

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการนโยบายการสอนภาษาต่างประเทศของไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน

โดย

อาจารย์เมธาวิ ยุทธพงษ์ธาดา

สิงหาคม 2549

ภายใต้ชุดโครงการ

นโยบายการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศของไทย

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการนโยบายการสอนภาษาต่างประเทศของไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน

โดย อาจารย์เมธาวิ ยุทธพงษ์ธาดา

สิงหาคม 2549

ชุดโครงการ นโยบายการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศของไทย

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

ชื่อเรื่อง: โครงการนโยบายการสอนภาษาต่างประเทศของไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน
 ผู้วิจัย: อาจารย์เมธาวิ ยุทธพงษ์ธาดา
 สถาบัน: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
 ปีการศึกษา: 2549

บทคัดย่อ

โครงการนโยบายการสอนภาษาต่างประเทศของไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบันเป็นการวิจัยเอกสารและเป็นการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษานโยบายการสอนภาษาต่างประเทศและปัจจัยที่กำหนดนโยบายการสอนภาษาต่างประเทศของไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน และเพื่อศึกษาพัฒนาการของนโยบายการสอนภาษาต่างประเทศของไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน ซึ่งประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้จะช่วยเสริมให้เห็นภาพรวมการสอนภาษาต่างประเทศของไทยให้สมบูรณ์และชัดเจนมากขึ้นและจะเป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญในการวางแผนนโยบายการสอนภาษาต่างประเทศของไทย จากการศึกษาพบว่าการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศในประเทศไทยมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย โดยการกำหนดนโยบายการสอนภาษาต่างประเทศนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น สภาพสังคม การเมือง ศาสนา เศรษฐกิจ ผู้นำประเทศ เป็นต้น ดังนั้นการกำหนดนโยบายแต่ละสมัยจึงมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสังคมสมัยนั้นๆ อย่างไรก็ตามก็ตีภาษาต่างประเทศที่ประเทศไทยให้ความสำคัญมากเป็นอันดับหนึ่งมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนกระทั่งถึงปัจจุบัน คือ ภาษาอังกฤษ โดยในแต่ละสมัยมีการปรับเปลี่ยนให้มีการสอนในระดับต่าง ๆ กัน ส่วนภาษาต่างประเทศอื่นๆจะเห็นว่ามีความคิดหรือนโยบายที่แตกต่างกันไปในแต่ละสมัย ปัจจุบันประเทศไทยให้ความสำคัญและมีนโยบายสนับสนุนการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศที่หลากหลาย ทั้งนี้เนื่องจากไม่มีปัญหาที่เกิดจากปัจจัยด้านการเมือง หรือความมั่นคงของชาติเช่นที่ผ่านมา ปัจจัยสำคัญที่เข้ามามีบทบาทในการกำหนดนโยบายคือ กระแสโลกาภิวัตน์และการแข่งขันในเวทีโลกในด้านต่างๆ

Research Title: Thailand's Foreign Language Teaching
Policies from the Sukhothai Period to the Present
Researchers: Methawee Yutthapongthada
Institute: Kasetsart University
Year: 2006

Abstract

"Thailand's Foreign Language Teaching Policies from the Sukhothai Period to the Present" is a documentary research. It aims to trace the foreign language policies as well as to study the factors behind these policies from the Sukhothai period to the present. It also aims to study the development of the policies. It is hoped that the research portrayed Thailand's foreign language teaching policies which, in turn, can be used as the source of data for Thailand's foreign language teaching policy planning in the future. The findings reveal that Thailand's foreign language teaching started in the Sukhothai period. Foreign language teaching policies were specified according to several factors: social, political, religious conditions or national leaders. Therefore, the policy specifications of each period were likely to vary in accordance with the social conditions in each period. However, since the reign of King Rama IV, Thailand's most important language has been English, which was taught at different levels in different reigns. As for other foreign languages, it was evident that the policies varied according to the specific periods. At present, Thailand, with no political problems and national stability, gives much attention to foreign languages and has various foreign language teaching policies. The key factors of the policies are globalization and competitions in the global arena.

กิตติกรรมประกาศ

โครงการนโยบายการสอนภาษาต่างประเทศ ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน สำเร็จลงได้ด้วยการสนับสนุนช่วยเหลือเป็นอย่างดีจาก ศาสตราจารย์ ดร. ปราณี กุลละวณิช ผู้ประสานงานโครงการ และศาสตราจารย์ ดร. ปิยวัตร บุญ-หลง ผู้อำนวยการกองทุนสนับสนุนการวิจัย ผู้วิจัยขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณศาสตราจารย์ ดร.ปราณี กุลละวณิช เป็นอย่างสูง ที่ให้โอกาสในการทำงานวิจัย ให้ข้อคิดเห็นและคำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่องานวิจัย ตลอดจนสละเวลาอันมีค่าติดตามดูแลงานวิจัยชิ้นนี้ด้วยความเมตตาอย่างยิ่ง

ผู้วิจัยขอขอบคุณ นางสาวภัทรีร์ ประธานเกียรติ ผู้ช่วยวิจัย ที่ช่วยเรียบเรียงและจัดพิมพ์ข้อมูล นางสาวกาญจนา พนมสุข ที่ช่วยเก็บรวบรวมข้อมูล และนางสาวรพีพร สิทธิ ที่ช่วยเหลือจัดพิมพ์งานวิจัยชิ้นนี้จนสำเร็จลุล่วง

ขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่กรุณามอบทุนอุดหนุนการวิจัยแก่โครงการนี้

คุณงามความดีที่เกิดจากงานวิจัยเรื่องนี้ ขอมอบแด่ผู้อุปการคุณทุกท่านที่กล่าวนามไว้ข้างต้นนี้ด้วย

ผู้จัดทำ

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญแผนภูมิ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญและที่มาของโครงการ	1
1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการ	2
1.3 วิธีดำเนินการวิจัย	2
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
บทที่ 2 การติดต่อกับต่างประเทศของไทยสมัยสุโขทัยถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น	4
2.1 การติดต่อกับต่างประเทศของไทยสมัยสุโขทัย	4
2.2 การติดต่อกับต่างประเทศของไทยสมัยอยุธยา	5
2.3 การติดต่อกับต่างประเทศของไทยสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 4)	7
บทที่ 3 การเรียนการสอนภาษาต่างประเทศของไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น	11
3.1 สภาพการศึกษาโดยทั่วไป	11
3.2 สภาพการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ	14
3.3 ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ	18
บทที่ 4 การจัดการศึกษาภาษาต่างประเทศในสมัยรัชกาลที่ 5	20
4.1 สภาพการศึกษาโดยทั่วไป	20
4.2 สภาพการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ	31
4.3 ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ	36
4.4 การกำหนดนโยบายการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ	40
บทที่ 5 การจัดการศึกษาภาษาต่างประเทศสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย พ.ศ. 2453-2475	44
5.1 สภาพการศึกษาโดยทั่วไป	44
5.2 สภาพการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ	49
5.3 ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ	52

5.4 การกำหนดนโยบายการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ	53
บทที่ 6 การจัดการศึกษาภาษาต่างประเทศตั้งแต่ พ.ศ. 2475 – พ.ศ. 2503	59
6.1 สภาพการศึกษาโดยทั่วไป	59
6.2 สภาพการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ	62
6.3 ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ	64
6.4 การกำหนดนโยบายการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ	64
บทที่ 7 การจัดการศึกษาภาษาต่างประเทศของไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2503 จนถึงปัจจุบัน	71
7.1 สภาพการศึกษาโดยทั่วไป	71
7.2 สภาพการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ	74
7.3 ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ	74
7.4 การกำหนดนโยบายการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ	77
8 บทสรุป	87
บรรณานุกรม	89

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่ 1 การลำดับชั้นตามโครงการแผนการศึกษาในกรุงสยาม ร.ศ.117 (พ.ศ.2441)	27
แผนภูมิที่ 2 การจัดการศึกษาตามโครงการศึกษา พ.ศ. 2445	28
แผนภูมิที่ 3 การจัดการศึกษาตามโครงการศึกษา พ.ศ. 2450, ร.ศ.126	29
แผนภูมิที่ 4 แสดงการจัดการศึกษาในโครงการศึกษา พ.ศ.2456	45
แผนภูมิที่ 5 แสดงการจัดการศึกษาในโครงการศึกษา พ.ศ.2458	46
แผนภูมิที่ 6 แสดงการจัดการศึกษาในโครงการศึกษา พ.ศ.2464	47
แผนภูมิที่ 7 แผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2475	60
แผนภูมิที่ 8 แผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2479	61
แผนภูมิที่ 9 แผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2494	62
แผนภูมิที่ 10 แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2503	71
แผนภูมิที่ 11 การจัดการศึกษาตามแนวระบบโรงเรียน	73

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1 โรงเรียนที่ไทยจัดตั้งขึ้นและมีการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ ตั้งแต่พ.ศ.2414-2453	34
ตารางที่ 2 ตารางเปรียบเทียบแนวปฏิบัติในการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศในหลักสูตร ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2503 และแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2520	80

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของโครงการ

ในปี 2546 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้มอบหมายให้ ศาสตราจารย์ ดร.ปราณี กุลละวณิช ดำเนินการประสานงานชุดโครงการนโยบายการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศของไทย ซึ่งประกอบด้วยชุดโครงการย่อยจำนวน 6 ชุด ได้แก่ โครงการข้อมูลพื้นฐานการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศในภาคเหนือ โครงการข้อมูลพื้นฐานการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศในภาคใต้ โครงการข้อมูลพื้นฐานการเรียนการสอนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โครงการข้อมูลพื้นฐานการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศในภาคกลาง ภาคตะวันออกและภาคตะวันตก โครงการศึกษากรณีตัวอย่างนโยบายและการสอนภาษาต่างประเทศของญี่ปุ่น และโครงการนโยบายการสอนภาษาต่างประเทศของไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน โครงการย่อยสุดท้ายเป็นการวิจัยเอกสาร และเป็นการศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสะท้อนภาพการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศของไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งนโยบายหรือแนวทางในการจัดการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศของไทยว่ามีความต่อเนื่องอย่างไร ตามหลักฐานเอกสาร ประเทศไทยได้มีการติดต่อกับประเทศต่างๆ มาเป็นเวลายาวนานตั้งแต่สมัยสุโขทัย แม้ไม่ปรากฏรายละเอียดในเรื่องวิธีการติดต่อ แต่ก็มีหลักฐานในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นว่ามีการใช้ล่ามในการสื่อสาร ต่อมาจึงมีคนไทยจำนวนหนึ่งที่เล่าเรียนภาษาต่างประเทศจนถึงขั้นสามารถใช้ภาษาต่างประเทศ ติดต่อกับชนชาติเจ้าของภาษานั้นๆ ได้ การรู้ภาษาต่างประเทศถึงขั้นที่สามารถติดต่อสื่อสารได้ดังนั้นมีผลต่อการพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ ในสมัยนั้นและต่อมาเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตามวิธีการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศในระยะแรกเป็นการเรียนการสอนที่จำกัดอยู่ในกลุ่มคนกลุ่มเล็กๆ เท่านั้น ต่อมาจึงได้มีการขยายวงกว้างมากขึ้น เมื่อมีการขยายวงการศึกษากว้างขึ้นครอบคลุมทั้งประเทศ การกำหนดนโยบายการสอนก็ดี ระบบในการจัดการก็ดี เป็นเรื่องจำเป็น การกำหนดนโยบายการสอนภาษาต่างประเทศขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายๆ อย่าง เช่น สภาพสังคม การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ศาสนา ผู้นำประเทศ เป็นต้น การกำหนดนโยบายจึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สอดคล้องกับสังคมในแต่ละสมัย จากการศึกษาที่ผ่านมายังไม่มีการศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องนโยบายมากนัก แม้ว่าจะมีการศึกษารวบรวมนโยบายต่างๆ ทางการศึกษาไว้แล้วบ้าง การศึกษาทั้งในเรื่องนโยบายและปัจจัยที่กำหนดนโยบายไม่เพียงจะทำให้รู้ปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการกำหนดนโยบายแต่จะทำให้รู้เรื่องการดำเนินการตามนโยบายปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น และวิธีการแก้ไขปัญหานั้นไปด้วย นอกจากนี้ ยังจะช่วยให้เห็นการแก้ไขปรับปรุงนโยบายในแต่ละครั้งอีกด้วย ความรู้ต่างๆ เหล่านี้น่าจะเป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญต่อการกำหนดนโยบายและแนวทางการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศของไทยต่อไป

การศึกษานโยบายการสอนภาษาต่างประเทศที่ทำในงานวิจัยนี้จะครอบคลุมระยะเวลาตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน โดยจะแบ่งเนื้อหาออกเป็น 8 บท ได้แก่ บทที่ 1 บทนำ บทที่ 2 สภาพการติดต่อกับชาวต่างประเทศของไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงสมัยรัชกาลที่ 4 บทที่ 3 สภาพการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศของไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงสมัยรัชกาลที่ 4 บทที่ 4 การจัดการศึกษาภาษาต่างประเทศในสมัยรัชกาลที่ 5 บทที่ 5 การจัดการศึกษาภาษาต่างประเทศสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย พ.ศ. 2453-2475 บทที่ 6 การจัดการการศึกษาภาษาต่างประเทศตั้งแต่ พ.ศ.2475-พ.ศ.2503 บทที่ 7 การจัดการศึกษาภาษาต่างประเทศตั้งแต่ พ.ศ.2504-ปัจจุบัน และบทที่ 8 บทสรุป การศึกษานโยบายการสอนภาษาต่างประเทศตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน โครงการวิจัยนี้น่าจะช่วยให้เห็นภาพรวมการสอนภาษาต่างประเทศต่างๆ ของไทยให้สมบูรณ์และชัดเจนยิ่งขึ้น

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อศึกษานโยบายการสอนภาษาต่างประเทศของไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีต่อการกำหนดนโยบายการสอนภาษาต่างประเทศของไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน
3. เพื่อศึกษาพัฒนาการของนโยบายการสอนภาษาต่างประเทศของไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน

1.3 วิธีดำเนินการวิจัย

1 ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจากงานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารและเป็นการศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์ ดังนั้นผู้วิจัยจึงรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ทั้งด้านการศึกษาและด้านความสัมพันธ์กับต่างประเทศตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน ทั้งเอกสารที่เป็นหนังสือ วิทยานิพนธ์ เอกสารประกอบการประชุม เอกสารอัดสำเนา มติคณะรัฐมนตรี เป็นต้น โดยเอกสารหลักที่ผู้วิจัยใช้ได้แก่

- ก. เอกสารเรื่องการจัดการศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2511.
- ข. หนังสือเรื่องความทรงจำ, 2517.
- ค. เอกสารอัดสำเนาประวัติการศึกษา, มปป.
- ง. หนังสือเรื่อง ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 – 2507, 2507.
- จ. เอกสารประกอบการประชุมคณะรัฐมนตรี เรื่อง การกำหนดนโยบายการสอนภาษาต่างประเทศและโรงเรียนสอนภาษาจีนเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน. มปป.
- ฉ. วิทยานิพนธ์เรื่องวิวัฒนาการการควบคุมโรงเรียนจีน, 2521
- ช. วิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาพัฒนาการของหลักสูตรภาษาอังกฤษระดับประถมศึกษา ตั้งแต่

พุทธศักราช 2435 – 2528, 2530

2. เก็บรวบรวมข้อมูลนโยบายการสอนภาษาต่างประเทศ ตลอดจนเหตุการณ์ต่างๆที่อาจเป็นปัจจัยในการกำหนดนโยบายตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน

3. ศึกษานโยบายการสอนภาษาต่างประเทศของไทย รวมทั้งปัจจัยในการกำหนดนโยบายตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน

4. วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

5. สรุปผลและเขียนรายงาน

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงนโยบายการสอนภาษาต่างประเทศของไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน
2. เห็นพัฒนาการของนโยบายการสอนภาษาต่างประเทศของไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน
3. เป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญในวางแผนนโยบายการสอนภาษาต่างประเทศของไทย

บทที่ 2

การติดต่อกับต่างประเทศของไทยสมัยสุโขทัยถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

2.1 การติดต่อกับต่างประเทศของไทยสมัยสุโขทัย

ความสัมพันธ์กับต่างประเทศสมัยสุโขทัยนั้นยังจัดอยู่ในวงแคบ ทั้งนี้เนื่องจากมีความสัมพันธ์ติดต่อกับบรรดาประเทศข้างเคียงเช่น ลังกา มอญ มลายู เขมร จีน เท่านั้น ต่างกับสมัยอยุธยาหรือปัจจุบันที่มีการติดต่อกับนานาประเทศอย่างกว้างขวาง (ถนอม อานามวัฒน์ และคณะ, 2528:116) ในสมัยสุโขทัย ไทยมีความสัมพันธ์กับขอม เนื่องจากอาณาจักรขอมเป็นอาณาจักรที่มีอำนาจอยู่ในบริเวณนี้มาก่อน ขอมเป็นอาณาจักรที่สืบทอดอารยธรรมมาจากอินเดีย มีวิทยาการและเทคโนโลยีระดับสูง และมีความเจริญรุ่งเรืองที่สุดในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 16 - 17 ต่อมาขอมกลับเสื่อมอำนาจลงทำให้กลุ่มชาติไทยในบริเวณที่เป็นประเทศไทยปัจจุบันตั้งตัวเป็นอิสระได้ในพุทธศตวรรษที่ 18 และขอมค่อยๆ หมคอิทธิพลไปจากบริเวณพื้นที่นี้ การที่ขอมเคยมีอิทธิพลในดินแดนแถบนี้จึงเป็นผลทำให้ไทยได้รับอิทธิพลทางด้านวัฒนธรรมของขอมในด้านต่างๆ เช่น ระบบการปกครองแบบเทวราชตามคติความเชื่อในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ระบบการปกครองแบบจตุสดมภ์ การนับถือศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ประติมากรรมและสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับเทวาลัยและเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นต้น หลักฐานสำคัญบางประการที่แสดงว่าไทยมีการติดต่อกับชนชาติขอม ได้แก่ จารึกหลักต่างๆ ที่บันทึกไว้ด้วยอักษรขอม เช่น ศิลาจารึกวัดป่าแดง ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วงในสมัยสุโขทัย นอกจากนี้ยังมีคำยืมภาษาเขมรที่ไทยรับเข้ามาอีกด้วย

ชนชาติอื่นๆ ที่มีความสัมพันธ์กับไทย เช่น ลาว ซึ่งปรากฏในหลักฐานศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง หลักที่ 1 ด้านที่ 4 ที่มีการจารึกว่า “พ่อขุนพระรามคำแหง ลูกพ่อขุนศรีอินทราทิตย์เป็นขุนในเมืองศรีสุพรรณาลัย สุโขทัย ทั้งมาลาวลาว แลไทยเมืองได้หล้าฟ้าภู...” (กรมศิลปากร, 2527:19) นอกจากนี้ยังมีการติดต่อกับชนชาติลังกา ซึ่งเห็นได้จากหลักฐานในจารึกหลักที่ 1 ที่กล่าวถึงการติดต่อกับชาวลังกาในด้านการพระพุทธรูปศาสนาแล้วคือ พ่อขุนรามคำแหงทรงอาราธนาพระภิกษุสงฆ์ฝ่ายลังกาวงศ์ จากนครศรีธรรมราชให้มาอบรมสั่งสอนชาวสุโขทัย พุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์เจริญอย่างสูงสุดในสมัยพระเจ้าลิไท พระองค์ทรงโปรดให้ราชบัณฑิตไปอาราธนามหาสาวมีสังฆราชมาจากลังกา และทรงแต่งตั้งให้เป็นสมเด็จพระสังฆราช (ถนอม อานามวัฒน์และคณะ, 2528:119)

จีนเป็นอีกชาติหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับไทยในสมัยนั้นซึ่งถือได้ว่าจีนเป็นประเทศมหาอำนาจในแถบนี้ เนื่องจากจีนมีความเชื่อว่าตนเป็นศูนย์กลางของอารยธรรมโลกและมีวัฒนธรรมสูงกว่าชนชาติอื่น อาณาจักรใดในภูมิภาคนี้ไม่ยอมอ่อนน้อมหรือไม่ส่งเครื่องบรรณาการให้อาณาจักรจีนนั้นก็ไม่ได้ได้รับความสะดวกในด้านการค้า และจีนมักส่งกองทัพไปปราบปรามเพื่อให้อาณาจักรนั้นๆ ยอมรับอำนาจจีน

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนนั้น เริ่มต้นในสมัยพ่อขุนรามคำแหง ประมาณ ปี พ.ศ.1825 ซึ่งตรงกับสมัยจักรพรรดิหงวนซือองค์ แห่งราชวงศ์หงวน พ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้ทรงตัดสินพระทัยเป็นสัมพันธไมตรีกับจักรพรรดิหงวนซือองค์ เพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองและการค้า พระองค์ส่งคณะทูตพร้อมด้วยเครื่องบรรณาการไปเฝ้าพระจักรพรรดิจีน ในกรณีนี้ไทยได้ผู้ชำนาญการทำเครื่องปั้นดินเผาเดินทางกลับมาด้วย (Skinner,1962 อ้างถึงใน พิชัย รัตนพล, 2512:35)

การติดต่อกับจีนเป็นประโยชน์ทั้งด้านวิชาการและเศรษฐกิจ คนไทยได้มีโอกาสเรียนรู้ศิลปะการทำเครื่องเคลือบ ซึ่งเรียกกันว่าเครื่องสังคโลกจากชาวจีนจนสามารถทำเครื่องสังคโลกส่งเป็นสินค้าออกได้นอกจากนี้ยังได้รับความรู้ในการเดินเรือทะเลจากชาวจีน สามารถนำเรือบรรทุกสินค้าไปค้าขายกับนานาประเทศได้ ส่วนทางการเมืองนั้นไทยได้รับความเชื่อถือจากประเทศอื่นๆ เนื่องจากจีนให้การรับรองและไม่ต้องถูกจีนปราบปรามเหมือนบางประเทศส่งผลให้อาณาจักรสุโขทัยมีการแลกเปลี่ยนซื้อสินค้ากับจีนและประเทศอื่นๆ มีตลาดกว้างขวางขึ้น

นอกจากสุโขทัยจะเปิดสัมพันธภาพกับประเทศจีนแล้ว ยังส่งสินค้าหลายประเภทไปจำหน่ายยังประเทศต่างๆ เช่น ฟิลิปปินส์ ชวา หมู่เกาะสุมาตรา เกาหลี ญี่ปุ่น อินเดีย และลังกา สินค้าออกที่สำคัญในสมัยนั้นก็คือ เครื่องถ้วยชามสังคโลก ซึ่งเป็นที่นิยมของชาวญี่ปุ่นชั้นสูงมาก (เพ็ญศรี คุ้ม, 2542: 91)

2.2 การติดต่อกับต่างประเทศของไทยสมัยอยุธยา

การติดต่อกับชาวต่างประเทศในสมัยอยุธยาคล้ายกับสมัยสุโขทัย คือยังคงมีความสัมพันธ์กับประเทศใกล้เคียงและประเทศจีนอยู่ แต่ในสมัยอยุธยาไทยเริ่มมีความสัมพันธ์กับชาติตะวันตก เช่น โปรตุเกส ใน พ.ศ. 2054 สเปน ในพ.ศ.2141 ฮอลันดา ในพ.ศ.2147 อังกฤษ ในพ.ศ.2155 และฝรั่งเศส ในพ.ศ.2205 เป็นต้น ชาวต่างชาติเหล่านี้เข้ามาด้วยวัตถุประสงค์ต่างๆ กัน เช่น เพื่อติดต่อค้าขาย เผยแพร่ศาสนา เชื่อมสัมพันธไมตรี เป็นต้น

โปรตุเกสเป็นประเทศตะวันตกชาติแรกที่เข้ามาในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ในปี พ.ศ.2054 (ค.ศ.1511) ไทยได้ให้สิทธิพิเศษพร้อมทั้งอำนวยความสะดวกในด้านการค้าให้แก่ชาวโปรตุเกส นอกจากนี้ยังอนุญาตให้ชาวโปรตุเกสเข้ามาตั้งหลักแหล่งและปฏิบัติพิธีการทางศาสนาได้โดยเสรี (มาตยา อิงคนารณและคณะ, 2529:84) สำหรับโปรตุเกสนั้นได้ให้ความช่วยเหลือไทยทางด้านการทหาร นำความรู้ทำปืนไฟ แบบแผนสร้างป้อมปราการต่อสู้ปืนไฟ มาฝึกหัดวิธีใช้ปืนไฟในยุทธสงครามให้แก่คนไทย (สมเด็จพระนเรศวรมหาราชานุภาพ 2493:2-3) นอกจากนี้ทหารโปรตุเกสยังช่วยไทยรบกับพม่าเมื่อปี พ.ศ. 2081 ในสมัยสมเด็จพระไชยราชาธิราช พระองค์จึงทรงตอบแทนโดยพระราชทานที่ดินให้สร้างโบสถ์คริสต์ศาสนาได้ (ถนอม อานามวัฒน์และคณะ, 2528:119) ภายหลังที่ไทยได้ทำสัญญาทางพระราชไมตรีกับโปรตุเกสเมื่อปี พ.ศ.2061 แล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศตะวันตกอื่นๆ ได้ขยายตัวออกไป

สเปนและฮอลันดา เข้ามาในรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในพ.ศ.2141 และ ในพ.ศ.2147 ตามลำดับ โดยเข้ามาเพื่อทำการค้าเป็นส่วนใหญ่ การค้าของฮอลันดาขยายอิทธิพลเพิ่มมากขึ้นในรัชกาล สมเด็จพระเจ้าปราสาททองและตอนต้นรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ฮอลันดาได้สร้างสถานีการค้าที่ แข็งแรงและมั่นคงขึ้นที่กรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ.2177 ต่อมาใน พ.ศ.2205 สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรง พยายามค้าขายกับประเทศเพื่อลดอำนาจและอิทธิพลของฮอลันดาในประเทศไทย ด้วยการแสวงหา ชาตินะวันตกอื่นๆ เข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับไทยได้แก่อังกฤษ และฝรั่งเศส (วงเดือน นาราวัจ, 2519:5)

อังกฤษเข้ามาในรัชสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ ในพ.ศ.2155 ซึ่งอังกฤษได้นำวิชาเดินเรือเข้ามาสอน (สมเด็จพระนารายณ์มหาราช 2493:5-6) โดยในปี พ.ศ.2204 ไทยเริ่มสนับสนุนให้อังกฤษเปิดสถานี การค้าขึ้นอีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่ได้เปิดแล้วในปี 2155 (วงเดือน นาราวัจ, 2519:5)

ฝรั่งเศสเข้ามาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมื่อปี พ.ศ.2205 การเริ่มความสัมพันธ์กับฝรั่งเศส มีลักษณะที่แตกต่างไปจากชาตินะวันตกอื่นๆ กล่าวคือ แทนที่จะเริ่มต้นความสัมพันธ์กันในการการค้า แต่ กลับเป็นเรื่องการเผยแพร่คริสต์ศาสนา พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ประสงค์จะฟื้นฟูศาสนาคริสต์ให้รุ่งเรืองใน ประเทศตะวันออก และทราบว่าไทยไม่ยึดมั่นศาสนาอื่น จึงประสงค์เอากรุงศรีอยุธยาเป็นที่ตั้งสอนศาสนา คริสต์ โดยได้ส่งคณะสอนศาสนา พวกต่าง ๆ พวกสถาปนิกและพวกพ่อค้าเข้ามาและได้ช่วยเหลือคน ไทยหลายประการ เช่น รักษาพยาบาลให้คนจนตลอดจนคนต้องโทษ ในขณะที่เดียวกันพวกบาทหลวงก็ได้ เข้ามาชักจูงคนไทยให้เข้ารับนับถือคริสต์ศาสนาโดยได้ตั้งสำนักสอนศาสนาขึ้น มีการรับสอนเด็กไทยให้ เป็นสามเณรในศาสนาคริสต์ ขณะเดียวกันก็สอนวิชาอื่นๆ แบบตะวันตก เช่น คณิตศาสตร์ การต่อเรือ การ ก่อสร้าง วิชาทหารอย่างตะวันตก รวมทั้งสอนภาษาฝรั่งเศสด้วย จากการที่บาทหลวงฝรั่งเศสเข้ามาทำ ประโยชน์ให้กับไทย สมเด็จพระนารายณ์มหาราชก็ทรงให้ความสนใจ อีกทั้งฝรั่งเศสก็เป็นชาติมหาอำนาจ ประเทศหนึ่ง พระองค์จึงทรงพระกรุณาอุดหนุนให้ความอุปถัมภ์คณะบาทหลวงฝรั่งเศส เช่น พระราชทาน ที่ดินให้บาทหลวงสร้างวัด ให้ตั้งโรงเรียนทั้งโปรตุเกสให้ส่งเด็กไปเล่าเรียนภาษาต่างประเทศ และเปิดโอกาสให้ ประชาชนมีเสรีภาพในการเลือกนับถือศาสนาใดๆ ที่ต้องการได้ ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็น สมัยที่ความสัมพันธ์กับประเทศตะวันตกเจริญถึงขีดสุด ต่อมาหลังรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์เกิดความผัน แปรทางการเมืองขึ้นในกรุงศรีอยุธยา โดยพระเพทราชาทำการปฏิวัติและขับไล่บาทหลวงและชาวฝรั่งเศส ออกจากพระราชอาณาจักร ทำให้สัมพันธ์ไมตรีระหว่างฝรั่งเศสกับไทยสิ้นสุดลง

นอกจากนี้ในสมัยอยุธยายังมีการติดต่อกับญี่ปุ่น โดยญี่ปุ่นเริ่มเข้ามาค้าขายกับไทยตั้งแต่สมัยสมเด็จพระ รามาธิบดีที่ 2 พ.ศ.2034 – 2072 โดยทำการค้าที่อยุธยาและปัตตานี แต่ยังไม่สามารถแข่งขันกับประเทศ ฝ่ายตะวันตก เช่น โปรตุเกส หรือฮอลันดาได้ (เพ็ญศรี คุ้ม, 2542: 91)

2.3 การติดต่อกับต่างประเทศของไทยสมัยธนบุรีและสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4

ในสมัยกรุงธนบุรีและสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4 ประเทศไทยยังคงมีการค้าขายกับประเทศจีน เช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัยและสมัยอยุธยา ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช การค้าที่ดำเนินการโดยเอกชนสามารถทำได้สะดวกมากขึ้น เพราะจีนให้ไทยแต่งตั้งผู้แทนทางการค้าไปประจำอยู่ในจีนเพื่อเป็นตัวแทนในการติดต่อกับรัฐบาลจีน และรับรองสัญญาติของเรือสินค้าที่มาจากไทย โดยไม่ต้องใช้คณะทูตบรรณาการ โดยที่ทางการจีนเรียกเก็บภาษีเรือสินค้าที่เป็นเรือสำเภาถูกกว่าเรือสินค้าแบบอื่น พ่อค้าไทยจึงใช้เรือสินค้าเป็นเรือสำเภาทั้งหมด ทำให้ได้กำไรมาก จึงปรากฏว่าในปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมีเรือสินค้าของไทยไปค้าขายกับจีนมากทั้งของเอกชนและของหลวง

ต่อมาในรัชสมัยของพระพุทธเลิศหล้านภาลัย การค้ากับจีนยังมีมากขึ้น เรือสินค้าของหลวงเดินทางไปจีนเป็นประจำ ส่วนเรือของเอกชนก็มีเรือของเจ้านายและขุนนาง และเรือสินค้าจากจีนก็เข้ามาค้าขายมากขึ้นด้วย สินค้าที่จีนนำเข้ามาขาย เช่น เครื่องลายคราม เครื่องเคลือบ ใบชา ผ้าแพร กระดาษ ส่วนสินค้าที่ไทยส่งไปขายกับจีนมีน้ำตาล ดีบุก พริกไทยดำ ไม้ฝาง ครั่ง ข้าว หมาก งาช้าง หนังสัตว์ เขาสัตว์ รังนก

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว การค้าสำเภากับจีนทำกำไรมาก ทั้งการค้าของหลวงและการค้าของเจ้านายขุนนาง มีเรือสินค้าขนาดใหญ่จากจีนมาเทียบท่าเรือของกรุงเทพฯ ในปีหนึ่งๆ เป็นจำนวนมาก

สมัยต้นรัตนโกสินทร์เป็นช่วงเวลาที่คนจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่เกิดทวิภักย์กับจีนที่ก่อให้เกิดภาวะอดอยากขาดแคลน ผู้นำรัฐไทยเองก็สนับสนุนการอพยพเข้ามาของคนจีนเพื่อเป็นกำลังในการพัฒนาเศรษฐกิจ นายจอห์น ครอว์เฟิร์ด (John Crawford) ทูตอังกฤษซึ่งเข้ามาเมืองไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย กล่าวว่าเรือสินค้าลำหนึ่งบรรทุกชาวจีนเข้ามาในประเทศไทยประมาณ 1,200 คน และในแต่ละปีจะมีชาวจีนเข้ามาในประเทศไทยประมาณ 7,000 คน รัฐ เจ้านายและขุนนางได้อาศัยชาวจีนเหล่านี้ในการค้าสำเภาทั้งในด้านความเชี่ยวชาญในการค้าและความชำนาญในการต่อเรือและเดินเรือ นอกจากการค้ากับจีนแล้ว ไทยยังมีการค้ากับอาณาจักรต่างๆ เช่น จีน อินเดีย เวียดนาม กัมพูชา และหัวเมืองมลายู (พิพาดา ยังเจริญ และสุวดี ธนประสิทธิพัฒนา, 2529:11-13)

ความสัมพันธ์ทางไมตรีและการค้าของไทยกับประเทศตะวันตกหลังจากเสื่อมลงในปลายสมัยอยุธยา กลับมาเริ่มต้นขึ้นใหม่อีกครั้งในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยมีปัจจัยทางการเมืองแบบจักรวรรดินิยม เป็นที่น่าสังเกตว่า โปรตุเกสซึ่งเป็นฝรั่งเศสแรกที่เข้ามาเปิดประตูการค้ากับไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา เมื่อปี พ.ศ. 2054 นั้น ก็เป็นฝรั่งเศสแรกที่พยายามเข้ามาติดต่อขอเจริญสัมพันธไมตรีด้านการค้ากับไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ ในปี พ.ศ. 2361 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย การเข้ามาเปิดสัมพันธไมตรีกับไทยในครั้งนี้ โปรตุเกสมีวัตถุประสงค์ที่จะขออนุญาตให้เรือสินค้าของพ่อค้าโปรตุเกสเข้ามาค้าขายในเมืองไทย ส่วนไทยกำลังต้องการจะหาซื้ออาวุธเพื่อใช้ป้องกันรักษาพระนคร นอกจากนี้ โปรตุเกสยังแสดงความเป็นมิตร

ไมตรีต่อเรือสินค้าไทยที่ไปค้าขายยังมาเก๊าอีกด้วย (ประชุมพงสาวดาร ภาคที่ 62 2506:11) ในปี พ.ศ.2363 รัฐบาลไทยจึงทำหนังสืออนุญาตให้พ่อค้าโปรตุเกสเข้ามาค้าขายในไทย และอนุญาตให้ตั้งสถานกงสุลได้ใน กรุงเทพฯ สำหรับภาษาที่ไทยใช้สื่อสารกับชาวตะวันตกนั้นถ้าเป็นคนอังกฤษก็ใช้ภาษามลายู สำหรับโปรตุเกสนั้นเนื่องจากมีพวกเชื้อสายโปรตุเกสสามารถฟังรู้ภาษาพอเป็นล่ามโปรตุเกสได้ ส่วนพวกฝรั่งเศสนั้นบาทหลวงหัดพูดภาษาไทยได้เอง ไม่ปรากฏว่ามีคนไทยคนใดคนหนึ่งพูดภาษาต่างประเทศได้ (สมเด็จพระบรมราชานุภาพ, 2493:14-15)

ในปี พ.ศ.2365 (ค.ศ.1822) ตอนปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ ต้องการขยายการค้าขายมาถึงกรุงเทพฯ มาควิส เฮสติง (The Marquis of Hastings) ซึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการอินเดีย ได้ให้ จอห์น ครอว์เฟิร์ด เป็นทูตนำเครื่องราชบรรณาการเข้ามาถวาย เพื่อจะขอทำหนังสือสัญญาทางไมตรีการค้ากับประเทศไทย เนื่องจากอังกฤษเชื่อว่าภาวะการค้าที่ขบเซาะและกำลังขาดทุนของพ่อค้าอังกฤษทั้งที่ปีนังและอินเดียสามารถแก้ไขและฟื้นฟูได้ด้วยการขยายตลาดการค้าของตนในดินแดนใหม่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีประชากรหนาแน่น มีพื้นที่อุดมสมบูรณ์ และที่สำคัญคือยังไม่มีมีการเริ่มประกอบกิจการอุตสาหกรรม ที่ตั้งของประเทศไทยมีทำเลการค้าที่เหมาะสม และเมืองท่าของไทยก็เป็นเมืองท่าที่ดีที่อังกฤษจะสามารถขยายตลาดการค้าได้อย่างกว้างขวาง ด้วยปัจจัยต่างๆ ที่จะก่อประโยชน์ทางการค้าของอังกฤษ ประกอบกับการที่อังกฤษตระหนักดีว่าพ่อค้าอังกฤษจะไม่สามารถเข้ามาค้าขายในเมืองไทยอย่างเสรีได้ นอกจากนี้ยังขอแก้ไขระเบียบวิธีการค้าของไทย แต่การเจรจาล้มเหลว ทั้งสองฝ่ายไม่สามารถตกลงกันได้ เนื่องจากในเวลานั้นก่อนการทำสัญญากับคนอเมริกันในปีพ.ศ.2399 ไม่มีคนไทยที่พูดภาษาอังกฤษได้ ฝ่ายอังกฤษก็ไม่มีคนที่พูดภาษาไทยได้ ครอว์เฟิร์ดต้องเอาล่ามที่พูดภาษามลายูมาด้วย ส่วนไทยก็ใช้ล่ามพวกฝรั่งอยู่ที่กัวลีนซึ่งมีเชื้อสายโปรตุเกสซึ่งได้เข้ามาครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ครอว์เฟิร์ดพูดภาษาอังกฤษกับล่ามของเขา ล่ามนั้นแปลเป็นภาษามลายูแก่ล่ามของไทย ซึ่งแปลเป็นภาษาไทย เรียบเสนาบดีๆ ตอบว่ากระไรก็ต้องแปลกลับไปอย่างเดียวกัน (รอง ศยามานนท์, 2495:9) นอกจากคำพูดแล้ว หนังสือยังต้องแปลเป็นภาษาโปรตุเกสบ้าง ภาษามลายูบ้าง แล้วจึงแปลเป็นภาษาไทย และภาษาอังกฤษอีกชั้นหนึ่ง (สงวน อ้นคง 2504:91)

ครั้นในรัชกาลที่ 3 คือ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้สำเร็จราชการอินเดียของอังกฤษ ได้ส่งนายร้อยเอกเฮนรี เบอร์นี เป็นทูตเข้ามาขอทำหนังสือสัญญา เมื่อปี พ.ศ.2368 ในเวลานั้นยังไม่มีคนไทยใครรู้ภาษาอังกฤษ แต่การที่ทูตกับไทยสะดวกขึ้นกว่าครั้งจอห์น ครอว์เฟิร์ดเพราะเบอร์นีพูดภาษามลายูได้ ผลของการเจรจาได้ตกลงทำสัญญากันด้วยดี ถึงกระนั้นหนังสือที่ทำก็ต้องใช้ภาษาต่างๆ กำกับกันถึง 4 ภาษา คือ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษาโปรตุเกส และภาษามลายู เพราะไม่มีภาษาใดที่จะเข้าใจได้ด้วยกันทั้งสองฝ่าย (สมเด็จพระบรมราชานุภาพ, 2525:10)

ประเทศทางตะวันตกประเทศหนึ่งที่เข้ามาทำสัญญาทางพระราชไมตรีกับไทยในช่วงสมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวคือ อเมริกา ใน พ.ศ.2375 ประธานาธิบดีแจ็กสัน ได้ส่ง เอ็ดมันด์ โรเบิร์ต เป็นทูตเข้ามาขอทำสัญญาทางพระราชไมตรีและการค้ากับไทย การเจรจาสันติสัญญาได้สำเร็จเรียบร้อย ดันฉบับทำเป็นภาษาไทย

ฉบับหนึ่ง อีกฉบับหนึ่งทำเป็นภาษาอังกฤษ แต่โดยที่ฝ่ายไทยไม่รู้ภาษาอังกฤษและฝ่ายอเมริกันไม่รู้ภาษาไทย จึงทำคำแปลเป็นภาษาโปรตุเกส และภาษาจีน (สงวน อ้นคง, 2504:327-328)

ในปี พ.ศ.2393 รัฐบาลอังกฤษแต่งตั้งให้ เซอร์ เจมส์ บรัก เป็นทูตเข้ามาเจรจาและขอแก้ไขสนธิสัญญาที่ นายร้อยเอกเฮนรี เบอร์นี ได้ทำไว้และเป็นครั้งแรกที่ใช้ภาษาอังกฤษในการเจรจา ปรากฏในจดหมายเหตุน่า มีคนไทยคนเดียวคือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่รู้ภาษาอังกฤษ ได้ทันท่วงทีราชการทำหนังสือ ได้ตอบ เซอร์ เจมส์ บรัก ในคราวนั้น แต่ในเวลานั้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งทรงประชวรอยู่ แล้ว ไม่โปรดให้รับแก้หนังสือสัญญากับอังกฤษ เซอร์ เจมส์ บรัก ก็ต้องกลับไปต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 รัฐบาลอังกฤษได้แต่งตั้งให้ เซอร์ จอห์น เบาว์ริง เป็นราชทูตเข้ามาทำหนังสือ สัญญาทางพระราชไมตรีและการค้าขายขึ้นอีกในปีพ.ศ.2398 นับเป็นราชทูตอังกฤษคนแรกที่ได้เข้ามาเมืองไทย และทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีและพาณิชย์ หลังจากนั้นอังกฤษก็ตั้งสถานกงสุลขึ้นที่กรุงเทพฯ พ่อค้าชาวอังกฤษก็นำสินค้ามาขายและซื้อสินค้าของไทยเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก สัญญาที่ไทยทำกับ เซอร์จอห์น เบาว์ริง นับเป็นจุดเริ่มต้นของสมัยแห่งอิทธิพลชาติตะวันตกในประเทศไทย สนธิสัญญานับนี้ เป็นเหมือนสัญลักษณ์แห่งการเปิดประตูการค้า และสัมพันธ์ไมตรีอย่างกว้างขวางระหว่างไทยกับต่างประเทศ อันจะเห็นได้จากในปีถัดมาสหรัฐอเมริกาได้เข้ามาทำสนธิสัญญานับ พ.ศ.2399 ซึ่งได้ทำเป็น 2 ภาษา คือ ภาษาอังกฤษและภาษาไทย ทั้งสองฉบับมีความหมายตรงกันและไม่มีความจำเป็นต้องใช้ภาษาโปรตุเกสหรือ ภาษาจีนเป็นภาษากลางดังแต่ก่อน ในเวลานั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระเกียรติคุณว่า เป็นพระมหากษัตริย์องค์เดียวในภาคตะวันออกที่ทรงรู้ภาษาอังกฤษ การที่สหรัฐขอเปิดสัมพันธ์ไมตรีกับไทย ทั้งๆ ที่การค้าของพ่อค้าอเมริกันในประเทศไทยยังมีปริมาณไม่มากนัก เพราะสหรัฐมีนโยบายจะขอตั้งสถาน กงสุลอเมริกันสำหรับพิทักษ์ผลประโยชน์ และสวัสดิภาพของชาวอเมริกันตลอดจนต้องการจะขยายการค้าของ พ่อค้าอเมริกันในประเทศไทย (อารีรัตน์ น้ำเพชร, 2530:15)

หลังจากการทำสัญญาทางไมตรีดังกล่าวข้างต้นแล้ว ฝรั่งเศสและรัฐบาลยุโรปชาติอื่นๆ ก็เข้ามาทำ สัญญาทางพระราชไมตรี และไทยก็ได้ส่งทูตไปถึงอังกฤษและชาติตะวันตกอื่นๆ นับเป็นการเปิดประเทศแก่ ประเทศตะวันตกตั้งแต่นั้นมา

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศไทยเปิดประเทศค้าขายกับต่างประเทศ และ ยอมรับอิทธิพลทางวัฒนธรรมของต่างประเทศ และมีความสัมพันธ์กับประเทศตะวันตกทั้งในด้านการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ สนธิสัญญาต่างๆ กับต่างประเทศในรัชกาลนี้ เปิดทางให้ชาวตะวันตกเข้ามาในเมืองไทย มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นพ่อค้า คณะทูตและที่ปรึกษาาราชการบ้านเมืองในกิจการต่างๆ ชาวต่างประเทศเหล่านี้ได้ มีส่วนในการนำเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาเผยแพร่ในสังคมไทย ประสพการณ์จากของจริงและการศึกษา วิทยาการแบบตะวันตก โดยใช้ภาษาอังกฤษเป็นกุญแจไปสู่ความรู้ ได้ช่วยให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวสามารถดำเนินนโยบายต่างประเทศได้ถูกต้อง และสามารถดำรงรักษาเอกราชของไทยไว้ได้

จากการศึกษาการติดต่อกับต่างประเทศของไทยในสมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นตามที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า ไทยมีการติดต่อกับทั้งชนชาติที่เป็นประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ขอม ลาว ชนชาติทางตะวันตก เช่น จีน ญี่ปุ่น และชนชาติทางตะวันตก เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส โปรตุเกส ฮอลันดา เป็นต้น การติดต่อกับชนชาติต่างๆ เหล่านี้เกิดจากเหตุผลหลายประการไม่ว่าจะเป็นด้านการค้า การเมือง การศาสนา การติดต่อกับต่างประเทศโดยเฉพาะโลกตะวันตกมีมากยิ่งขึ้น ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังจะกล่าวโดยรายละเอียดในบทที่ 4 ต่อไป

บทที่ 3

การเรียนการสอนภาษาต่างประเทศของไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัชกาลที่ 4

3.1 สภาพการศึกษาโดยทั่วไป

การศึกษาของไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี จนถึงสมัยรัชกาลที่ 4 นับได้ว่าเป็นการศึกษาแบบไม่เป็นทางการหรือเป็นการศึกษาแบบโบราณ กล่าวคือ แบบแผนการศึกษาในระบบโรงเรียนยังไม่เกิดขึ้น ศูนย์กลางการศึกษาคือวัดและราชสำนัก โดยวัดเป็นสถานที่เรียนของบรรดาบุตรหลานชายของขุนนางและราษฎรทั่วไป มีพระที่เชี่ยวชาญภาษาบาลีเป็นครูสอน ราษฎรนิยมพาลูกหลานชายไปฝากพระเพื่อเล่าเรียนหนังสือ โดยจะได้รับการอบรมทั้งในทางศาสนา ได้เล่าเรียนอ่านเขียนหนังสือไทยและบาลีตามสมควร เพื่อเป็นการเตรียมตัวสำหรับการอุปสมบทต่อไปเพราะผู้ชายที่มีอายุครบ 20 ปี บริบูรณ์จะต้องอุปสมบทเป็นพระภิกษุเป็นประเพณีที่มีมานานแล้วตั้งแต่สมัยพระเจ้าบรมโกศ นอกจากนี้บุตรหลานข้าราชการคนใดที่จะถวายตัวทำราชการ ถ้ายังไม่ได้อุปสมบทก็ไม่ทรงแต่งตั้งให้เป็นข้าราชการ ประเพณีนี้เป็นผลทำให้วัดทุกแห่งเป็นสถานที่เล่าเรียน และพระภิกษุเป็นครูอบรมสั่งสอนศิษย์ของตนตามความสามารถที่จะจัดได้ ดังที่เมอซีเยอร์ เดอ ลาลูแบร์ ราชทูตผู้หนึ่งในคณะทูตฝรั่งเศสครั้งที่ 2 ของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ซึ่งเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้กล่าวไว้ในหนังสือราชอาณาจักรสยามว่า “พระสอนหนังสือให้แก่เยาวชนดังที่ข้าพเจ้าได้เล่าแล้ว และท่านอธิบยคำสั่งสอนแก่ราษฎรตามที่เขียนไว้ในหนังสือบาลี” (รอง ศยามานนท์และคณะ, 2507:3) และในหนังสือราชอาณาจักรไทย หรือประเทศสยามของมองเซนเยอร์ ป็อลเลร์กัวซ์ สังฆราชแห่งมัลลอส ในคณะสอนศาสนาโรมันคาทอลิกของฝรั่งเศสประจำประเทศไทยซึ่งพิมพ์ออกจำหน่ายเมื่อ พ.ศ.2397 กล่าวว่า “ภายหลังหรือบางทีก่อนพิธีโกนจุก บิดามารดาส่งบุตรหลานของตนไปอยู่วัดเพื่อเรียนอ่านและเขียน ณ ที่นั่น เด็กเหล่านี้รับใช้พระ พายเรือให้พระ และรับประทานอาหารซึ่งพระบิณฑบาตมาได้ร่วมกับพระด้วย พระสอนอ่านหนังสือให้เพียงเล็กน้อยวันละครั้งหรือสองครั้ง ทั้งนี้เพื่อเป็นการตอบแทน...” (รอง ศยามานนท์และคณะ, 2507:3)

นอกจากวัด ยังมีราชสำนักซึ่งเป็นสถานที่เรียนของเจ้านายและบุตรหลานข้าราชการ นอกจากนี้ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ยังมีโรงเรียนมิชชันนารี ดังปรากฏในสนธิสัญญาที่ไทยทำกับชาวเลียบ เดอ ช็อมองต์ (Chevalier de Chaumont) ราชทูตฝรั่งเศสเมื่อ พ.ศ.2228 ซึ่งมีข้อความตอนหนึ่งอนุญาตให้บาทหลวงชาวฝรั่งเศสสอนศาสนาและ “จะสอนวิทยาศาสตร์หรือวิชาใดๆ ก็ได้และมีสิทธิรับคนเหล่านั้นเข้าไปอยู่ในวัดในโรงเรียนและในบ้านได้เท่ากับวัดวาอารามในพระพุทธศาสนา และห้ามมิให้ผู้ใดขัดขวาง” (หนังสือจดหมายเหตุรายวันของท่านบาทหลวง เดอ ชัวลี, แปลโดยหลวงสันธานวิทย์ 2543, 154-155 อ้างถึงใน พิพาดา ยังเจริญ, 2529:133) ทั้งนี้เนื่องจากสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงมีพระราชประสงค์ที่จะมีสัมพันธไมตรีที่แนบแน่นกับฝรั่งเศสเพื่อส่งเสริมพระบารมีของพระองค์เอง จึงทรงยินยอมผ่อนตามความประสงค์ในการเผยแผ่ศาสนาและวิทยาการตะวันตกของฝรั่งเศส นอกจากนี้พระองค์ยังทรงแสดงความสนับสนุนโดย

พระราชทานที่ดินให้สร้างโบสถ์และโรงเรียน และทรงมอบเด็กไทยจำนวน 10 คนให้ศึกษาในโรงเรียนที่บาทหลวงคาทอลิกจัดตั้งขึ้น ได้แก่ “โรงเรียนสามเณร” นอกจากโรงเรียนสามเณรแล้วยังมี “โรงเรียนศรีอยุธยา” หรือ “วิทยาลัยคอนสแตนติน” (Constantine College) ซึ่งเจ้าพระยาวิชาเยนทร์เสนาบดีชาวกรีกในรัชสมัยนั้นเป็นผู้ให้การสนับสนุน โรงเรียนของ มิชชันนารีคาทอลิกนี้เป็นโรงเรียนประจำ สอนวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวกับคริสต์ศาสนาโดยใช้ภาษาละติน (พิพาดา ยังเจริญ และสุวดี ธนประสิทธิพัฒนา, 2529:133)

ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชการศึกษาเจริญมาก มีสอนทั้งภาษาไทย บาลี สันสกฤต ฝรั่งเศส เขมร พม่า มอญ และจีน ปรากฏตามพงศาวดารว่า พระศรีสุนทร โอรสองค์หนึ่งของพระเพทราชาได้ทรงศึกษาภาษาต่างๆ จนชำนาญทั้งภาษาบาลี สันสกฤต ฝรั่งเศส เขมร พม่า มอญ และจีน (รอง ศยามานนท์และคณะ, 2507:3)

ในสมัยรัชกาลที่ 1- รัชกาลที่ 4 การศึกษายังคงดำเนินไปเช่นเดียวกับสมัยกรุงศรีอยุธยา กล่าวคือ วัดยังคงรับภาระในการอบรมสั่งสอนเด็กผู้ชาย หนังสือพระราชอาณาจักรและชาวสยามของเซอร์ จอห์น เบาว์ริง ผู้สำเร็จราชการฮ่องกง ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าวิคตอเรียพระบรมราชินีนาถแห่งประเทศบริเตนใหญ่ทรงแต่งตั้งเป็นอัครราชทูตมาเจริญทางพระราชไมตรีเมื่อ พ.ศ.2398 ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวถึงการศึกษาสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ไว้สองแห่ง แห่งแรกมีความว่า “การศึกษาตั้งแต่การโกนจุกแล้วเด็กผู้ชายถูกส่งไปอยู่วัดเรียนอ่านเขียน และคำสอนพระศาสนากับพระ” อีกแห่งหนึ่งมีความว่า “พระได้รับมอบหมายให้จัดการศึกษา และโรงเรียนอยู่ติดกับวัดโดยมาก ข่อมเป็นธรรมเนียมอยู่เองที่การสอนให้รู้คำสั่งสอน และประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นส่วนสำคัญมากในการศึกษา พลเมืองชายส่วนหนึ่งอ่านและเขียนหนังสือออก แต่วิธีที่จะแสวงหาความรู้ชั้นสูง สาขาใดสาขาหนึ่งมีอยู่น้อย ถึงกระนั้นก็ดี โดยเฉพาะในบรรดาขุนนาง ยังใส่ใจเรียนวิชาเครื่องจักรกลก็ รู้จักใช้เครื่องมือเดินเรือและรู้วิชาปรัชญากันมาก ค่าเล่าเรียนตามปกติในโรงเรียนสามัญที่กรุงเทพฯ เก็บจากเด็กชายคนละ 8 ดอลลาร์ หรือ 85 ซิลลิงต่อปี และอีก 15 ดอลลาร์ เป็นค่าที่อยู่ เสื้อผ้า เครื่องเขียนและอื่นๆ ชาวจีนที่รวยบางคนจ้างครูสอนส่วนตัวเดือนละ 8 ดอลลาร์ ห้องเรียนหนึ่งอาจเข้าได้เดือนละ 2 ดอลลาร์ครึ่งหรือต่ำกว่านั้น การศึกษาสตรีถูกทอดทิ้งในประเทศสยาม มีอยู่น้อยคนที่อ่านหรือเขียนได้” (รอง ศยามานนท์และคณะ, 2507:3)

สมเด็จพระมหาปาจารย์ราชานุภาพกล่าวได้ถึงเรื่องการศึกษาตามแบบสมัยกรุงศรีอยุธยาที่ใช้มาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 4 ไว้ในพระนิพนธ์เรื่อง “ความทรงจำ” ดังนี้

“การศึกษาของพระเจ้าลูกเธอ คูเหมือนจะมีระเบียบมาแต่ในรัชกาลที่ 1 (บางที่จะตามอย่างครั้งกรุงศรีอยุธยา) ใช้มาจนในสมัยเมื่อฉันเริ่มศึกษา ถ้าเรียกตามคำที่ใช้ในการศึกษาทุกวันนี้ ชั้นประถมศึกษาเรียนต่อครูผู้หญิงที่ในพระราชวังเหมือนกันทั้งพระองค์หญิง พอพระชันษาได้ 3 ขวบ ก็ตั้งต้นเรียนภาษาไทยไปจนพระชันษาราว 7 ขวบ จึงเริ่มเรียนชั้นมัธยมศึกษาภาคต้น ถึงชั้นมัธยม การเล่าเรียนของพระองค์ชายกับพระองค์หญิงเริ่มแยกกัน พระองค์ชายเรียนต่อครูผู้ชาย พระองค์หญิงเรียนต่อครูผู้หญิง เพราะวิชาที่เรียนตอนนี้ผิดกัน พระองค์ชายเริ่มเรียนภาษามคธ พระองค์หญิงก็

เริ่มฝึกหัดการเรือน แต่คงเรียนภาษาไทยด้วยอ่านหนังสือเรื่องต่างๆ เหมือนกันทั้งพระองค์ชายและพระองค์หญิง การฝึกหัดกิริยามารยาทก็กวัดขันตั้งแต่ชั้นนี้ เขตของการเรียนชั้นมัธยมภาคต้นไปจนถึงโสกันต์ (พระองค์ชายพระชันษา 13 ปี พระองค์หญิงพระชันษา 11 ปี) แต่นั่นเรียนวิชาชั้นมัธยมภาคปลาย คือ พระองค์ชายทรงผนวชเป็นสามเณร เรียนพระธรรมกับทั้งฝึกหัดปฏิบัติพระวินัย Discipline และเริ่มเรียนศิลปวิทยาเฉพาะอย่างที่ชอบพระอิริยาศัย ทรงผนวชอยู่พรรษา 1 บ้าง กว่านั้นบ้าง จึงลาผนวช (ที่ทรงผนวชอยู่จนอุปสมบทเป็นพระภิกษุมีน้อย) เมื่อลาผนวชแล้วต้องออกมาอยู่นอกพระราชวัง แล้วเรียนวิชาเฉพาะอย่างแต่นั้นมา การเรียนเฉพาะวิชาในสมัยนั้น อาศัยไปฝึกหัดอยู่ในสำนักผู้เชี่ยวชาญ ด้วยยังไม่มีโรงเรียน...การศึกษาชั้นนี้ตลอดเวลา 6 ปีจนพระชันษาได้ 21 ปี ถึงเขตอุดมศึกษา ทรงผนวชอีกครั้ง 1 เป็นพระภิกษุ ศึกษาพระธรรมวินัยกับทั้งวิชาอาคมชั้นสูง ชักซ้อมให้เชี่ยวชาญ เปรียบเหมือนอย่างเข้ามหาวิทยาลัย เมื่อลาผนวชก็เป็นสำเร็จการศึกษาสามารถรับราชการได้แต่นั้นไป”

(สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2517:15-17)

ในสมัยรัชกาลที่ 3 โปรดให้เด็กผู้หญิงลูกผู้ดีที่ไปอยู่ในวังเรียนอ่านและหัดเขียนหนังสือไทยและหนังสือขอม ให้อาลักษณ์สอนที่ตำหนักแพ ผู้ที่เรียนสำเร็จบางคนได้รับราชการเป็นเสมียนอยู่มาได้เป็นครูสอนหนังสือเจ้านายที่ยังทรงพระเยาว์ก็หลายคน ดังที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงกล่าวถึงการศึกษาที่ต้องเรียนกับครูหญิงอีกตอนหนึ่งว่า

“ว่าเฉพาะการศึกษาของตัวฉันเอง ได้ทันเรียนชั้นปฐมศึกษาตามแบบเก่าเมื่อรัชกาลที่ 3 แรกเรียนต่อคุณแสงเสมียน ในเวลานั้นหนังสือเรียนยังไม่มีฉบับตีพิมพ์ แม่ต้องให้จ้างอาลักษณ์เขียนหนังสือเรียนด้วยเส้นหรดาลลงในสมุดคำ...ฉันเรียนอยู่กับคุณแสงไม่ช้านักจะเป็นเพราะเหตุใดลืมเสียแล้ว ต่อมาย้ายไปเรียนต่อคุณปาน ธิดาสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ ถึงตอนนี้เริ่มใช้หนังสือพิมพ์ คือ ปฐม ก กา ซึ่งหมอ บรัดเลพิมพ์ขึ้นเป็นครั้งแรก”

(สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2517:17-19)

แม้ว่าการจัดการศึกษาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจะยังคงรูปแบบเดิม คือเป็นการศึกษาในวัดและราชสำนัก แต่ก็ได้มีแนวโน้มการศึกษาแบบใหม่เกิดขึ้นคือ เริ่มมีการศึกษาภาษาและวิทยาการตะวันตกจากหมอสอนศาสนา แต่จำนวนผู้ศึกษาในลักษณะดังกล่าวมีน้อยมาก ยังจำกัดอยู่ในกลุ่มเจ้านายและขุนนางชั้นสูงหัวก้าวหน้าเท่านั้น เช่น เจ้าฟ้ามงกุฎ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) เจ้าฟ้า

จุฬามณี (พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว) จมื่นไวยวรนาถ (สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) กรมหลวงวงศาธิราชสนิท พระยากระสาปนกิจโกศล (นายโหมค อมาตยกุล) เป็นต้น

คณะมิชชันนารีอเมริกันได้เริ่มจัดการศึกษาสำหรับสามัญชนทั่วไป โดยสถานที่ที่ใช้สอนเรียกว่า “โรงสกูล” โดยในพ.ศ.2379 มิสซิสดาเวนพอร์ต (Mrs. Davenport) ได้จัดตั้งโรงเรียนสอนภาษาไทยและภาษาอังกฤษแก่เด็กไทยเป็นครั้งแรก ต่อมาในปีพ.ศ.2383 มิสเอ็ม. อี. เพียร์ส (Miss M. E. Piece) ซึ่งเป็นมิชชันนารีอเมริกันได้ตั้งโรงเรียนกินนอนหรือโรงเรียนประจำครั้งแรกแต่ไม่ได้รับความนิยมจึงต้องล้มเลิกไป (ภุชญา สินไชย, 2525:7-8)

เมื่อกระแสการล่าอาณานิคมของประเทศมหาอำนาจตะวันตกเริ่มทวีความรุนแรงขึ้นในรัชกาลต่อมา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นความสำคัญและความจำเป็นในการเรียนรู้วิทยาการแบบตะวันตก ซึ่งทรงจัดให้โดยพระราชโอรส พระราชธิดา เจ้านายขุนนางและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เรียนในราชสำนัก

สภาพการศึกษาโดยทั่วไปตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1- รัชกาลที่ 4) สามารถสรุปได้ว่า เป็นการจัดการศึกษาแบบโบราณ กล่าวคือ วัดและราชสำนักเป็นสถานที่สอน พระหรืออาลักษณ์เป็นผู้สอน ไม่มีหลักสูตรและไม่มีการกำหนดตารางเรียนที่แน่นอน และส่วนใหญ่ก็สอนศาสนาพุทธ และสอนให้อ่านออกเขียนได้ ไม่ได้เล่าเรียนวิทยาการอื่นใด จนกระทั่งสมัยรัชกาลที่ 4 จึงได้เริ่มมีการจัดการศึกษาที่เป็นระบบซึ่งเป็นผลจากการจัดการศึกษาของพวกมิชชันนารี

3.2 สภาพการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ

ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 4 มีการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศต่างๆ ดังนี้

1) ภาษาบาลี-สันสกฤต

ภาษาบาลี-สันสกฤต เป็นภาษาที่ใช้ในทางศาสนาพุทธและพราหมณ์ กล่าวคือ ภาษาบาลีหรือภาษามคธใช้สำหรับศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมทางพุทธศาสนา ส่วนภาษาสันสกฤตเรียนเพื่อรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมและศาสนาพราหมณ์ โดยสถานที่ที่ใช้สอนจะเป็นวัด ผู้สอนคือพระที่เชี่ยวชาญภาษาบาลี-สันสกฤต ผู้เรียนเป็นเด็กผู้ชายซึ่งต้องเรียนเพื่อประโยชน์ในการบวชเรียนต่อไป การเรียนภาษาบาลีหรือเรียกว่า ภาษามคธ เป็น การเรียนไวยากรณ์บาลี ซึ่งต้องศึกษาอักขรวิธีตัวขอม เนื่องจากภาษาบาลีหรือภาษามคธบันทึกด้วยตัวอักษรขอมหรือเรียกว่า ภาษามคธ ดังที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ กล่าวไว้ในพระนิพนธ์เรื่องความทรงจำ ดังนี้

“การศึกษาของฉัน เมื่อทูลกระหม่อมเสด็จสวรรคต ได้เรียนชั้นปฐมต่อครูผู้หญิงสำเร็จแล้ว ถึงเขตที่จะเรียนชั้นมัธยมต่อครูผู้ชาย แต่ในปีมะเส็งท่านผู้ใหญ่ยังสาละวนอยู่ด้วยเรื่องเปลี่ยนรัชกาลใหม่ การศึกษาต้องรอนจนถึงปีมะเมีย เมื่อถวายพระเพลิงพระบรมศพแล้ว จึงได้รับคำสั่งให้ออกไปเรียนหนังสือขอม (คือเรียนภาษามคธ) ด้วยกันกับเจ้าชายพี่น้องที่เป็นชั้นเดียวกัน

อีกสักสี่ห้าพระองค์ พระยาปริยัติธรรมธาดา (เปี่ยม) ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯให้เป็นอาจารย์พระลูกเธอ นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้น มาสอนที่เก๋งกรงนกในเวลาเช้าแต่ 9 จน 11 นาฬิกาทุกวัน เว้นแต่วันพระกับวันโกน...วิธีเรียนภาษามครในสมัยนั้น ยังไม่มีสมุดคำราเรียนฉบับพิมพ์ นักเรียนที่เรียนตามวัดต้องหัดเขียนและจารหนังสือของตนเอง (เพราะเหตุนี้พวกเปรียญจึงมักเขียนหนังสืองาม) แต่เจ้านายพวกฉันไม่ต้องหัดเขียน แรกเข้าเรียนอาจารย์เขียนตัวหนังสือขอมลงสมุดคำสอนให้อ่านก่อน เมื่ออ่านหนังสือขอมออกแล้วก็ให้ตั้งตนเรียนไวยากรณ์ภาษามคร อาจารย์เขียนให้เองบ้าง เอาไปให้ราชบัณฑิตเขียนมาให้บ้าง เมื่อเรียนไวยากรณ์ตลอดแล้วก็สอนให้แปลคัมภีร์ธรรมบทต่อไป เรียกกันว่า “ขึ้นคัมภีร์” เจ้านายที่ได้เรียนจนถึงขึ้นคัมภีร์คูเหมื่อนจะมีน้อยพระองค์ เพราะการเรียนชั้นนี้กำหนดหมดเขตเพียงทรงผนวชเป็นสามเณร ถ้าทรงผนวชแต่พรรษาเดียวก็มักห้อย ภาวนาไปเรียนวิชาอย่างอื่น ต่อทรงผนวชอยู่หลายพรรษาจึงเรียนภาษามครต่ออาจารย์อื่นสืบไป”

(สมเด็จพระราชดำรัสราชานุภาพ, 2517: 226-228)

2) ภาษาขอม/ภาษาเขมร

เนื่องจากขอมเคยเป็นอาณาจักรที่มีอำนาจอยู่ในบริเวณนี้ อิทธิพลอย่างหนึ่งที่ได้รับจากขอมอย่างเด่นชัดคือ อักษรขอมที่ใช้บันทึกในจารึก คำรา คัมภีร์ต่างๆ ดังนั้นจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะเรียนภาษาขอมเพื่อศึกษาหาความรู้ในด้านต่างๆ นอกจากนี้การเรียนภาษาขอมก็ยังใช้เพื่อการศึกษาไวยากรณ์บาลีดังที่กล่าวแล้วข้างต้น นอกจากนี้ภาษาขอมยังมีอิทธิพลต่อภาษาไทย เช่น การใช้คำราชาศัพท์ คำเรียกพระนามพระมหากษัตริย์ ดังข้อความตอนหนึ่ง ดังนี้

“...แต่ก็น่าเสียดใจอีกอย่างหนึ่งว่า พระมหากษัตริย์องค์แรกๆ ของกรุงศรีอยุธยา นั้น กลับนิยมขอมไม่น้อยไปกว่าสมัยสุโขทัย ในสมัยอยุธยาเอง เราได้รับเอา คำ “สมเด็จพระ” ซึ่งเป็นคำเขมรมาใช้เป็นพระนามพระมหากษัตริย์ เรื่องทาสซึ่งไม่เคยมีในสมัยสุโขทัย ก็มาขึ้นในสมัยอยุธยา โดยเอาแบบขอมมาใช้...”

(หลวงวิจิตรวาทการ อ้างถึงใน รอง ศยามานนท์, และคณะ 2507:3)

การเรียนภาษาขอมก็เช่นเดียวกับภาษาบาลี คือ มีพระเป็นครูผู้สอน สถานที่เรียนก็จะเรียนในวัดหรือเรียนในราชสำนัก

3) ภาษาจีน

ผลจากการติดต่อกับประเทศจีนตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา รวมทั้งได้มีการอพยพของชาวจีนเข้ามาอยู่ในประเทศไทยจำนวนหนึ่ง และมีจำนวนมากขึ้นในปลายกรุงศรีอยุธยา ทำให้เกิดการเรียนการสอนภาษาจีนขึ้น พิชัย รัตนพล (2512:37-38) กล่าวว่าชาวจีนพยายามให้การศึกษาแก่ลูกหลานของตนด้วยวิธีการต่างๆ ได้แก่ จัดส่งลูกหลานของตนไปเรียนเมืองจีนโดยเฉพาะ การจ้างครูที่พอจะหาได้บ้างมาสอนบุตรหลานของตนที่บ้าน ซึ่งทั้งสองวิธีนี้จะทำได้เฉพาะคนจีนที่มีฐานะมั่งคั่งเท่านั้น นอกจากวิธีการจัดการศึกษาสองประเภทดังกล่าวแล้วยังปรากฏว่าชาวจีนมีการจัดการศึกษาให้แก่บุตรหลานของตนอีกลักษณะหนึ่ง คือ การสอนภาษาจีนตามศาลเจ้า โดยมีผู้ดูแลเจ้า “เฮียกง” เป็นผู้สอนหนังสือโดยใช้หนังสือกัมภีร์ศีลธรรมเก่าๆ หรือหนังสือแบบมุลบทของไทยเรา ครุบางคนใช้การสอนด้วยการเล่านิทานประเภทวรรณคดีหรือประวัติศาสตร์ของจีน โดยจะใช้ภาษาจีนล้วนในการสอน

ตามหลักฐานที่ทางกรมวิสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการอ้างไว้ในเอกสารการศึกษาเรื่องโรงเรียนราษฎร์เพื่อสอนภาษาจีนว่า โรงเรียนจีนแห่งแรกเกิดขึ้นประมาณต้นรัชสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ณ เกาะแห่งหนึ่งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โรงเรียนจีนแห่งแรกนี้ไม่ปรากฏว่าใครเป็นผู้จัดตั้งขึ้น แต่เท่าที่ปรากฏในหลักฐานโรงเรียนแห่งนี้จัดการสอนภาษาจีนอย่างเดียว มีนักเรียนประมาณ 200 คน และไม่เคยได้รับการควบคุมจากทางราชการแต่อย่างใด สำหรับรายละเอียดอื่นๆ เกี่ยวกับโรงเรียนแห่งนี้ไม่ปรากฏชัด ต่อมาเรื่องราวของโรงเรียนแห่งนี้ก็หายเงียบไป

ครั้นต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีโรงเรียนที่สอนภาษาจีนจัดตั้งขึ้นอีก กล่าวคือ ในราวปี พ.ศ. 2371 พวกมิชชันนารีอเมริกันซึ่งเดิมสอนศาสนาในประเทศจีนมาก่อนได้เข้ามาในเมืองไทยเนื่องจากทราบว่ามีชาวจีนอาศัยในประเทศไทยจำนวนมากจึงเดินทางเข้ามาเพื่อเผยแผ่ศาสนาแก่ชาวจีนเหล่านี้ในปี พ.ศ. 2395 คณะมิชชันนารีคณะหนึ่งได้เปิดโรงเรียนขึ้นที่ข้างๆ วัดอรุณราชวราราม (วัดแจ้ง) อ.ธนบุรี อันเป็นบริเวณที่ดินของคณะมิชชันนารีซึ่งได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โรงเรียนแห่งนี้เป็นโรงเรียนประจำและสอนนักเรียนด้วยภาษาจีน โดยมีครูจีนในคณะมิชชันนารีชื่อ ซินแซเกียง กวา ซิน (Sinsaa Ki-eang Qua Sean) เป็นผู้จัดการสอน ต่อมาซินแซเกียง กวา ซิน ถึงแก่กรรมลง ครูผู้รับหน้าที่สอนต่อมาเป็นครูไทยชื่อครูแก้ว ซึ่งได้เปลี่ยนการสอนจากวิชาภาษาจีนเป็นวิชาภาษาไทยทั้งหมด โรงเรียนสอนภาษาจีนในสมัยนั้นจึงเป็นอันยุติลง

4) ภาษาฝรั่งเศส

การเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศสเกิดขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่ได้ทรงพระราชทานทรัพย์ ที่ดิน อุปกรณ์การก่อสร้างให้บาทหลวงฝรั่งเศสสร้างโบสถ์ และเมื่อมีโบสถ์สำหรับทำกิจทางศาสนาแล้ว ก็ตั้งโรงเรียนขึ้นด้วยเรียกว่า โรงเรียนสามเณร ตั้งขึ้นเพื่อส่งสอนชาวพื้นเมืองที่ประสงค์จะเข้ารับบวช นอกจากสอนศาสนา ก็ได้สอนหนังสือและวิชาอื่นๆ ด้วย สมเด็จพระนารายณ์ทรงส่งมหาดเล็กรุ่นเด็กเป็นจำนวนมากมาเรียนในโรงเรียนของบาทหลวงนี้ คนไทยในสมัยนั้นจึงได้รับความรู้ทางด้านต่างๆ รวมทั้งภาษาฝรั่งเศสด้วย

ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยกับฝรั่งเศสต้องประสบอุปสรรคในปลายสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชต่อสมัยพระเพทราชาตั้งแต่นั้นมา ทั้งสองประเทศจึงไม่ได้ทำการติดต่อกันอีกเป็นเวลาเกือบ 2 ศตวรรษ (เพ็ญศรี ดูก, 2542:14) จนกระทั่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฝรั่งเศสกลับมาฟื้นฟูความสัมพันธ์กับไทยอีกครั้ง มีการลงนามในสนธิสัญญาไทย-ฝรั่งเศส ฉบับ พ.ศ. 2399 โดยมาตราที่ 3 เกี่ยวกับการสอนศาสนา บุคคลเหล่านี้มีเสรีภาพอย่างเต็มที่ในการเทศน์สั่งสอน สร้างโบสถ์และโรงเรียนบนผืนแผ่นดินไทยโดยมีเงื่อนไขว่าจะต้องสอดคล้องกับกฎหมายของไทย (เพ็ญศรี ดูก, 2542:16) ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า ในการสอนศาสนาและการสอนในโรงเรียนที่สร้างขึ้นเหล่านี้ น่าจะมีการสอนภาษาฝรั่งเศสอยู่ด้วย นอกจากนี้ ขณะที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวชและประทับอยู่ที่วัดราชาธิวาส ได้ทรงศึกษาภาษาละตินของ-บาติสท์ ปาเลอกัว (Mgr. Jean – Baptiste Pallegoix) ชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาถึงเมืองไทยเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2373 สังฆราชปาเลอกัว ได้แต่งหนังสือ “ลัทธิพระเจ้านะ พาสาไท” ซึ่งเป็นพจนานุกรมแปลภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส และละติน รวม 3 ภาษา

5) ภาษาอังกฤษ

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นสมัยที่ชาวตะวันตกแสวงหาอาณานิคมประเทศเพื่อนบ้านรอบๆ ประเทศไทยต่างก็ตกเป็นเมืองขึ้นของชาติตะวันตก พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นว่าถึงเวลาแล้วที่จะต้องเร่งเรียนรู้อารยธรรมของชาวตะวันตกตลอดจนความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการติดต่อกับชาวต่างประเทศ เมื่อมีคณะมิชชันนารีอเมริกันเข้ามาประเทศไทยมากขึ้น เจ้านายและขุนนางที่มีความคิดอ่านก้าวหน้าหลายท่านก็ให้ความสนใจเริ่มศึกษาภาษาอังกฤษ และวิชาการต่างๆ จากคณะมิชชันนารีเหล่านั้น สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ได้กล่าวถึงมูลเหตุของการศึกษาเล่าเรียนภาษาอังกฤษนี้ว่า

“ในสมัยนั้นผู้มีสติปัญญาที่เป็นชั้นสูงอยู่ในประเทศนี้

แลเห็นว่าการสมาคมเกี่ยวข้องกับฝรั่งต่างประเทศคงจะต้องมียิ่งขึ้นกว่า

แต่ก่อนและภาษาอังกฤษจะเป็นภาษาสำคัญทางประเทศตะวันออกนี้ มี

เจ้านายบางพระองค์แลข้าราชการบางคนปรารถนาจะศึกษาวิชาการ

และขนบธรรมเนียมของฝรั่งและเล่าเรียนให้รู้ภาษาอังกฤษ จึงพยายาม

เล่าเรียนศึกษากับพวกมิชชันนารีอเมริกัน”

(สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ, 2504:105)

เจ้านายและข้าราชการชั้นสูงซึ่งได้แก่ สมเด็จพระวชิรญาณภิกขุ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) ได้ทรงเริ่มศึกษาภาษาละตินก่อนจากสังฆราชซึ่งเป็นบาทหลวงอธิการวัดโรมันคาทอลิกซึ่งอยู่ติดกับวัดราชาธิวาสที่พระองค์ทรงประทับอยู่ในระยนั้น ต่อมาก็ทรงศึกษาภาษาอังกฤษกับมิชชันนารีอเมริกัน ในขณะที่พระองค์ประทับอยู่ที่วัดบวรนิเวศ นอกจากนี้ยังมีสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑามณี (พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว) ที่ทรงเรียนภาษาอังกฤษและวิชาทหารปืนใหญ่ กรมหลวงวงศาธิราชสนิททรงเรียนวิชาการแพทย์แผนปัจจุบัน หลวงสิทธินายกเวร (สมเด็จพระยาบรมมหารัษฎ์ริยวงศ์) เรียนวิชาต่อเรือ และนายโหมด

อมายกุล (พระยากระษาศน์กิจโกศล) เรียนวิชาการช่างกลที่ศึกษาจนถึงขั้น เช่น สามารถอ่าน พุด เขียน อังกฤษได้ และต่อเรือใบอย่างฝรั่งได้

ครั้นต่อมาในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์ทรงเห็นว่าใน การติดต่อทางการทูต โดยเฉพาะในการเจรจาทำสัญญาทางพระราชไมตรีนั้นคนไทยไม่มีความรู้ความสามารถในภาษาอังกฤษพอที่จะเจรจากับฝรั่งโดยตรงได้ ต้องอาศัยล่ามแปลถ่ายทอดกันหลายภาษา และจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ภาษาของเขา ความรู้ภาษาอังกฤษจะเป็นเครื่องมือไม่เพียงเพราะทางการทูตแต่จะนำไปสู่ความเข้าใจในวิทยาการสมัยใหม่ ตลอดจนความรู้สึกรู้จักคิด นิสัยใจคอ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวตะวันตกได้ ด้วยเหตุนี้เอง พระองค์จึงได้โปรดฯ ให้จ้างนางแอนนา เอช เลียวโนเวนส์ เข้ามาเป็นครูสอนภาษาอังกฤษให้พระเจ้าลูกเธอ ในปี พ.ศ. 2404-2408 และโปรดฯ ให้ข้าราชการและเจ้านายเรียนภาษาอังกฤษกับพวกมิชชันนารีชาวอเมริกันที่เข้ามาสอนศาสนาและสอนภาษาด้วย (ดวงเดือน พิศาลบุตร, 2517:8) บุตรหลานข้าราชการถ้าเป็นผู้ที่เรียนรู้ ภาษาอังกฤษก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้มียศและบรรดาศักดิ์ ดังที่สมเด็จพระปรมหาราช ราชวงศ์จักรีเป็นภาษิตในสมัยต่อมาว่า “เมื่อในรัชกาลที่ 1 ใครแข็งแรงทนศึกก็เป็นคนโปรด ในรัชกาลที่ 2 ใครเป็นกวีก็เป็นคนโปรด ในรัชกาลที่ 3 ใครมีใจศรัทธาสร้างวัดก็เป็นคนโปรด และในรัชกาลที่ 4 ถ้าผู้ใดรู้ ภาษาฝรั่งก็เป็นคนโปรด” (กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2503:59) กล่าวได้ว่าในสมัยรัชกาลที่ 4 มีการเรียน ภาษาอังกฤษอย่างกว้างขวางขึ้น ทั้งในหมู่เจ้านาย ข้าราชการ และบุคคลสำคัญถึงแม้จะเป็นการเรียน ภาษาอังกฤษอย่างไม่เป็นทางการก็ตาม

6) ภาษามลายู อาหรับ

ภาษามลายู อาหรับ มีการสอนในปอเนาะ ซึ่งการศึกษาระบบปอเนาะจัดขึ้นครั้งแรกในประเทศไทยที่ ปัตตานี และเป็นสถานศึกษาภาษามลายูที่เก่าแก่ที่สุดของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผู้รู้ชาวปัตตานีได้ดำเนินการ สอนในระบบปอเนาะตั้งแต่ราวคริสต์วรรษที่ 12 (สุวรรณ กู้สุจริต, 2533)

3.3 ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ

ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศในประเทศไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงสมัย รัชกาลที่ 1- รัชกาลที่ 4 (รัชกาลที่ 1- รัชกาลที่ 4) อาจกล่าวโดยสรุปได้ดังนี้

1) ปัจจัยด้านศาสนา

ศาสนาเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ทำให้เกิดการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศกล่าวคือ ตั้งแต่สมัยสุโขทัยมี การเรียนการสอนภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต และภาษาเขมร เพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาพระพุทธศาสนาและ พิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์ การเรียนการสอนภาษามลายูและภาษาอาหรับเพื่อการศึกษาศาสนาอิสลาม นอกจากนี้ยังมีการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศส ภาษาจีน ภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นผลมาจากการเข้ามาเผยแพร ศาสนาของคณะบาทหลวงและคณะมิชชันนารีฝรั่งเศสและอังกฤษ ในสมัยอยุธยาจากหลักฐานพบว่า สมัย สมเด็จพระนารายณ์มีบาทหลวงฝรั่งเศสเข้ามาเผยแพรศาสนาและได้รับอนุญาตให้ตั้งโรงเรียนสอนศาสนา

และวิชาอื่นๆ ซึ่งใช้ภาษาฝรั่งเศสในการสอน และต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ก็มีบาทหลวงเข้ามาตั้งโรงเรียนสอนศาสนาและวิชาอื่นๆ โดยใช้ภาษาฝรั่งเศสเป็นสื่อเช่นเดียวกัน ส่วนภาษาอังกฤษนั้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว คณะมิชชันนารีอเมริกันเข้ามาเผยแผ่ศาสนา ทำให้มีเจ้านายและข้าราชการได้เรียนภาษาอังกฤษกับมิชชันนารีเหล่านี้ นอกจากนี้ยังมีการสอนภาษาจีนโดยมิชชันนารีที่รู้ภาษาจีนให้แก่ชาวจีนที่อพยพมาอยู่ในประเทศไทย ซึ่งการสอนภาษาจีนโดยมิชชันนารีอเมริกันนั้นเป็นเรื่องที่น่าสนใจเพราะเป็นการสอนศาสนาผ่านภาษาจีนให้แก่คนจีนในประเทศไทย

2) ปัจจัยด้านวัฒนธรรมและการติดต่อใกล้ชิดกัน

ปัจจัยด้านวัฒนธรรมและการติดต่อใกล้ชิดกันทำให้เกิดการเรียนภาษาประเทศเพื่อนบ้านภาษาต่างๆ เช่น ภาษาพม่า มอญ ลาว ซึ่งเป็นการเรียนที่เกิดจากการสัมผัสภาษา เพื่อประโยชน์ในการสื่อสารกับชนชาติเหล่านี้ซึ่งได้เข้ามาอาศัยในราชอาณาจักรไทย นอกจากนี้ยังมีชาวจีนจำนวนหนึ่งอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย จึงทำให้เกิดการสอนภาษาจีนขึ้น แต่ในช่วงแรกนี้จุดมุ่งหมายเพื่อต้องการสอนให้ลูกหลานชาวจีนโดยสอนตามศาลเจ้าต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์มีชาวจีนที่อพยพเข้ามา มากยิ่งขึ้น จึงทำให้เกิดโรงเรียนสอนภาษาจีนขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

3) ปัจจัยด้านการค้าขาย

สมัยอยุธยามีชาวต่างชาติเข้ามาติดต่อค้าขายกับไทยหลายประเทศทั้งประเทศทางตะวันตกและประเทศทางตะวันออกโดยเฉพาะประเทศจีนจึงทำให้คนไทยเรียนรู้ภาษาต่างประเทศเพื่อประโยชน์ในการติดต่อค้าขาย

4) ปัจจัยทางการเมืองและการล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก

การขยายอาณานิคมของชาติทางตะวันตกทำให้เกิดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษขึ้นเพื่อจะใช้ภาษาอังกฤษเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาประเทศ ให้ทันต่อเหตุการณ์และช่วยให้ประเทศไทยได้รอดพ้นจากการเป็นเมืองขึ้นของชาติตะวันตกได้

จะเห็นได้ว่าตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์นั้น ยังไม่มีการกำหนดนโยบายการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ แต่ก็พอจะทราบถึงแนวคิดที่จะให้คนไทยศึกษาภาษาต่างประเทศเพื่อประโยชน์ในด้านต่างๆ โดยภาษาต่างประเทศที่ให้เรียนมีความสัมพันธ์กับปัจจัยต่างๆ ที่กล่าวแล้วข้างต้น

บทที่ 4

การจัดการศึกษาภาษาต่างประเทศในสมัยรัชกาลที่ 5

ในบทนี้จะกล่าวถึงการจัดการศึกษาภาษาต่างประเทศในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2411-2453) ซึ่งเป็นสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ให้เจริญรุ่งเรืองตามแบบอย่างประเทศทางตะวันตก เนื่องจากตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา ประเทศทางตะวันตกแผ่อิทธิพลมาแสวงหาอาณานิคมในประเทศทางตะวันออก ประเทศเพื่อนบ้านของไทยไม่ว่าจะเป็นพม่า ญวน เขมร ลาว ต้องตกอยู่ในอำนาจของประเทศมหาอำนาจตะวันตก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นถึงภัยอันตรายที่อาจจะเกิดขึ้นกับประเทศไทย จึงทรงเร่งแก้ไขปรับปรุงกิจการภายในประเทศอย่างเร่งด่วน เช่น การปกครอง การเศรษฐกิจ การคมนาคม การสาธารณสุข การสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการศึกษาซึ่งพระองค์ทรงดำริให้ปรับปรุงกิจการการศึกษาให้เป็นระบบและขยายการศึกษาให้ประชาชนมีโอกาสได้เรียนอย่างทั่วถึง เพราะการศึกษาเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาประเทศในทุกๆ ด้าน พระองค์จึงทรงดำเนินการปฏิรูปการศึกษาครั้งใหญ่พร้อมๆ กับการปรับปรุงกิจการบ้านเมืองด้านอื่นๆ

4.1 สภาพการศึกษาโดยทั่วไป

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเริ่มมีการจัดการศึกษาที่เป็นแบบแผน (formal education) ขึ้นเป็นครั้งแรก ได้แก่ การจัดระบบโรงเรียน มีสถานที่เล่าเรียนซึ่งจัดไว้โดยเฉพาะ มีการเรียนการสอนตามเวลาที่กำหนด มีวิชาที่กำหนดให้สอนได้แก่ วิชาภาษาไทย วิชาเลข วิชาภาษาต่างประเทศและวิชาอื่นๆ ที่ไม่เคยสอนมาก่อน ในช่วงแรกสถานที่เล่าเรียนก็คือ ศาลาในวัดหลวง และครูก็คือพระสงฆ์ ซึ่งสอนตามเวลาที่กำหนด และใช้แบบเรียนที่รัฐบาลจัดมาให้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2507:29)

4.1.1 การจัดตั้งโรงเรียน

โรงเรียนที่เกิดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมี 3 ประเภทคือ โรงเรียนในพระบรมมหาราชวัง โรงเรียนหลวงสำหรับราษฎร และโรงเรียนราษฎร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ก. โรงเรียนในพระบรมมหาราชวัง โรงเรียนหลวงที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้จัดตั้งขึ้นดังต่อไปนี้

1. โรงเรียนสอนภาษาไทยในพระบรมมหาราชวัง (พ.ศ.2414) เป็นโรงเรียนแห่งแรกของไทย ให้พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ปลัดกรมพระอัครราชเลขาเป็นอาจารย์ใหญ่ มุ่งฝึกคนเข้ารับราชการโดยมีการสอนหนังสือ สอนคิดเลข และขนบธรรมเนียมราชการ นักเรียนได้รับพระราชทานเสื้อผ้านุ่งห่ม และเบี้ยเลี้ยงกลางวัน ชักชวนให้ข้าราชการเจ้านายส่งบุตรหลานเข้าเรียน ดังความในประกาศต่อไปนี้

ประกาศเรื่องโรงเรียน

มีพระบรมราชโองการมหาราชูปถัมภ์สุรสิงหนาท ให้ประกาศแก่ หม่อมเจ้า หม่อมราชวงศ์และข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ซึ่งได้นำบุตรหลานเกล้าฯ ถวายให้ทำราชการ จดลงพระเดชพระคุณในกรมมหาดเลกบ้าง ในกรมทหารมหาดเลกรักษาพระองค์บ้าง มีเป็นอันมาก จึงทรงพระดำริห์ว่าบุตรหลานของท่านทั้งปวงบันดาที่เข้ามารับราชการ จดลงพระเดชพระคุณนั้น แต่ล้วนเป็นผู้มีชาติมีตระกูล ควรจะรับราชการต่อไปในเบื้องหน้า แต่ที่ยังไม่รู้หนังสือไทย แลขนบธรรมเนียมราชการโดยมาก ที่รู้อยู่บ้างแต่ยังใช้อักษรเอกโทแลตัวสะกดผิดๆ ไม่ถูกต้องตามแบบอย่างก็มีอยู่มาก แลการรู้หนังสือนี้ก็เป็นคุณสำคัญข้อใหญ่ เปนเหตุจะให้รู้วิชาแลขนบธรรมเนียมต่างๆ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดโรงเรียนขึ้นไว้ที่ในพระบรมมหาราชวัง แล้วจัดคนในกรมอาลักษณ์ตั้งให้เป็นขุนนางพนักงานสำหรับเป็นครูสอนหนังสือไทย แลคิดเลขขนบธรรมเนียมราชการ พระราชทานเงินเดือนให้ครูสอนให้สมควรพอใช้สอย ส่วนผู้เรียนหนังสือนั้นจะพระราชทานเสื้อผ้าถุงหมวกกับเบี้ยเลี้ยงกลางวันเวลาหนึ่งทุกวัน ครูสอนนั้นจะให้สอนโดยอาการเรียบร้อย ไม่ให้ด่าตีหยามคาย”

อนึ่งถึงบุตรหลานของข้าราชการ ซึ่งยังไม่ได้นำมาทูลเกล้าฯ ถวายนั่นก็ดี ถ้าสมควรจะเข้ามาฝึกหัดเล่าเรียนหนังสือไทย ก็จงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รับไว้ฝึกหัดเล่าเรียน เพื่อจะได้รู้หนังสือและคิดเลขขนบธรรมเนียมราชการให้ชัดเจน จะได้รับราชการจดลงพระเดชพระคุณต่อไป ถ้าท่านทั้งปวงได้ทราบหมายประกาศนี้แล้ว จงมีใจยินดีหมั่นดัดเตือนบุตรหลานของท่านทั้งปวงให้เข้ามาฝึกหัดหนังสือไทย ถ้าเล่าเรียนให้ชำนาญในการหนังสือแล้ว ความดีงามความเจริญก็จะมีแก่บุตรหลานของท่านทั้งปวงไปสิ้นกาลนาน ประกาศมา ณ วันพฤหัสบดี เดือนห้า แรมสามค่ำ ปีมะแม ตรีศก ศักราช ๑๒๓๓

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑ จ.ศ. ๑๒๓๖ หน้า ๒๕๗) ในเอกสารเรื่องการจัด
การศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2511:2)

2. โรงเรียนสอนภาษาอังกฤษในพระบรมมหาราชวัง (พ.ศ.2415) หลังจากตั้งโรงเรียนสอนภาษาไทยขึ้นมาแล้วไม่นาน นายฟรานซิส ยอร์ชแปดเตอร์สัน ชาวอังกฤษเป็นครู ตั้งอยู่ 5 ปี ต้องเลิกเพราะครูกลับยุโรป

3. โรงเรียนภาษาอังกฤษ (พ.ศ.2422) ที่พระราชวังนันทอุทยาน คือคเตอร์แมคฟาร์แลนด์ ศาสนาจารย์ชาวอเมริกันเป็นอาจารย์ใหญ่ อยู่ในความควบคุมของคณะกรรมการคณะหนึ่ง มิได้ขึ้นอยู่กับกรมมหาดเล็กเหมือนโรงเรียนทั้งสองข้างต้น

4. โรงเรียนนายทหารมหาดเล็ก (พ.ศ. 2425) สำหรับฝึกสอนผู้ที่จะเป็นนายร้อยนายสิบในกรมทหารมหาดเล็ก ผู้เรียนมีเชื้อสายสกุลและบุตรหลานข้าราชการ ต่อมานักเรียนมากขึ้น จึงย้ายมาตั้งที่พระตำหนักสวนกุหลาบ เมื่อ พ.ศ.2425 เรียกว่า โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ต่อมาเพียง 1 ปี มีผู้นิยมเรียนมากขึ้นเกินอัตราที่ต้องการสำหรับฝึกหัดเป็นนายทหารมหาดเล็ก จึงนำความขึ้นกราบบังคมทูลขอเรียนพระราชปฏิบัติ จึงมีพระราชกระแสว่า “การเล่าเรียนเป็นการสำคัญของบ้านเมืองอย่างหนึ่ง เมื่อความนิยมเริ่มเกิดขึ้นอย่างนี้แล้วที่จะสกัดกั้นเสียด้วยหวังแต่ประโยชน์ของกรมทหารมหาดเล็กกรมเดียวเท่านั้นหาควรไม่ ในกระทรวง ราชการต่างๆ ก็ต้องการคนที่ได้เล่าเรียนมีวิชาความรู้เข้ารับตำแหน่งราชการอยู่เป็นอันมากเหมือนกัน ให้คิดจัดเป็นโรงเรียนชั้นสูง สำหรับพระราชวงศ์และผู้ที่เป็นข้าราชการ ให้เป็นประโยชน์กว้างขวางสำหรับข้าราชการบ้านเมืองทั่วไปเถิด ส่วนนักเรียนทหารมหาดเล็ก เมื่อเรียนวิชาความรู้เบื้องต้นในโรงเรียนสวนกุหลาบแล้ว จึงค่อยแยกไปฝึกหัดวิชาทหารเฉพาะแต่พวกที่ไปเป็นนายทหารมหาดเล็ก” (รอง ศยามานนท์และคณะ, 2507:34-35) ได้โปรดให้ขยายโรงให้กว้างขึ้น ตั้งโรงเรียนสวนกุหลาบสำเร็จบริบูรณ์ พ.ศ.2427 เปลี่ยนเป็นโรงเรียนพลเรือนสอนภาษาไทย ภาษาอังกฤษและวิชาสำหรับราชการพลเรือน

ความมุ่งหมายในการตั้งโรงเรียนดังกล่าวข้างต้นนี้ก็เพื่อฝึกคนเข้ารับราชการและเตรียมบุคคลเพื่อไปศึกษาต่อต่างประเทศ ซึ่งโรงเรียนหลวงเหล่านั้นนับเป็นโรงเรียนหลวงสำหรับบุตรหลานเจ้านายและข้าราชการ

ข.โรงเรียนหลวงสำหรับราษฎร เมื่อมีการจัดตั้งโรงเรียนสำหรับเจ้านายและข้าราชการแล้ว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ให้การศึกษาแพร่หลายออกไปเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ราษฎร จึงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรเพิ่มขึ้น โดยตั้งโรงเรียนตามวัดหลายแห่ง แห่งแรกคือ โรงเรียนวัดมหรณพาราม เมื่อ พ.ศ.2427 จากนั้นจึงขยายไปยังพระอารามหลวงอื่นๆ ซึ่งนอกจากในส่วนกลางแล้วมีการจัดตั้งโรงเรียนสำหรับราษฎรขึ้นตามวัดในส่วนภูมิภาคด้วยประมาณ 14 แห่ง การตั้งโรงเรียนหลวงตามวัดเป็นนโยบายที่เหมาะสม ไม่ขัดต่อประเพณีเดิมที่ราษฎรส่งบุตรหลานเข้าไปเป็นลูกศิษย์พระศึกษาเล่าเรียนในวัด และไม่สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมากในด้านที่ดิน สิ่งก่อสร้างและครู (ดวงเดือน พิศาลบุตร, ม.ป.ป.: 43) แต่ประชาชนเกิดความไม่เข้าใจขึ้นเมื่อมีเรื่องเล่าลือว่า โรงเรียนที่ตั้งขึ้นนั้นเพื่อเกณฑ์เด็กไปเป็นทหาร ด้วยเหตุนี้เองพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดฯ ให้ประกาศให้ราษฎรทราบถึงข้อเท็จจริง ดังความในประกาศตั้งโรงเรียนดังนี้

“ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริเห็นว่าการวิชาหนังสือเป็นต้นทางของความรู้ทั้งปวง สมควรที่จะทะนุบำรุงให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป เพราะคนในพื้นบ้านเมืองสยามเรานี้ ที่จนโตใหญ่ไม่รู้หนังสือก็มีโดยมาก ที่รู้พออ่านได้เขียนได้แต่ไม่ถูกถ้วนนั้นก็ยังมีโดยมาก เพราะโรงเรียนที่สอนวิชาตามแบบหลวงยังมีน้อย ไม่พอกับผู้ที่จะเล่าเรียนมีพระราชประสงค์จะให้พระราชวงศานุวงศ์ แลบุตรหลานข้าราชการแลราษฎรทั้งปวงได้เล่าเรียนศึกษาหนังสือไทยให้รู้โดยละเอียดตามแบบที่ถูกต้อง จึงทรงเสียดสละพระราชทรัพย์ออก ตั้งโรงเรียนแลจ้างครูสอน บำรุงการเล่าเรียนสืบพระราชทรัพย์เป็น อันมาก

โรงเรียนซึ่งได้โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขึ้นแล้วตามพระอารามหลวง เป็นแห่ง แลยังทรงพระราชดำริจะให้ตั้งโรงเรียนให้มีสำหรับพระอารามหลวงทุกๆพระอาราม เพื่อให้บุตรหลานของไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินได้เล่าเรียนโดยสะดวก ไม่ต้องเสียเงินทองอะไรเลย แลโรงเรียนสำหรับพระบรมวงศานุวงศ์ ก็โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขึ้นแล้วที่พระตำหนักสวนกุหลาบแห่งหนึ่ง ยังจะตั้งโรงเรียนสำหรับข้าราชการอีกแห่งหนึ่ง พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้จัดการโรงเรียนทั้งปวงนี้ก็เพราะทรงพระมหากรุณาแก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน แลมีพระราชประสงค์ จะให้วิชาหนังสือไทยรุ่งเรืองแพร่หลายเป็นคุณแก่ราชการ แลเป็นความเจริญแก่บ้านเมืองยิ่งขึ้นไป

บัดนี้ทรงทราบได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทว่า ราษฎรตื่นเล่าถากกันว่าซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนนั้น พระราชประสงค์จะเก็บเด็กนักเรียนเป็นทหาร ผู้ที่จะส่งบุตรหลานเข้ามาเล่าเรียนหนังสือก็มักจะพากันหวาดหวั่นครั่นคร้าม ว่าบุตรหลานจะต้องเป็นทหารเป็นอันมาก ที่พูดเล่าถากอย่างนี้เป็นการไม่จริง ห้ามอย่าให้ผู้ใดพลอยตื่นตื่นเชื่อฟังคำเล่าถากนี้เป็นอันขาด คนที่ควรจะชักเป็นทหารก็มีอยู่พวกหนึ่งต่างหาก ไม่ต้องตั้งโรงเรียนเกลี้ยกล่อมเด็กมาเป็นทหารเลย อนึ่งเด็กทั้งปวงนี้ ก็แต่ล้วนเป็นบุตรหลานไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินทั้งสิ้นด้วยกัน ถ้าจะเก็บเอามาเป็นทหารเสียจริงๆ นั้นไม่ได้หรือจะต้องตั้งโรงเรียนเกลี้ยกล่อมให้ลำบาก แลเปลืองพระราชทรัพย์ด้วยเหตุใด ผู้ที่เล่าถากโทษกันอย่างนั้น เหมือนเป็นคนไม่มีกตัญญูไม่รู้พระเดชพระคุณในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อันทรงพระมหากรุณาทรงพระราชดำริจัดการจะให้เป็นคนเป็นประโยชน์ แก่พระราชราษฎรทั่วไปในพระราชอาณาจักร

ถ้อยคำของคนเช่นนั้น ใครๆ ไม่ควรเชื่อเอาเป็นประมาณ ถ้าใครมีบุตรหลานหยากจะให้เล่าเรียน ให้มีวิชาความรู้สำหรับตัวก็ส่งเข้าเล่าเรียน ในโรงเรียนที่ใกล้เคียงเขตรบ้านที่อยู่เกิด อย่าคิดหวาดหวั่นครั่นคร้ามด้วยข้อบุตรหลานจะต้องติดเป็นทหารนั้นเลย

ประกาศมา ณ วันศุกร์ เดือน หก แรมสามค่ำ ปีระกา สัปตศก ๑๒๔๙ เป็นปีที่ ๑๘ หรือวันที่ ๖๐๑๖ ในรัชกาลปัตยุบันนี้”

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑ จ.ศ. ๑๒๔๖ หน้า ๑๖๕ ในเอกสารเรื่องการจัด

การศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2511:22-23)

จากประกาศข้างต้นแสดงให้เห็นถึงนโยบายการจัดการการศึกษาเพื่อราษฎรทั่วไปซึ่งเป็นนโยบายที่สอดคล้องกับพระราชดำริเรื่องการเลิกทาสและเลิกระบบไพร่ กล่าวคือ รัฐต้องจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนเป็นจำนวนมากที่เคยเป็นทาสหรือพวกที่จะต้องเป็นทาส เป็นไพร่ เนื่องจากเดิมราษฎรเหล่านี้เคยทำงานและเคยได้รับการอุปถัมภ์ดูแล และคุ้มครองป้องกันจากมูลนาย ข้าราชการ เสนาบดี และเจ้านาย

ตลอดจนพระมหากษัตริย์ เมื่อได้รับการปลดปล่อยจะต้องออกมาทำมาหากินด้วยตนเอง จึงจำเป็นที่จะต้องได้รับการศึกษา เพื่อให้มีความรู้เพียงพอที่จะทำมาหากินด้วยตนเองได้ การจัดการศึกษาให้ถึงประชาชนเหล่านี้ต้องอาศัยวัด ซึ่งมีอยู่แทบทุกชุมชน และได้รับการปรับปรุงการเรียนการสอนให้มีระบบ มีหลักเกณฑ์ เป็นการศึกษาที่ทันสมัยกว่าที่จัดกันอยู่แต่เดิมมา ตลอดจนได้ตั้งโรงเรียนสอนวิชาชีพ มีการให้ความรู้ด้านอาชีพให้กว้างขวางมากขึ้น ต่อมา มีการจัดตั้งโรงเรียนมูลศึกษาหรือโรงเรียนสามัญศึกษาขึ้นในวัดทั่วทั้งพระนครและภูมิภาคเพิ่มขึ้น เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์จะให้การศึกษาแก่ประชาชนเป็นไปอย่างทั่วถึงจริงๆ

ค. โรงเรียนราษฎรหรือโรงเรียนเชลยศักดิ์ หลังจากมีการจัดตั้งโรงเรียนหลวงแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนับสนุนและส่งเสริมให้เอกชนคนไทยตลอดจนคณะสอนศาสนาคริสต์จัดตั้งโรงเรียนขึ้น เป็นการร่วมมือร่วมแรงระหว่างรัฐและเอกชนในการที่จะจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนให้แพร่หลาย และกว้างขวางขึ้นได้ ดังนั้นจึงให้มีการจัดการศึกษาฝ่ายโรงเรียนราษฎรหรือที่เรียกว่า โรงเรียนเชลยศักดิ์ และหากเปิดสอนภาษาไทย โบราณ ภาษาบาลี ภาษารามัญ ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษาแขกด้วย ก็เรียกว่า โรงเรียนวิเศษเชลยศักดิ์ ตามประกาศตั้งโรงเรียนชั้นมูลศึกษา ดังต่อไปนี้

“ ... อนึ่ง โรงเรียนมูลสามัญทั้ง 2 ชั้น นอกจากที่ตั้งขึ้นในพระอารามแล้ววัดต่างๆที่เป็นโรงเรียนมูลสามัญดังกล่าวมาข้างบนนี้แล้ว ผู้หนึ่งผู้ใดปรารถนาจะตั้งโรงเรียนในชนิดมูลศึกษา เปนโรงเรียนมูลสามัญชั้นต่ำ หรือโรงเรียนมูลสามัญชั้นสูงขึ้นก็ได้ ให้นับว่าเป็นโรงเรียนเชลยศักดิ์ หรือจะเป็นแต่อาจารย์สอนตามลำพังไม่ตั้งเปนโรงเรียนมีศิษย์ต่ำกว่า 10 คนลงมาก็ตั้งได้หรือโรงเรียนเดิมตามวัดที่คงไว้ แต่ไม่มีอาจารย์สอนแล้ว แม้จะมีผู้หนึ่งผู้ใดมีศรัทธาจะเกื้อกูลให้ตั้งขึ้นใหม่ก็ตั้งได้ ให้มาขออนุญาตต่อกระทรวงพระธรรมการ ถ้าเห็นสมควรแล้วจะให้อนุญาตให้ตั้งตามประสงค์ และโรงเรียนเชลยศักดิ์หรืออาจารย์จะสอนตามลำพังไม่ตั้งเปนโรงเรียนเช่นนี้ ถ้าจะเรียกค่าธรรมเนียมเรียนแก่นักเรียน เปนการอุดหนุนเจือจานแก่การเล่าเรียนแล้ว ก็ให้แจ้งความต่อเจ้าพนักงานให้ทราบพิสดาร เมื่อเห็นสมควรแล้ว เจ้าพนักงานกระทรวงพระธรรมการจะอนุญาตให้

2. ในส่วนโรงเรียนมูลสามัญชั้นสูง ซึ่งจะได้สอนวิชาสูงขึ้นไปทดสอบไล่ประโยคหนึ่ง ซึ่งเจ้าพนักงานกรมศึกษาธิการ จะได้จัดตั้งขึ้นเป็น ของราชการแพนทหนึ่งสำหรับให้นักเรียนที่รู้หนังสือมูลศึกษาชั้นต่ำแล้ว ได้เล่าเรียนเป็นลำดับชั้นความรู้สูงขึ้นไป และจะยอมให้ผู้หนึ่งผู้ใดที่จะประสงค์จะตั้งโรงเรียนมูลสามัญชั้นสูงนี้ขึ้นเป็นโรงเรียนเชลยศักดิ์ก็ได้ แต่ต้องประพฤติเหมือนดังโรงเรียนเชลยศักดิ์มูลสามัญชั้นต่ำดังกล่าวมาข้างบนนั้นแล้ว คือให้ขออนุญาตต่อเจ้าพนักงานกระทรวงพระธรรมการ แลเจ้าพนักงานจะได้ตรวจการเรียนนั้นด้วย

อนึ่ง โรงเรียนมูลสามัญชั้นสูงศก 111 นี้ ได้ตั้งขึ้นในแขวงกรุงเทพฯ 3 แห่ง คือ วัดเทพศิรินทราวาสแห่ง 1 วัดจักรวรรดิราชาวาสแห่ง 1 วัดประยูรวงษ์าวาสและวัดสนามราชมารามในกรุงเก่าแห่ง 1 รวมเป็น 4 แห่ง ตามหัวเมืองอื่นๆ นั้นจะจัดขึ้นเมืองละแห่งตามเวลาที่ควรจะจัดตั้งขึ้นได้

3. บรรดาโรงเรียนมูลสามัญชั้นต่ำหรือชั้นสูง ซึ่งได้ตั้งขึ้นในพระราชอาณาเขตดังกล่าวมาแล้ว ถ้าจะสอนภาษาไทยโบราณหรือภาษาต่างประเทศ เป็นต้นว่าสอนภาษาบาลี และภาษารามัญภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษาแขก ดังนี้ ให้นับเป็นโรงเรียนวิเศษจะเลศศักดิ์ตามชั้นวิชาที่สอน และผู้ที่ตั้งโรงเรียนทั้งปวงนี้จะต้องแจ้งรายการให้เจ้าพนักงานกระทรวงพระธรรมการทราบ เพื่อจะได้อนุญาต แลตรวจการเล่าเรียนนั้น แลทำสาระบบนักเรียน การเล่าเรียนแลอาจารย์ไว้สำหรับกระทรวงสืบไป ให้บรรดาผู้ที่ตั้งโรงเรียนแลนักเรียนผู้ที่ประสงค์จะเรียนวิชาหนังสือในโรงเรียนมูลสามัญ จัดการแลมาศึกษาตามประกาศงทุกประกาศ"

ประกาศมาแต่กระทรวงพระธรรมการ ณ วันที่ 20 มิถุนายนรัตนโกสินทร์ศก 111

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๘ ร.ศ. ๑๑๑ หน้า ๘๒ ในเอกสารเรื่องการจัดการ

ศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2511:163-165)

โรงเรียนเชลยศักดิ์ที่เปิดสอน เช่น โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนไฮสกูล ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็นโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย โรงเรียนนี้นับว่าเป็นโรงเรียนราษฎร์แห่งแรกในประเทศไทยที่ก่อตั้งโดยคณะมิชชันนารีตั้งแต่ปี.ศ.2395 โรงเรียนอัสสัมชัญ เป็นโรงเรียนไทย-ฝรั่งเศส ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2420 นอกจากนี้ดวงเดือน พิศาลบุตร (ม.ป.ป.: 66) กล่าวว่ามีโรงเรียนราษฎร์สำหรับสตรีที่คณะมิชชันนารีจัดตั้งขึ้นที่จังหวัดเพชรบุรี การที่โรงเรียนนี้ตั้งขึ้นที่จังหวัดเพชรบุรี เนื่องมาจากคณะมิชชันนารีประสงค์จะขยายกิจการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ไปในต่างจังหวัด โดยได้ไปสำรวจแล้วเห็นว่า จังหวัดเพชรบุรีนั้นเหมาะสมและผู้รักษากรุงในตำแหน่งเจ้าเมืองในเวลานั้นก็เชื้อเชิญให้ไปจัดตั้งโรงเรียนด้วย โรงเรียนนี้สอนการฝีมือสำหรับเด็กหญิง จึงเรียกกันโดยทั่วไปว่า โรงเรียนหัตถกรรมหรือโรงเรียนอุตสาหกรรม ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานนามโรงเรียนว่า "โรงเรียนอรุณสตรี" โดยมีเงื่อนไขว่าพวกมิชชันนารีจะต้องสอนภาษาอังกฤษให้บุตรชายของท่านด้วย

เนื่องจากการตั้งโรงเรียนหลายแห่งและการศึกษาเจริญแพร่หลายขึ้นมีโรงเรียนตั้งขึ้นหลายแห่งจึงจำเป็นต้องมีหน่วยงานซึ่งจัดการในเรื่องการศึกษาโดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมศึกษาธิการขึ้นใน พ.ศ. 2430 และขยายงานตั้งเป็นกระทรวงธรรมการ เพื่อรับผิดชอบดูแล เร่งรัด ปรับปรุงการศึกษาแก่ประชาชนให้เป็นไปอย่างทั่วถึง

เมื่อมีโรงเรียนเปิดสอนอย่างแพร่หลาย จำเป็นต้องหาแนวทางเพื่อให้เกิดเป็นมาตรฐาน ดังนั้นในปี พ.ศ. 2433 กรมศึกษาธิการจึงได้ประกาศพระราชบัญญัติการสอบวิชา โดยวางระเบียบสอบไล่วิชา

ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ในพระราชบัญญัติได้ระบุไว้ว่า ด้านนักเรียนคนใดสอบหนังสือไทยได้ตั้งแต่ประโยค 2 ขึ้นไป หรือสอบภาษาอังกฤษได้ตั้งแต่ชั้น 4 ขึ้นไป ให้เป็นอิสระ พ้นจากหมวดหมู่สังกัดกรม

4.1.2 การจัดชั้นการศึกษาและหลักสูตรการศึกษา

การจัดชั้นการศึกษาและหลักสูตรการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 5 มีดังต่อไปนี้

ก. หลักสูตร พ.ศ. 2438 มีการแบ่งชั้นเรียนเป็น 3 ประโยค ใช้เวลาเรียนทั้งหมด 10 ปี ดังนี้

- ประโยค 1 กำหนดให้เรียน 3 ปี แบ่งออกเป็น ประโยค 1 ชั้น 1, ประโยค 1 ชั้น 2 และประโยค 1 ชั้น 3
- ประโยค 2 กำหนดให้เรียน 3 ปี แบ่งออกเป็น ประโยค 2 ชั้น 1, ประโยค 2 ชั้น 2, ประโยค 2 ชั้น 3
- ประโยค 3 กำหนดให้เรียน 4 ปี แบ่งออกเป็น ประโยค 3 ชั้น 1, ประโยค 3 ชั้น 2, ประโยค 3 ชั้น 3, ประโยค 3 ชั้น 4

(สรุปจาก: ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ, 2507:107-113)

ข. การจัดทำโครงการศึกษา ร.ศ. 117 ในปี พ.ศ. 2441 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล) ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งอัครราชทูตพิเศษประจำราชสำนักอังกฤษ ฮอลแลนด์ เบลเยียม และสหรัฐอเมริกา ศึกษาและเสนอความเห็นในการจัดการศึกษามายังกระทรวงธรรมการเพื่อให้กรมศึกษาธิการจัดรูปการศึกษาให้เป็นหลักฐาน เมื่อพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์เสนอมาแล้ว กรมศึกษาธิการได้รวบรวมทำเป็นโครงการศึกษานำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายในปี 2441 ซึ่งทรงเห็นชอบในความคิดนั้นทุกอย่าง โครงการนี้มีชื่อว่า “โครงการแผนการศึกษาในกรุงสยาม ร.ศ. 117” (พ.ศ.2441) ซึ่งได้ใช้เป็นหลักในการจัดการศึกษาโครงการนี้อาศัยแนวการจัดการศึกษาแบบอังกฤษ แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 สายคือ การศึกษาสามัญศึกษาและการศึกษาแบบพิเศษ การศึกษาฝ่ายสามัญมีลำดับชั้นคือ การเล่าเรียนเบื้องต้น (มูลศึกษา) เบื้องต้น (ประถมศึกษา) เบื้องกลาง (มัธยมศึกษา) และเบื้องสูงสุด (อุดมศึกษา) ส่วนการศึกษาพิเศษนั้นเป็นการเรียนวิชาความรู้เฉพาะอย่างเพื่อให้เกิดความชำนาญเช่น ฝึกหัดเป็นครู การช่าง การค้า แพทย์ เป็นต้น สำหรับการจัดลำดับชั้นในการศึกษาทั้งสายสามัญและสายพิเศษมีการจัดลำดับดังแสดงในแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 1 การลำดับชั้นตามโครงการแผนการศึกษาในกรุงสยาม ร.ศ. 117 (พ.ศ.2441)

ระดับการศึกษา	การเล่าเรียนเบื้องต้น	การเล่าเรียนเบื้องต้น		การเล่าเรียนเบื้องต้น		การเล่าเรียนเบื้องต้น		การเล่าเรียนเบื้องต้น		การเล่าเรียนเบื้องต้น		การเล่าเรียนเบื้องต้น		การเล่าเรียนเบื้องต้น		การเล่าเรียนเบื้องต้น	
		ประถมศึกษา		มัธยมศึกษา		มัธยมศึกษา		มัธยมศึกษา		มัธยมศึกษา		มัธยมศึกษา		มัธยมศึกษา		มัธยมศึกษา	
		ประถม 1	ประถม 2	มัธยม 1	มัธยม 2	มัธยม 3	มัธยม 4	มัธยม 5	มัธยม 6	มัธยม 7	มัธยม 8	มัธยม 9	มัธยม 10	มัธยม 11	มัธยม 12	มัธยม 13	มัธยม 14
การศึกษาสามัญศึกษา	กษัตริย์	รร.ไทยเบื้องต้น		รร.ไทยเบื้องต้น		รร.ไทยเบื้องต้น		รร.ไทยเบื้องต้น		รร.ไทยเบื้องต้น		รร.ไทยเบื้องต้น		รร.ไทยเบื้องต้น		รร.ไทยเบื้องต้น	
	ขุนนาง																
	ราษฎร																
การศึกษาพิเศษ																	

เวลา		1	2	3	1	2	3	1	2	3	4						
อายุ	ภายใน 7 ขวบ	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	

(สรุปจาก: ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ, 2507:115-117)

ในปี พ.ศ. 2445 กรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการได้จัดทำ “ความเห็นที่จะจัดการศึกษารัตนโกสินทร์ ศก 121 การศึกษาในส่วนกุลบุตร” ซึ่งเป็นโครงการศึกษา ฉบับที่ 2 ซึ่งได้ปรับปรุงจากโครงการ 2441 เพื่อที่จะให้กุลบุตรได้เรียนวิชาความรู้เป็นหนทางสำหรับการทำงานหรือจะได้เข้าไปเล่าเรียนในชั้นสูงต่อไป การจัดการศึกษาในโครงการ 2445 นี้มีลักษณะการจัดการศึกษาลักษณะคล้ายกับการจัดการศึกษาในปี 2441 เพียงแต่ในโครงการการศึกษา 2445 นี้ ในสายวิสามัญศึกษาแบ่งลำดับชั้นการศึกษาให้เทียบเคียงกับสายสามัญศึกษาเพื่อที่จะเอื้อให้กับกุลบุตรที่ต้องการจะเข้าไปเรียนในสายวิสามัญสามารถเรียนได้โดยไม่ต้องกลับไปเรียนตามลำดับชั้นในสายสามัญใหม่ กล่าวคือ ในสายวิสามัญศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาพิเศษมีความรู้เทียบเท่ากับชั้นมัธยมศึกษาในสายสามัญ และระดับมัธยมศึกษาพิเศษมีความรู้เทียบเท่ากับระดับอุดมศึกษา ดังแสดงในแผนภูมิ ในโครงการศึกษาฉบับนี้ได้เริ่มใช้ “ประถมศึกษา” เป็นครั้งแรก (กรมสามัญศึกษา, 2516:32) ต่อมาโครงการศึกษาชาติได้มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงในด้านหลักสูตรเพื่อให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

แผนภูมิที่ 2 การจัดการศึกษาตามโครงการศึกษา พ.ศ. 2445

ระดับการศึกษา	การศึกษาขั้นต้น ประโยค 1			การศึกษาชั้นกลาง ประโยค 2	การศึกษาชั้นสูง ประโยค 3	
การศึกษาสามัญศึกษา	มูลศึกษา	ประถมศึกษาตอนต้น	ประถมศึกษาตอนปลาย	มัธยมศึกษาเรียนภาษาอังกฤษ	อุดมศึกษา	
การศึกษาวิสามัญศึกษา				ประถมศึกษาพิเศษ	มัธยมศึกษาพิเศษ	อุดมศึกษาพิเศษ

เวลา		1	2	3	4	5	6	1	2	3					
อายุ	ภายใน 7 ขวบ	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20

(สรุปจาก: ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ, 2507:168-183)

ค. หลักสูตร ร.ศ. 124 เป็นหลักสูตรที่ใช้สำหรับภาคสามัญศึกษา พ.ศ.2448 แบ่งระดับชั้นการศึกษาเป็น 2 ระดับคือ ระดับประถมศึกษา ใช้เวลาเรียน 4 ปี และระดับมัธยมศึกษา ใช้เวลาเรียน 3 ปี มีจุดมุ่งหมายเพื่อมุ่งขยายความรู้ของนักเรียนให้สูงขึ้น

ง. โครงการศึกษา 2450 มีลำดับการศึกษาคือคล้ายกับโครงการการศึกษา 2445 เพียงแต่แบ่งการศึกษาสายสามัญศึกษาออกเป็น 2 ประเภทคือ สามัญและพิเศษ ในหลักสูตรสามัญระดับมูลและประถมศึกษากำหนดให้เรียนอย่างละ 3 ปี ส่วนหลักสูตรมัธยมสามัญได้เพิ่มการเรียนภาษาอังกฤษ วิชาคำนวณ และวิทยาศาสตร์ให้มากขึ้น ส่วนหลักสูตรพิเศษจัดให้มีการเรียนคล้ายหลักสูตรสามัญแต่สอนภาษาต่างประเทศมากกว่าหลักสูตรสามัญคือ เริ่มสอนภาษาอังกฤษตั้งแต่ชั้นมูล

แผนภูมิที่ 3 การจัดการศึกษาตามโครงการศึกษา พ.ศ. 2450, ร.ศ. 126

ระดับการศึกษา		มูลศึกษา	ประถมศึกษา	มัธยมศึกษา	อุดมศึกษา	
การศึกษาสามัญศึกษา	สามัญ	ร.ร.มูลทั่วไป	ร.ร.ประถมทั่วไป	ร.ร.ที่สอนตามหลักสูตรฝ่ายหนังสือและวิทยา	จะจัดต่อไป	
	พิเศษ	ร.ร.มูลในโรงเรียนประถมที่สอนหลักสูตรฝ่ายภาษาต่างประเทศ	ร.ร.ที่สอนตามหลักสูตรฝ่ายต่างประเทศ	ร.ร.ที่สอนตามหลักสูตรฝ่ายต่างประเทศ		
การศึกษาวิสามัญศึกษา				ประถมศึกษา เช่น ร.ร.อังกฤษมหาพฤฒาราม สโมสรช่าง สโมสรอังกฤษ ร.ร.แพทย์ผดุงครรภ์	มัธยมศึกษา เช่น ร.ร.แพทย์ และฝึกหัดอาจารย์	อุดมศึกษา (จะจัดต่อไป)

เวลา		1	2	3	1	2	3	1	2	1	2	
อายุ		ภายใน 9 ขวบ			10	11	12	14	15	16	17	

(สรุปจาก: ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ, 2507:187-194)

จ. หลักสูตร พ.ศ. 2452 แบ่งเป็น หลักสูตรมูลศึกษา หลักสูตรประถมศึกษา หลักสูตรมัธยมศึกษา และหลักสูตรมัธยมสูง ใช้เวลาเรียนหลักสูตรละ 3 ปี มีจุดมุ่งหมายเพื่อมุ่งขยายการศึกษาให้กว้างขึ้น และเน้นการส่งเสริมอาชีพ

4.1.3 การจัดระบบครูและตำราเรียน

จากระบบการศึกษาแบบโบราณ ที่มีพระเป็นผู้สอน ได้เปลี่ยนเป็นฆราวาสเป็นผู้สอน โดยมีการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ.2435 อยู่ในสังกัดกรมศึกษาธิการเรียกว่า โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ จัดอยู่ในโรงเรียนสอนวิชาพิเศษ เป็นโรงเรียนหลวง ฝึกหัดครูให้เป็นครูชั้นมูลศึกษา กิจการของโรงเรียนเจริญขึ้นเป็นลำดับ โดยใน พ.ศ. 2446 การสอนของโรงเรียนได้ขยายให้สูงขึ้น โดยเปิดแผนกฝึกหัดครูมัธยมขึ้น รong ศยามานนท์และคณะ (2507) ได้กล่าวถึงนักเรียนฝึกหัดครูในสมัยนั้นว่ามีทั้งหมด 6 ประเภท คือ

1. **นักเรียนสอนประถม** รับจากผู้สำเร็จชั้นประถมศึกษาแล้ว โดยครูในโรงเรียนที่สอนนั้นเป็นผู้คัดเลือกนักเรียนที่มีนิสัยจะเป็นครูได้ในอนาคต กรมศึกษาธิการก็จะส่งแยกย้ายไปฝึกหัดการเป็นครู ให้รู้จักสอนนักเรียนและรู้จักเรียนด้วยตนเอง แล้วให้ได้ความรู้และมีความชำนาญที่จะเป็นครู ถ้านักเรียนเหล่านี้แสดงความสามารถที่จะเป็นครูได้ก็จะผ่านเข้าเป็นนักเรียนครูชั้นประถมต่อไป
2. **นักเรียนสอนภาษาต่างประเทศ** รับจากผู้สำเร็จมัธยมศึกษาอังกฤษและมีนิสัยจะเป็นครูได้ กรมศึกษาธิการยกขึ้นให้เป็นนักเรียนสอน คือมีเวลาฝึกหัดสอนด้วย กับมีเวลาเรียนของตนเองด้วย ได้เงินทุนเล่าเรียนเดือนละ 30 บาท ทั้งนี้จะพิจารณาให้รับเฉพาะผู้ที่ครูในโรงเรียนนั้นได้ตรวจเห็นว่าเป็นผู้มีนิสัยจะเป็นครูในภายหน้าได้ เช่นเดียวกับประเภทที่ 1 ใช้เวลาเรียนไม่ต่ำกว่า 1 ปี
3. **นักเรียนครูชั้นมูล** ได้แก่แก่นักเรียนซึ่งเข้าฝึกหัดเล่าเรียนที่โรงเรียนฝึกหัดครูฝั่งตะวันตก ซึ่งเป็นโรงเรียนสำหรับสอนให้เป็นครูชั้นมูลศึกษา ใช้เวลาเรียนอย่างมากที่สุดเพียง 1 ปี ถ้าสอบไล่ไม่ได้ต้องออกจากโรงเรียน
4. **นักเรียนครูชั้นประถม** คือนักเรียนซึ่งฝึกหัดสำหรับเป็นครูสอนประถมศึกษา กำหนดเวลาเรียน 1 ปี มีเงื่อนไขเช่นเดียวกับประเภทที่ 3
5. **นักเรียนครูชั้นมัธยม** ได้แก่แก่นักเรียนที่สอบไล่ได้สามัญศึกษามัธยม และได้ประกาศนียบัตรครูชั้นประถมแล้วเข้าฝึกหัดในโรงเรียน อาจารย์เทพศิรินทร์ สำหรับเป็นครูสอนชั้นมัธยมใช้เวลาเรียน 2 ปี
6. **นักเรียนครูต่างประเทศ** ได้แก่ นักเรียนสอนภาษาต่างประเทศที่กรมศึกษาธิการได้ส่งออกไปศึกษาวิชาครูและวิทยาการพิเศษต่างๆ ณ ต่างประเทศด้วยทุนเล่าเรียนหลวง เพื่อกลับมาเป็นอาจารย์สอนภาษาต่างประเทศ หรือสอนวิชาพิเศษต่างๆ ตามที่เรียนมา

ในส่วนของการเรียนนั้น เมื่อได้โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2414 ได้โปรดเกล้าฯ ให้ พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ซึ่งขณะนั้นเป็นหลวงสารประเสริฐ เรียบเรียงหนังสือชุด “แบบเรียนหลวง” ขึ้นเพื่อใช้เป็นแบบฝึกหัดอ่านเบื้องต้น มี 6 ตอนคือ มูลบทบรรพกิจ, วาหนิติกร, อักษรประโยค, สังโยคพิธาน, ไวยากรณ์พิจารณา และพิศาลการันต์ เมื่อเรียนจบทั้ง 6 ตอนแล้วจึงนับว่าจบวิชาขั้นต้น แบบเรียนหลวงชุดนี้ถือเป็นชุดแรกที่จัดพิมพ์เป็นหลักฐานใช้ในระบบโรงเรียนอย่างเป็นทางการ

ต่อมา พ.ศ. 2431 ได้เปลี่ยนหนังสือแบบเรียนใหม่เป็น “แบบเรียนเร็ว” ซึ่งกรมศึกษาธิการแต่งตั้งใหม่ แทนแบบเรียนหลวงชุดแรก การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ก็เพื่อต้องการให้นักเรียนเรียนรู้อักษรวิธีได้เร็วขึ้นภายใน 1 ปีหรือปีครึ่ง แทนที่จะต้องใช้เวลาเรียนถึง 3 ปีจึงจะจบทั้ง 6 เรื่อง

จากสภาพการศึกษาที่กล่าวมาแล้วข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ในสมัยของรัชกาลที่ 5 นโยบายการศึกษา คือ การขยายการศึกษาให้ทั่วถึงประชาชนมากที่สุด เนื่องจากพระองค์ทรงเห็นว่าการศึกษามีความสำคัญในการพัฒนาประเทศ

4.2 สภาพการเรียนรู้การสอนภาษาต่างประเทศ

การจัดการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 5 ให้ความสำคัญอย่างมากต่อการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ กล่าวคือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงส่งเสริมการเล่าเรียนภาษาต่างประเทศ และจัดให้มีการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศหลายภาษา ได้แก่ บาลี-สันสกฤต อาหรับ มลายู อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน ละติน รัสเซีย จีน โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ ทั้งยังสนับสนุนให้มีการส่งนักเรียนไปต่างประเทศเนื่องจากทรงเล็งเห็นว่าการรู้ภาษาต่างประเทศจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศในทุกๆ ด้าน

1) ภาษาอังกฤษ

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงส่งเสริมการเล่าเรียนภาษาต่างประเทศโดยเฉพาะภาษาอังกฤษยิ่งกว่าเมื่อครั้งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จากการที่พระองค์ได้เสด็จประพาสต่างประเทศหลายครั้ง ทำให้พระองค์มีพระราชดำริว่า วิชาการตะวันตกจะนำมาซึ่งประโยชน์และช่วยให้รักษาเอกราชของบ้านเมืองไว้ได้ ดังพระราชดำรัสของพระองค์ที่ว่า

“เราได้เห็นประจักษ์ด้วยตัวเราเองในยุโรปว่า ชาวชาติเอเชียจะได้รับผลประโยชน์จากความซึ่งถึงแล้วซึ่งวิชาของชาวยุโรปนั้นเพียงเท่าใด และเราแน่ใจเหมือนกันว่า การที่ได้ความรู้อันนี้ไม่มีข้อซึ่งจะขัดขวางต่อการที่จะรักษาไว้ซึ่งอำนาจเฉพาะประเทศ คือ อิสระภาพของเมืองในชาติเอเชียชาติหนึ่ง”

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๔, ร.ศ.๑๑๖ หน้า ๗๔๕ ในเอกสารเรื่องการ
จัดการศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,
2511:199)

ใน พ.ศ. 2414 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้เลือกหม่อมเจ้า หม่อมราชวงศ์ ที่อายุพอเหมาะส่งไปเรียนที่โรงเรียน แรฟเฟิล (Raffle School) ที่สิงคโปร์เพื่อเรียนภาษาอังกฤษ เนื่องจากหาครูผู้สอนภาษาอังกฤษในประเทศไทยไม่ได้

หลังจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสอินเดีย เมื่อ พ.ศ.2415 โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษในกรมมหาดเล็กขึ้น คู่กับโรงเรียนหลวงสอนภาษาไทยที่ตั้งขึ้นก่อนหน้านี้ โดยจ้างให้นายฟรานซิส ยอร์ช แปตเตอร์สัน ชาวอังกฤษเป็นครู บรรดาผู้ที่เข้าศึกษาได้แก่พระเจ้าน้องยาเธอกับพระเจ้าน้องเธอ และพวกนายทหารมหาดเล็ก แรกตั้งโรงเรียนมีนักเรียนประมาณ 50 คน สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพก็ได้ทรงเข้าศึกษาในโรงเรียนนี้ด้วย (กฤษณา สินไชย, 2525:11) ในปี พ.ศ. 2416 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชประสงค์จะทรงศึกษาภาษาอังกฤษต่อโดยให้เน้นไปทางแต่งหนังสือเป็นภาษาให้ดียิ่งขึ้น จึงโปรดเกล้าฯ ให้มีสเตอร์แปตเตอร์สัน ไปถวายการสอนในเวลาค่ำ เมื่อทรงว่างราชการสัปดาห์ละ 2 ครั้ง แต่ทรงอยู่ไม่นานก็ต้องเลิกเนื่องจากมีพระราชภาระมากขึ้น จากนั้นจึงทรงศึกษาด้วยพระองค์เอง (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2516:24-26)

ในปี พ.ศ. 2419 มิสเตอร์แปดเตอร์สัน ได้กราบบังคมทูลกลับยุโรป โรงเรียนภาษาอังกฤษจึงต้องหยุดการสอนไปชั่วคราว ซึ่งคงเดือน พิศาลบุตร (ม.ป.ป.:40) ได้กล่าวว่าแม้ว่าโรงเรียนแห่งนี้จะเปิดสอนไม่ถึง 5 ปี แต่การที่สอนภาษาอังกฤษแก่เจ้านายหลายพระองค์ ซึ่งต่อมาได้ทรงเป็นเสนาบดีผู้บริหารงานด้านต่างๆ ก็นับว่าเป็นการวางพื้นฐานที่สำคัญ เพื่อนำมาศึกษาเพิ่มเติมด้วยพระองค์เองจนมีความรู้แตกฉานในสมัยต่อมา เช่น สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ได้ทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ และสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ เป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เป็นต้น ซึ่งแสดงว่าการเรียนภาษาอังกฤษในเมืองไทยโดยไม่ต้องไปเรียน ณ ต่างประเทศ ก็นับว่าใช้การได้ นอกจากนี้อารีรัตน์ น้ำเพชร (2530:48) ก็ได้กล่าวถึงมิสเตอร์แปดเตอร์สัน ว่าเป็นผู้วางรากฐานอันเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการศึกษาภาษาอังกฤษอย่างดียิ่ง

ในปี พ.ศ. 2425 โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ โดยให้มีทั้งแผนกภาษาไทยและแผนกภาษาอังกฤษ จุดมุ่งหมายเพื่อฝึกคนเข้ารับราชการและไปศึกษาต่อต่างประเทศ และในปีเดียวกันนี้ เมื่อพระเจ้าลูกยาเธอในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชันษาพอจะศึกษาได้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนภาษาอังกฤษสำหรับพระเจ้าลูกยาเธอขึ้นให้ทรงศึกษาพร้อมกันที่ในพระบรมมหาราชวัง และโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนราชกุมารและโรงเรียนราชกุมารีในปี พ.ศ.2435 และพ.ศ.2437 ตามลำดับ เพื่อส่งเสริมให้บรรดาพระเจ้าลูกยาเธอและบุตรขุนนางเข้ารับราชการได้เรียนรู้ภาษาอังกฤษ สำหรับโรงเรียนราชกุมารนั้นเพื่อเตรียมพระเจ้าลูกยาเธอไปศึกษาต่อต่างประเทศ และใน ปี พ.ศ.2439 มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนราชวิทยาลัย สอนภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และอบรมนิสัยใจค่อนักเรียนตามวิธีในประเทศตะวันตก เพราะมีพระราชประสงค์จะให้นักเรียนในโรงเรียนนี้ได้รับการศึกษาอย่างสมบูรณ์ เพื่อจะได้ไปศึกษาต่อต่างประเทศหรือเข้ารับราชการ

การสอนภาษาอังกฤษแพร่หลายมากขึ้นทั้งในโรงเรียนในพระบรมมหาราชวังและโรงเรียนที่ตั้งขึ้นโดยเอกชนหรือโรงเรียนเซนต์คิสตินั้น ในปี พ.ศ. 2533 กรมศึกษาธิการจึงได้ประกาศพระราชบัญญัติการสอบวิชาความรู้ภาษาอังกฤษเพื่อให้การสอนวิชาและการใช้แบบเรียนในโรงเรียนเหล่านี้มีมาตรฐานเดียวกัน โดยกำหนดให้มีการสอบเป็น 6 ชั้น และถ้านักเรียนคนใดสอบภาษาอังกฤษได้ตั้งแต่ชั้น 4 ขึ้นไปก็เป็นอิสระแก่ตน พ้นจากหมวดหมู่สังกัดกรม ซึ่งจำเป็นต้องรับราชการตามกฎหมายเดิมทุกคน

รอง ศยามานนท์และคณะ (2507) ได้กล่าวถึงหลักสูตรว่ามีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขพระราชบัญญัติการสอบวิชา พ.ศ. 2433 กลายมาเป็นหลักสูตร พ.ศ. 2438 หลักสูตรฉบับนี้ในชั้นประโยค 3 ซึ่งเดิมเรียนแต่วิชาฝ่ายภาษาไทยเท่านั้น เริ่มให้มีการเรียนภาษาต่างประเทศด้วย มีทั้งภาษาโบราณคือ กำหนดให้ทุกคนเรียนภาษาบาลี เพราะเป็นรากภาษาไทย ส่วนภาษาปัจจุบันจะต้องเรียน 1 ภาษา เลือกได้ระหว่างภาษาอังกฤษกับภาษามลายู ซึ่งถ้าเลือกเรียนภาษาปัจจุบันภาษาใดภาษาหนึ่งแล้ว จะต้องเรียนภาษานั้นต่อไปให้ตลอดจนจบชั้นประโยค แต่ภาษามลายูไม่ค่อยเป็นที่นิยมจึงค่อยๆ หายไปจากหลักสูตร คงมีแต่ภาษาอังกฤษที่มีความนิยมอยู่ตลอดมา และทวีความสำคัญขึ้นเรื่อยๆ ดังจะเห็นได้จากโครงการศึกษาฉบับ พ.ศ.2445 (ดูแผนภูมิที่ 2) ให้เริ่มเรียนภาษาอังกฤษตั้งแต่ประโยคมัธยมซึ่งเทียบเท่ากับประโยค 2 เดิม โดย

กำหนดให้สอนจนถึงอ่านเขียนประโยคง่ายๆ ทั้งนี้เพื่อเป็นการเตรียมเข้าไปศึกษาภาษาอังกฤษใน ประโยคมัธยมสูง หรือประโยค 3 เดิมต่อไป และให้คงภาษาบาลี ภาษาอังกฤษได้รับความสำคัญยิ่งขึ้น เมื่อ มีการปรับปรุงโครงการศึกษาชาติ พ.ศ.2450 (คูแผนภูมิที่ 3) ซึ่งจัดให้มีหลักสูตรสามัญ และหลักสูตร พิเศษ หลักสูตรสามัญในระดับมัธยมให้เรียนภาษาอังกฤษเพิ่มมากขึ้น สำหรับหลักสูตรพิเศษนั้น เป็น หลักสูตรที่เน้นหนักทางด้านภาษาอังกฤษ หลักสูตรภาษาต่างประเทศ กำหนดให้เรียนภาษาอังกฤษใน ระดับชั้นมูลศึกษา ประถมศึกษา และมัธยมศึกษา มีกำหนดชั้นละ 3 ปี โดยกำหนดให้เริ่มเรียนวิชา ภาษาอังกฤษในปีสุดท้ายของชั้นมูลพิเศษ

ในปี พ.ศ.2451 ได้มีหลักสูตรมูลศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษาสำหรับสตรี แต่ไม่มีภาษาอังกฤษ ถ้าต้องการจะเรียนภาษาต่างประเทศได้จัดหลักสูตรมูลศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษาพิเศษเหมือนกับ หลักสูตรสำหรับชาย ต่อมาในปี พ.ศ.2452 มีการปรับปรุงหลักสูตรสามัญศึกษาตามแผนการศึกษาชาติใหม่ ภาษาอังกฤษทวีความสำคัญยิ่งขึ้นอีก กล่าวคือ นอกจากจะสอนในมัธยมศึกษาและมัธยมสูงแล้ว ยังมีสอน ในชั้นประถมพิเศษซึ่งเรียนวิชาอื่นเหมือนประถมธรรมดา แต่เรียนภาษาอังกฤษตามหลักสูตรมัธยมศึกษา นั้นเอง จะเห็นได้ว่าวิชาภาษาอังกฤษได้เริ่มมีการสอนในระดับประถมศึกษาในปีนี้เอง (อารีรัตน์ น้ำเพชร, 2530:77)

ในปี พ.ศ.2454 ได้มีหลักสูตรสามัญศึกษาขึ้น โดยแยกเป็นสายธรรมดากับสายพิเศษ และมีหลักสูตร สำหรับชายกับหญิง สำหรับสายธรรมดากับสายพิเศษต่างกันที่สายพิเศษสอนภาษาอังกฤษมากกว่าสาย ธรรมดา นักเรียนสายธรรมดาถ้าจะเปลี่ยนไปเข้าสายพิเศษต้องไปเข้าชั้นเตรียมอยู่ประมาณ 1 ปี จึงจะขึ้น ชั้นต้นของสายพิเศษได้ ทั้งนี้เพื่อเรียนวิชาที่อ่อน เช่น ภาษาอังกฤษตามหลักสูตรสามัญศึกษาสายธรรมดา (ชาย) และหลักสูตรมัธยมสูง ได้กำหนดให้เรียนวิชาภาษาอังกฤษตั้งแต่ปี 1 ถึงปีที่ 3 ทั้ง 2 ระดับ แต่ใน หลักสูตรสามัญศึกษาสายธรรมดา (หญิง) และหลักสูตรมัธยมสูง มีการกำหนดให้เรียนภาษาอังกฤษในส่วน หลักสูตรสามัญศึกษาสายพิเศษ และมัธยมสูงนั้น นักเรียนชายและนักเรียนหญิงเรียนภาษาอังกฤษ เหมือนกันโดยเริ่มเรียนในระดับประถมศึกษาพิเศษตั้งแต่ชั้นปีที่ 1 ขึ้นไป (อารีรัตน์ น้ำเพชร, 2530:77)

การดำเนินการจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษในสมัยรัชกาลที่ 5 ในโรงเรียนที่ไทยจัดตั้งขึ้นใน ระหว่างปี พ.ศ.2414-2453 สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 โรงเรียนที่ไทยจัดตั้งขึ้นและมีการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ ตั้งแต่พ.ศ.2414-2453

ชื่อโรงเรียน	ปี ที่ตั้ง	สถานที่ตั้ง	ครูใหญ่	จุดประสงค์
โรงเรียนสอน ภาษาอังกฤษ	2415	อยู่ใน พระบรมมหาราชวัง	มิสเตอร์แปเตอร์สัน	ให้มีความรู้เพื่อติดต่อกับ ต่างประเทศ
โรงเรียน สวนอนันต์	2422	พระราชวังนันทอุทยาน	แมคฟาร์แลนด์	ฝึกให้รู้จักอ่านเขียนเพื่อรับ ราชการ
โรงเรียน สุนันทาลัย	2423	ตำบลปากคลองตลาด	(ไม่ระบุชื่อแน่นอน)	ให้รู้ภาษาอังกฤษและ ขนบธรรมเนียมของชาว ยุโรป
โรงเรียนพระ ตำหนักสวน กุหลาบ	2425	อยู่ในบริเวณพระ ตำหนักสวนกุหลาบ	มิสเตอร์สไปวี	ฝึกคนเข้ารับราชการและ ศึกษาต่อต่างประเทศ
โรงเรียน ภาษาอังกฤษ สำหรับพระ เจ้าลูกยาเธอ	2425	อยู่ใน พระบรมมหาราชวัง		เพื่อการศึกษาของพระเจ้า ลูกยาเธอ
โรงเรียนราช กุมาร	2435	อยู่ใน พระบรมมหาราชวัง	มิสเตอร์มอร์ริส	เตรียมพระเจ้าลูกยาเธอไป ศึกษาต่อต่างประเทศ
โรงเรียนราช กุมารี	2437	อยู่ใน พระบรมมหาราชวัง	(ไม่ระบุชื่อแน่นอน)	ให้พระเจ้าลูกเธอและบุตร ขุนนาง ข้าราชการได้เรียนรู้ ภาษาอังกฤษ
โรงเรียนราช วิทยาลัย	2439	อยู่ในบริเวณบ้านของ สมเด็จพระเจ้าพระยาบรม มหาศรีสุริยวงศ์	มิสเตอร์กาเตอร์	ฝึกคนเข้ารับราชการและ ศึกษาต่อต่างประเทศ
โรงเรียนราชินี	2444	ตำบลปากคลองตลาด	(ไม่ระบุชื่อแน่นอน)	ให้เรียนรู้ภาษาอังกฤษ ฝึก ประดิษฐ์สิ่งของต่างๆ ใน วิชาการเรือน
โรงเรียน เทพศิรินทร์	2447	เทพศิรินทร์	มิสเตอร์สไปวี	ฝึกคนเข้ารับราชการและ ศึกษาต่อต่างประเทศ

2) ภาษาจีน

สมาคมจงหัวได้จัดตั้งโรงเรียนจีนชื่อ “โรงเรียนฮัวเยีเย” (แปลว่าโรงเรียนเพื่อผลประโยชน์ของชาวจีน) ขึ้นในปี พ.ศ. 2451 ที่ตรอกกับตันบุช ถนนเจริญกรุง จังหวัดพระนคร โดยการสนับสนุนของคณะตั้งเม่ยหวย โรงเรียนแห่งนี้มีประโยชน์ในการให้การศึกษาแก่ลูกหลานชาวจีนอย่างมากเพราะได้นำแบบอย่างต่างๆจากโรงเรียนในประเทศจีนมาใช้ ในระยะเริ่มแรกนั้น คณะตั้งเม่ยหวยได้จัดหาครูผู้สอนมาจากเมืองจีน 3 คน ซึ่งเข้าใจว่าครูเหล่านี้จะต้องมีความคิดเห็นทางการเมืองแนวเดียวกับคณะปฏิวัติ นอกจากนี้ได้มีการใช้โรงเรียนเป็นสถานที่อบรมลัทธิการเมือง (ลัทธิไตรราษฎร์) ให้แก่ลูกหลานชาวจีน ให้มีความรู้สึกชาตินิยมด้วย โรงเรียนแห่งนี้ดำเนินกิจการได้ไม่นานก็ต้องเลิกกันไป เนื่องจากครูผู้สอนและผู้ดำเนินงานไม่มีเวลาต้องเดินทางไปมาในจังหวัดต่างๆ และสนใจเรื่องการปฏิวัติในประเทศจีนมากกว่างานด้านการศึกษา ดังนั้นเมื่อการปฏิวัติในประเทศจีนสำเร็จลง ครูผู้สอนก็เดินทางกลับประเทศจีนและได้รับตำแหน่งหน้าที่ราชการจากข้อเท็จจริงดังกล่าวโรงเรียนจีนแห่งนี้นอกจากจัดตั้งขึ้นเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาและลูกหลานชาวจีนแล้ว ยังเป็นเครื่องมือของนักการเมือง และอบรมลูกหลานจีนให้มีความรู้สึกชาตินิยม ดังนั้นราชการในช่วงเวลานั้นจึงจำเป็นต้องเข้าควบคุมดูแลในระยะต่อมา (พิชัย รัตตกุล, 2512:43-44)

3) ภาษาอาหรับ-มลายู

ภาษาต่างประเทศอีกภาษาหนึ่งที่มีการสอนในประเทศไทยสมัยรัชกาลที่ 5 คือ ภาษาอาหรับ ซึ่งเป็นภาษาที่ใช้ประโยชน์เพื่อการศึกษาศาสนาอิสลาม เนื่องจากคำสอนของศาสนาอิสลามได้บันทึกไว้ด้วยภาษาอาหรับ ดังนั้นจึงมีการเรียนการสอนภาษาอาหรับในศาสนสถานของศาสนาอิสลาม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้การสนับสนุนดังจะเห็นได้จากการที่ทรงพระราชทานที่ดินเพิ่มเติมมัสยิดสำหรับสร้างโรงเรียน ดังประกาศต่อไปนี้

ประกาศพระบรมราชูทิศ

ที่เพิ่มเติมเขตมัสยิด สำหรับสร้างโรงเรียน

“มีพระบรมราชโองการ ในพระบรมสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมให้ประกาศทราบทั่วกันว่า เมื่อรัตนโกสินทรศก ๑๒๐ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดที่ดินตำบลคลองบางกอกน้อย และทรงบริจาคพระราชทรัพย์สร้างมัสยิดขึ้นในที่นั้น ทรงพระราชอุทิศให้เป็นที่สำหรับผู้ขึ้นับถือศาสนาอิสลามฝ่ายสุหนี่ กระทำพิธีกรรมตามลัทธิในศาสนามีความปรากฏอยู่ในประกาศพระบรมราชูทิศ ซึ่งลงวันที่ ๒๘ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๐ นั้นแล้ว บัดนี้ทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทว่าที่ซึ่งทรงพระราชอุทิศเป็นเขตมัสยิดนั้น ยังไม่เพียงพอแก่ที่จะบำรุงการเล่าเรียนให้เจริญยิ่งขึ้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานที่ดินซึ่งติดกับที่มัสยิดโดยกว้าง ทิศเหนือ ๗ วา ทิศใต้ ๗ วา ขาวทิศตะวันออก ๑๕ วา สอก ทิศตะวันตกเส้นหนึ่งกับ ๕ วา เพิ่มเข้าให้เป็นเขตมัสยิดเพื่อได้สร้างโรงเรียนขึ้นให้เป็นสาธารณประโยชน์สำหรับบำรุงการเล่าเรียนหนังสือ

ภาษาไทยและภาษาแขกโดยพระมหากษัตริย์แก่ประชาชน อันเป็นข้าขอบขัณฑสีมา
อาณาจักรทั้งปวงให้สำเร็จประโยชน์และความสุขสืบไป”

ประกาศพระบรมราชโองการไว้ เมื่อวันที่ ๑๓ มกราคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๖
เป็นวันที่ ๑๔๓๐๗ ในรัชกาลปัตยุบันนี้

(กฎหมายรัชกาลที่ ๕ ร.ศ. ๑๒๖ หน้า ๑๓๑ ในเอกสารเรื่องการจัดการศึกษา

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2511:271)

ภาษามลายูเป็นภาษาที่ใช้กันในหมู่ชาวไทยเชื้อสายมลายู คนกลุ่มนี้จึงต้องการให้ลูกหลานของตน
เรียนภาษามลายู นอกจากนี้ไทยยังมีการติดต่อกับชาวต่างชาติที่ใช้ภาษามลายูในการสื่อสาร จึงมีความ
จำเป็นในการจัดให้มีการเรียนการสอนภาษามลายู โดยกำหนดให้เป็นวิชาภาษาต่างประเทศภาษาปัจจุบัน
ในหลักสูตร พ.ศ. 2438 แต่ต่อมาไม่เป็นที่นิยมจึงหายไปจากหลักสูตร นอกจากนี้ยังมีการจัดการสอนใน
โรงเรียนเอกชนและศาสนสถานของศาสนาอิสลาม

ในโรงเรียนเอกชนหรือโรงเรียนพิเศษระดับมัธยมศึกษา นอกจากจะมีการสอนภาษาอังกฤษที่ได้กล่าวแล้ว
ข้างต้น ยังมีการสอนภาษาต่างประเทศอื่นๆ ได้แก่ ภาษาบาลี ภาษารามัญ ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษาแขก
อีกด้วย

4.3 ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ

การเรียนการสอนภาษาต่างประเทศในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีมูลเหตุ
หรือปัจจัยหลายประการ ซึ่งปัจจัยสำคัญเป็นผลมาจากการแผ่อิทธิพลของประเทศตะวันตก ได้แก่
การเมืองและความต้องการพัฒนาประเทศให้เป็นแบบอารยประเทศ ปัจจัยต่างๆที่มีผลทำให้เกิดการเรียน
การสอนภาษาต่างประเทศพอจะสรุปได้ดังนี้

1) ปัจจัยด้านการเมือง

แรงผลักดันทางการเมืองระหว่างประเทศ ทำให้ประเทศไทยจำเป็นต้องเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ การ
ที่ประเทศไทยจะรักษาเอกราชของชาติและพัฒนาประเทศให้เป็นที่ยอมรับของชาวต่างประเทศโดยเฉพาะ
ประเทศทางตะวันตก ซึ่งกำลังมีอิทธิพลเหนือประเทศเพื่อนบ้านของไทย รวมถึงประเทศจีนซึ่งถือว่าเป็น
ประเทศที่ยิ่งใหญ่ในเอเชียและเคยติดต่อค้าขาย มีความสัมพันธ์กับประเทศไทยมาเป็นเวลายาวนานก็แพ้
สงครามอังกฤษ ยิ่งทำให้ประเทศไทยตระหนักถึงอำนาจของชาวตะวันตกในขณะนั้น

การเรียนรู้ภาษาต่างประเทศโดยเฉพาะภาษาอังกฤษจะเป็นประโยชน์ในการเจรจาทางการเมือง และ
การรับข้อมูลข่าวสารเพื่อให้รู้เท่าทันเหตุการณ์ความเป็นไปของโลกขณะนั้น

2) ปัจจัยด้านความต้องการพัฒนาประเทศให้เป็นแบบอารยประเทศ

กระแสการล่าอาณานิคมที่เกิดขึ้น ทำให้ประเทศไทยต้องเร่งปรับปรุงพัฒนาประเทศในทุกๆ ด้าน เพื่อให้เป็นที่ยอมรับของประชาคมมหาอำนาจและสามารถรอดพ้นจากการเป็นเมืองอาณานิคมได้ การจะพัฒนาประเทศได้นั้น จำเป็นต้องศึกษาวิทยาการและรับวัฒนธรรมจากประเทศทางตะวันตก ซึ่งการศึกษาวิทยาการและวัฒนธรรมเหล่านั้นจะต้องอาศัยเครื่องมือสำคัญคือ ภาษา

3) ปัจจัยด้านชนชั้นปกครอง

การยอมรับและใส่ใจในการศึกษาแบบตะวันตกของชนชั้นปกครอง เนื่องมาจากการขยายอิทธิพลทางการเมืองของชาติตะวันตก ซึ่งมีส่วนเร่งเร้าและกระตุ้นให้เห็นความจำเป็นที่จะต้องรับวิทยาการ ตลอดจนเรียนรู้ความคิดของตะวันตกเพื่อพัฒนาตนเองให้ทันสมัย

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระราชวงศ์ ได้ทรงศึกษาภาษาอังกฤษตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ทั้งนี้เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักถึงความสำคัญในอิทธิพลของชาวตะวันตก และความจำเป็นในการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ เพราะยิ่งนานวันการติดต่อเกี่ยวข้องกับชาติตะวันตกจะมีเพิ่มมากขึ้น ความรู้ภาษาอังกฤษจะเป็นเครื่องมืออันนำไปสู่ความเข้าใจวิทยาการสมัยใหม่ และช่วยให้เข้าใจจนบรรณนิคมประเพณี ความรู้สึกนึกคิด นิสัยใจคอของชาวตะวันตกได้ พระองค์จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษขึ้นที่พระที่นั่งทรงธรรมในพระบรมมหาราชวัง เพื่อให้พระราชโอรสและพระราชธิดาได้เรียนภาษาอังกฤษ

ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชย์ ทรงบำรุงการเล่าเรียนภาษาอังกฤษยิ่งกว่าเมื่อในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยจัดให้มีโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษในพระบรมมหาราชวังสำหรับพระราชวงศ์และข้าราชการ จากนั้นจึงจัดให้มีการสอนภาษาอังกฤษในโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎร และทรงสนับสนุนให้มีการสอนภาษาต่างประเทศโดยคณะมิชชันนารีและกลุ่มเอกชนต่างๆ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญกับการเรียนภาษาอังกฤษอย่างมาก ดังกระแสพระราชดำริต่อไปนี้

“เราขอเตือนนักเรียนทั้งปวงให้ไตร่ตรองในการที่จะร่ำเรียนให้รอบคอบ วิชาหนังสือไทยนั้น เมื่อรู้ดีแล้วพอทำการได้จริงอยู่ แต่เมื่อไม่รู้หนังสืออังกฤษด้วยแล้วจะรู้สึกคับแค้นใจเมื่อภายหลัง เพราะเหตุว่าดำรงตำราวิชาการต่างๆ ซึ่งเขาลงพิมพ์ไว้เป็นภาษาต่างประเทศ มีภาษาอังกฤษเป็นต้นมากมายหลายหมื่นหลายแสนฉบับ นักการที่จะร่ำเรียนให้รู้วิชาการต่างๆ ในเวลานี้ต้องอาศัยอ่านภาษาอังกฤษเพราะผู้ซึ่งจะสามารถแปลหนังสือตำราวิชาเหล่านั้น ลงเป็นภาษาไทยสำหรับที่จะให้ไทยเราเล่าเรียนนั้น มีน้อยตัวนัก เวลาก็ไม่พอ คนก็ไม่พอที่จะแปลเป็นภาษาไทยได้ จำต้องเรียนจากภาษาอังกฤษ วิชาการ อันใดซึ่งจะมีในหนังสือไทยนั้นน้อยนักกว่าโดยที่สุด เพียงแต่ผู้อ่านหนังสือรักสนุกอย่างเดียว ถ้าได้อ่านหนังสืออังกฤษแล้วก็ได้รู้สึกความเพลิดเพลินใจกว้างขวางขึ้นกว่าที่อ่านหนังสือเรื่องไทยๆ ที่มีอยู่มากนัก เพราะฉะนั้นการ

ที่รู้หนังสืออังกฤษเป็นลาภอันพิเศษของนักเรียนซึ่งจะหาได้ในการเล่าเรียน ... ”

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๗ ร.ศ. ๑๐๕ หน้า ๒๔ ในเอกสารเรื่องการจัดการศึกษา

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2511:111)

นอกจากนี้อาจกล่าวได้ว่า พระราชนิยมในการเรียนภาษาอังกฤษของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้พระราชวงศ์ เจ้านาย ขุนนาง และข้าราชการตื่นตัวและต้องการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศมากขึ้น แม้ว่ากลุ่มคนที่เรียนภาษาต่างประเทศในสมัยนั้นจะเป็นเพียงคนกลุ่มน้อย คือ กลุ่มคนที่เรียกว่า ชนชั้นปกครอง แต่จากระบบการปกครองซึ่งคนกลุ่มนี้มีอิทธิพลต่อคนในประเทศมาก เป็นผลทำให้การเรียนการสอนภาษาต่างประเทศขยายกว้างออกไป

4) ปัจจัยด้านศาสนา

ศาสนาทำให้เกิดการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศในสมัยนี้เช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัย อยุธยา และ สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น กล่าวคือ มีการเรียนการสอนภาษาบาลี-สันสกฤต เพื่อการศึกษาพุทธศาสนา การเรียน พระปริยัติธรรมต้องเรียนภาษาบาลีก่อนจึงจะอ่านพระไตรปิฎกได้ นอกจากศาสนาพุทธแล้วยังมีศาสนาอิสลาม ที่ก่อให้เกิดการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ คือ ภาษาอาหรับและภาษามลายู เนื่องจากคัมภีร์ของศาสนาอิสลามได้บันทึกไว้ด้วยภาษาอาหรับ ดังนั้นผู้ที่ต้องการศึกษาคัมภีร์อัลกุรอาน จึงจะต้องเรียนรู้ภาษาอาหรับ

นอกจากนี้ยังมีคณะมิชชันนารีที่เข้ามาเผยแผ่ศาสนา และในขณะเดียวกันก็สอนภาษา ต่างประเทศให้กับคนไทยด้วย ได้แก่ ภาษาอังกฤษและภาษาฝรั่งเศส คณะมิชชันนารีที่เข้ามาในสมัยนี้ได้จัดตั้งโรงเรียน คริสเตียนไฮสกูลขึ้นในปี พ.ศ. 2431 ผู้นำในการจัดตั้งโรงเรียนคือ ศาสนาจารย์ จอห์น เอ.เอกิน (Rev. John A. Eakin) ซึ่งเคยช่วยสอนหนังสืออยู่ที่โรงเรียนหลวงสอนภาษาอังกฤษในเมืองไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2423-2427 เมื่อกลับไปประเทศสหรัฐอเมริกาแล้วได้เข้าไปศึกษาในโรงเรียนพระคริสตธรรม และกลับเข้ามาเป็นศาสนทูตเผยแผ่คริสต์ศาสนาในเมืองไทยอีกครั้งหนึ่ง ตอนกลับไปมีความคิดที่จะจัดตั้งโรงเรียนคริสเตียนชั้นสูงสำหรับเด็กผู้ชาย ศาสนาจารย์ เจ.บี ดันแลป (J.B. Dunlap) กับภริยา และมิส เอลิซาเบธ เอกิน (Miss Elizabeth Eakin) เข้าร่วมด้วย เมื่อมาถึงเมืองไทยใน ค.ศ. 1888 ได้เสนอให้รัฐบาลไทยช่วยออกเงินสมทบในการสร้างโรงเรียนนี้ แต่รัฐบาลไทยปฏิเสธ ศาสนาจารย์เอกินจึงได้นำคณะครูและเงินที่เรียกได้มอบให้อยู่ในความควบคุมดูแลของของคณะเพรสไบทีเรียน จัดตั้งโรงเรียนคริสเตียน ไฮสกูล (Christian High School) ขึ้นที่ตำบลกุฎีจีน ธนบุรี 2 ปีต่อมาโรงเรียนนี้ได้ย้ายไปรวมกับโรงเรียนชายที่สำเหร่ มีชื่อใหม่ว่า “สำหรับชายคริสเตียนไฮสกูล” (Samray Boy's Christian High School) อีกประมาณ 10 ปีต่อมา ได้ใช้เงินที่ได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและที่เรียกได้ในประเทศไทยและประเทศสหรัฐอเมริกา ซื้อที่ดินและก่อสร้างอาคารเรียนใหม่ที่ถนนประมวญ สีลม และเปลี่ยนชื่อโรงเรียนใหม่เป็น “กรุงเทพคริสเตียนไฮสกูล” ต่อมา พ.ศ.2456 เปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียน “กรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย”

5) ปัจจัยด้านการค้าขาย

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีแนวพระราชดำริส่งเสริมการค้าขาย ทรงเห็นว่าการพาณิชย์เป็นบ่อเกิดของความร่ำรวย และเป็นเหตุทำให้เกิดความขยันหมั่นเพียร อันจะนำมาซึ่งความสุขความเจริญแก่ประชาชนทุกชั้น ทรงสนับสนุนและชักชวนให้ชาวต่างประเทศเข้ามาค้าขายกับประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นอังกฤษ สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส และชาติต่างๆ ในยุโรป ซึ่งประเทศเหล่านี้ได้เข้ามาทำสนธิสัญญาทางไมตรีและการค้ากับประเทศไทยมาก่อนหน้านี้แล้ว นอกจากนี้ในตอนต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศออสเตรเลีย อังการีและสเปน ได้มาขอทำสนธิสัญญาทางไมตรีและพาณิชย์ ทำนองเดียวกันกับที่ประเทศต่างๆ เมื่อรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อมาอีกหลายปี ประเทศญี่ปุ่นกับประเทศรัสเซีย จึงมาขอทำสนธิสัญญากับประเทศไทย เป็นผลให้มีความต่างชาติดำเนินติดต่อทางราชการและมาทำการค้าเพิ่มขึ้น (ญาติ ไหวติ, 2521:32) ดังนั้นการรู้ภาษาต่างประเทศของคนไทยจึงมีความจำเป็นมากขึ้น

ปลายสมัยรัชกาลที่ 5 ประเทศไทยกำลังพัฒนาประเทศอย่างเร่งด่วนและต้องการแรงงานเป็นจำนวนมาก จึงมีชาวจีนอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น ชาวจีนได้เข้ามาประกอบอาชีพและมีกิจการที่เป็นของชาวจีนเกิดขึ้นมากมาย ในขณะเดียวกันชาวจีนเหล่านี้ก็ได้ตั้งโรงเรียนสอนภาษาจีนขึ้น โดยที่รัฐบาลไทยก็มีได้รังเกียจเนื่องจากมิได้สร้างความดีศรีประโยชน์ประการใดและยังเป็นการรักษาความสัมพันธ์อันดีที่มีมาช้านาน ดังจะเห็นได้จากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อชาวจีนดังนี้

“...ไช้ว่าแต่ตัวเราฤาในเวลาปัจจุบันนี้ ถึงพระเจ้าแผ่นดินอันเป็นบรรพบุรุษของเราแต่ในปางก่อนล่วงลับมาช้านาน ย่อมลงเห็นเป็นอย่างเดียวกันยังยืนมา ว่าพวกจีนทั้งหลายซึ่งเข้ามาในกรุงสยามนี้ ย่อมมาทำการให้เป็นความเจริญแก่แผ่นดินของเราเป็นอันมาก เพราะเหตุฉะนั้นพวกจีนจึงได้รับความปกครอง ทำนุบำรุงด้วยความเอื้อเฟื้อเสมอเหมือนอย่างคนไทย ความสนิทสนมในระหว่างพวกจีนกับราษฎรของเราย่อมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมิได้ถือว่าเป็นคนมาแต่ต่างประเทศ เราย่อมสังเกตอยู่ด้วยความยินดีว่าพวกจีนได้เข้ามาในพระราชอาณาเขตทวีขึ้น โดยลำดับแต่มิได้มีความลำบากอันใดทวีขึ้นในการปกครองรักษา ด้วยเหตุว่าพวกจีนเป็นคนที่มีความเพียรพยายามตั้งหน้าทำมาค้าขายโดยกวดขัน เมืองเราที่มีแผ่นดินเป็นอันมากซึ่งยังต้องการคนอันจะมาทำการให้เกิดผลทวียิ่งขึ้น เพราะฉะนั้นเมื่อพวกจีนเข้ามามากขึ้นเพียงใด เราก็ยังเป็นທີ່พอใจ

...ความคิดของเรานั้น ย่อมมีอยู่แล้วเสมอมาว่าจีนในกรุงสยามควรจะได้มีโอกาสที่จะทำการงานแลมีประโยชน์เหมือนเช่นคนไทยเรา เราถือว่าพวกจีนนั้นเหมือนไม่เป็นคนต่างประเทศ แต่หากว่าจะเป็นในเมืองเราส่วนหนึ่ง แลมีส่วนได้รับผลในความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองด้วยเหมือนกัน ...”

(กรมวิชาการ, 2527:147)

4.4 การกำหนดนโยบายการเรียนรู้การสอนภาษาต่างประเทศ

จากปัจจัยต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยเฉพาะปัจจัยทางด้านการเมือง กล่าวคือ สภาพการณ์ของประเทศซึ่งอยู่ในกระแสการล่าอาณานิคมของมหาอำนาจทางตะวันตก เป็นผลทำให้ประเทศไทยต้องเร่งพัฒนาตนเองเพื่อรักษาความเป็นเอกราช เครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งที่จะนำไปสู่การพัฒนาประเทศได้ คือ การรู้ภาษาต่างประเทศ ประเทศไทยได้ตระหนักถึงประโยชน์ของการรู้ภาษาต่างประเทศจึงจัดให้มีการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศขึ้น โดยอาจกล่าวได้ว่ามีนโยบายดังต่อไปนี้

1. สนับสนุนให้ราษฎรเล่าเรียนวิชาทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ดังข้อความหนึ่งในประกาศตั้งโรงเรียนชั้นมูลศึกษา ดังต่อไปนี้

“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระมหากรุณาแก่ไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ มีพระบรมราชประสงค์ที่จะให้เรียนรู้วิชาหนังสือไทย แลภาษาต่างประเทศซึ่งเป็นประโยชน์อันยิ่งใหญ่ เพื่อได้ประกอบกิจการเลี้ยงชีวิตได้โดยสะดวก”

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๘ ร.ศ.๑๑๑ หน้า ๘๒ ในเอกสารเรื่องการจัดการศึกษา

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2511:160)

ภาษาต่างประเทศที่มีความสำคัญเป็นอันดับแรกคือ ภาษาอังกฤษ ดังจะเห็นได้จากการตั้งโรงเรียนหลวงสอนภาษาอังกฤษ และจากประกาศพระราชบัญญัติการสอบวิชาโดยได้วางระเบียบไว้ว่า ผู้ที่สอบฯ ได้ภาษาอังกฤษได้ตั้งแต่ชั้น 4 โปรดฯ ให้เป็นอิสระแก่ตัว พ้นจากหมวดหมู่สังกัดกรม ซึ่งจำเป็นต้องรับราชการตามกฎหมายเดิมทุกคน ดังข้อความต่อไปนี้

“ข้อ ๑๐ บรรดานักเรียนที่สอบวิชาในภาษาไทยได้ตลอดชั้นประโยคที่ ๒ ขึ้นไป แลนักเรียนซึ่งสอบวิชาภาษาอังกฤษได้ตลอดชั้นที่ ๔ ขึ้นไป ถ้าเป็นบุตรหมู่ไพร่หลวงกรมใดๆ ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พ้นหมู่พ้นสังกัดทุกคน ถ้าเป็นคนแขนขวางก็โปรดเกล้าฯ ให้ประกาศนียบัตรนั้นแทนตัวคุ้มสังกัดได้ตลอดไป ผู้ที่พ้นหมู่พ้นสังกัดแล้วจะไปทำมาหากินตามลำพังไม่รับราชการก็ได้ แต่ต้องมีสังกัดขึ้นอยู่ในกรมศึกษาธิการ เพื่อเวลาที่สมควรจะรับราชการในกรมใดกรมหนึ่ง เมื่อจะไปรับราชการกรมใดกรมหนึ่ง ต้องให้กรมศึกษาธิการทราบความก่อนให้กรมศึกษาธิการแห่งจำหน่ายไว้ในบัญชีสังกัด”

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๘ ร.ศ. ๑๑๐ หน้า ๒๖ ในเอกสารเรื่องการจัดการศึกษา

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2511:137)

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่าเป็นกุศโลบายอันแนบเนียนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการกระตุ้นให้ราษฎรพยายามศึกษาความรู้ และเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการเลิกทาสและ

การเลิกระบบไพร่ในสังคมไทย

นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงเล็งเห็นความสำคัญของภาษาต่างประเทศในฐานะเป็นเครื่องมือเพื่อการศึกษาวิชาการในด้านต่างๆ มากกว่าเพื่อการติดต่อสื่อสาร ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า

“... ถึงแม้ว่าผู้ที่เล่าเรียนในเมืองเราจะเป็นผู้พูดภาษาไม่สู้ชัดเจน เรียนหนังสือภาษาอังกฤษไม่สู้คล่องแคล่วก็อย่าท้อใจ รู้ อ่าน รู้แปลได้แล้วพอที่จะได้รับประโยชน์เป็นอันมาก จะทำให้ทางหากินหรือหาชื่อเสียงของนักเรียนผู้นั้นสะดวกได้มีผลไพศาลดีกว่าที่รู้เพียงหนังสือไทยอย่างเดียวเป็นอันมาก”

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๘ ร.ศ. ๑๐๕ หน้า ๒๔ ในเอกสารเรื่องการจัดการศึกษา
ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2511:111)

2. อนุญาตให้สอนภาษาต่างประเทศในโรงเรียนราษฎร์ซึ่งเรียกว่า โรงเรียนพิเศษเชลยศักดิ์ ทั้งนี้ให้กระทรวงพระธรรมการเป็นผู้อนุญาตและตรวจตราดูแล การควบคุมนั้น ทางราชการจะให้โรงเรียนเหล่านี้มาขอจดทะเบียนเพื่อรับเงินอุดหนุน ซึ่งการมาขอจดทะเบียนนี้ก็ได้เป็นการบังคับ โรงเรียนใดที่มาขอจดทะเบียนก็จะได้รับเงินอุดหนุนและอยู่ในการควบคุมของกรมศึกษาธิการ การพิจารณาอนุญาตให้การอุดหนุนตามลักษณะการดำเนินงานของโรงเรียนและจำนวนนักเรียน ปรากฏว่ามีโรงเรียนมาขอจดทะเบียนต่อทางราชการทั้งประเทศเพียง 24 โรงเรียนเท่านั้น แสดงว่าการควบคุมของทางราชการเป็นไปในลักษณะที่ไม่รัดกุมเข้มงวดและลักษณะการควบคุมที่ขอให้โรงเรียนมาขอจดทะเบียนนี้เป็นนโยบายเพื่อการส่งเสริมสนับสนุนกิจการโรงเรียนราษฎร์เท่านั้น มิได้มีนโยบายในการควบคุมด้านการบริหารงาน ด้านวิชาการแต่อย่างใด

3. อนุญาตให้มีการสอนภาษาต่างประเทศอื่นๆ โดยคำนึงถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการศึกษาภาษาต่างประเทศภาษาต่างๆ ดังนี้

ก. ภาษามลายู เพื่อประโยชน์ในด้านความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศ เนื่องจากประเทศไทยมีเขตแดนติดกับประเทศมาเลเซีย และประชากรส่วนหนึ่งที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยมีเชื้อสายมลายู การให้มีการสอนภาษามลายูจะก่อให้เกิดความรู้สึกสมอบภาคของชนกลุ่มนี้

ข. ภาษาจีน เพื่อประโยชน์ในด้านความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศ เนื่องจากประเทศไทยและประเทศจีนมีการติดต่อกันมาเป็นเวลายาวนาน นอกจากนี้ยังมีประชากรชาวจีนจำนวนหนึ่งอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย และมีความต้องการที่จะให้ลูกหลานของตนได้เรียนภาษาจีน ซึ่งในขณะนั้นประเทศไทยเห็นว่าไม่มีข้อเสียหายอันใดที่จะอนุญาตให้มีการสอนภาษาจีน จึงไม่ได้ขัดขวางในการจัดการเรียนการสอนภาษาจีน

ค. ภาษาบาลี เพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมทำนุบำรุงพุทธศาสนา นอกจากนี้ภาษาบาลียังเป็นรากฐานของภาษาไทย

ง. ภาษาอาหรับ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาศาสนาอิสลาม เนื่องจากคัมภีร์อัลกุรอาน บันทึกไว้ด้วยภาษาอาหรับ

จ. ภาษาละติน เพื่อประโยชน์ในการศึกษาภาษาอังกฤษ เนื่องจากเป็นรากฐานของภาษาอังกฤษ

ฉ. ภาษาฝรั่งเศสและภาษาเยอรมัน เนื่องจากขณะนั้นฝรั่งเศสและเยอรมันจัดเป็นประเทศมหาอำนาจและมีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ต่างๆ นอกจากนี้ยังเป็นประโยชน์ในการเตรียมบุคคลเพื่อไปศึกษาต่อในต่างประเทศที่ใช้ภาษาเยอรมันและภาษาฝรั่งเศส การเรียนภาษาฝรั่งเศสและเยอรมันก็เพื่อการศึกษาวิทยาการความก้าวหน้าในด้านต่างๆ

ช. ภาษารามัญ เนื่องจากมีชาวยุโรปส่วนหนึ่งอาศัยอยู่ในประเทศไทย และต้องการให้มีการสอนภาษาของตน ซึ่งประเทศไทยเองก็ไม่ได้ขัดขวาง จึงได้มีการสอนภาษารามัญในโรงเรียนพิเศษหลายศักดิ์

4. สนับสนุนบุคลากรที่สอนภาษาต่างประเทศ ดังจะเห็นได้จากการที่โรงเรียนฝึกหัดครูได้จัดให้มีการฝึกหัดครูเพื่อสอนภาษาต่างประเทศ 2 ประเภท ได้แก่

ก. นักเรียนสอนภาษาต่างประเทศ รับจากผู้สำเร็จมัธยมศึกษาอังกฤษและมีนิสัยจะเป็นครูได้ กรมศึกษาธิการยกขึ้นให้เป็นนักเรียนสอน คือ มีเวลาฝึกสอนด้วยกับมีเวลาเรียนของตนเองด้วย ได้เงินทุนเล่าเรียนเดือนละ 30 บาท ทั้งนี้จะพิจารณาให้รับเฉพาะผู้ที่ครูในโรงเรียนนั้นได้ตรวจเห็นว่าเป็นผู้มีนิสัยจะเป็นครูในภายหน้าได้ เช่นเดียวกับประเภทที่ 1 ใช้เวลาเรียนไม่ต่ำกว่า 1 ปี

ข. นักเรียนครูต่างประเทศ ได้แก่ นักเรียนสอนภาษาต่างประเทศที่กรมศึกษาธิการได้ส่งออกไปศึกษาวิชาครูและวิทยาการพิเศษต่างๆ ณ ต่างประเทศด้วยทุนเล่าเรียนหลวง เพื่อกลับมาเป็นอาจารย์สอนภาษาต่างประเทศ หรือสอนวิชาพิเศษต่างๆตามที่เรียนมาก ถ้าหากนักเรียนพวกนี้ประพฤติตัวไม่ดี หรือไม่พยายามให้การเล่าเรียนของตนเจริญขึ้นโดยสมควร กรมศึกษาธิการจะเรียกกลับทันที และจะนับเข้าเป็นนักเรียนที่ครูสอบไล่ตก

(ดวงเดือน พิศาลบุตร, ม.ป.ป.: 75-76)

นอกจากนี้อัตราเงินเดือนของครูผู้สอนภาษาอังกฤษในโรงเรียนหลวงยังสูงกว่าครูที่สอนภาษาไทย ดังที่ระบุไว้ในโครงการศึกษา ร.ศ.117 (พ.ศ.2441) ภาคหนึ่ง หมวด 5 ว่าด้วยการที่จะให้มีครูอาจารย์พอแก่โรงเรียน

อัตราเงินเดือน

๓๓. ควรจะต้องกำหนดอัตราเงินเดือนสำหรับครูอาจารย์ในโรงเรียนหลวง ดังต่อไปนี้
อัตราเงินเดือนสำหรับผู้ช่วยอาจารย์

(๑) ครูอาจารย์ที่ได้ฝึกหัดแล้ว และได้รับประกาศนียบัตร

(ก) ในโรงเรียนไทยเบื้องต้นชั้นที่ ๑ ตั้งแต่เดือนละ ๕๐ บาท

ขึ้นปีละ ๕ บาท จนถึงเดือนละ ๘๐ บาท เป็นอย่างสูง ชั้นที่ ๒ ตั้งแต่เดือนละ ๔๐ บาท ขึ้นปีละ ๕ บาท จนถึงเดือนละ ๖๐ บาท เป็นอย่างสูง

(จ) โรงเรียนไทยเบื่องกลาง ชั้นที่ ๑ ตั้งแต่เดือนละ ๖๐ บาท ขึ้นปีละ ๕ บาท จนถึง ๑๐๐ บาท เป็นอย่างสูง ชั้นที่ ๒ ตั้งแต่เดือนละ ๕๐ บาท ขึ้นปีละ ๕ บาท จนถึง ๘๐ บาท เป็นอย่างสูง

(ก) โรงเรียนอังกฤษไทยเบื่องต้นชั้นที่ ๑ ตั้งแต่เดือนละ ๖๕ บาท ขึ้นปีละ ๑๐ บาท จนถึง ๑๒๕ บาท เป็นอย่างสูง ชั้นที่ ๒ ตั้งแต่เดือนละ ๕๕ บาท ขึ้นปีละ ๑๐ บาท จนถึง ๑๐๕ บาท เป็นอย่างสูง

(๒) อาจารย์ใหญ่และครูผู้ช่วยในโรงเรียนอังกฤษไทยเบื่องกลาง จะได้เงินเดือนแล้วแต่ควรกับกาลและเทศะ ที่จะตั้งโรงเรียนนั้นขึ้น

(๓) ครูอาจารย์ผู้ที่มั่นคงว่าไม่ได้ฝึกหัด แต่ได้รับประกาศนียบัตรสำหรับครูอาจารย์แล้ว จะได้รับเงินเดือนน้อยกว่าครูอาจารย์ที่ได้ฝึกหัดรับประกาศนียบัตรเดือนละ ๕ บาท

(๔) ครูอาจารย์ที่ไม่ได้ฝึกหัดและไม่ได้รับประกาศนียบัตร แต่คงเป็นครูอยู่ ถ้าสารวัตรใหญ่การศึกษาได้ตรวจ และแนะนำให้คงสอนอยู่แล้ว อัตราเงินเดือนที่จะได้รับน้อยกว่าครูอาจารย์ที่ได้ฝึกหัด ชั้นที่ ๑ เดือนละ ๑๕ บาท

(๕) นักเรียนเป็นครูในโรงเรียนไทยเบื่องต่ำ จะได้รับเงินเดือนๆ หนึ่ง ตั้งแต่ ๑๐ บาทถึง ๒๐ บาท เป็นอย่างสูง นักเรียนเป็นอาจารย์ในโรงเรียนไทย อังกฤษชั้นต่ำ จะได้รับเงินเดือนๆ ละ ๑๕ บาทถึง ๒๕ บาทเป็น อย่างสูง

(เอกสารเรื่องการจัดการศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2511:221)

จากข้อมูลการศึกษาเรื่องการจัดการศึกษาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น จะเห็นได้ว่าการจัดการศึกษาในสมัยนี้เป็นการศึกษาที่เป็นแบบแผน มีโรงเรียน และหลักสูตรเกิดขึ้น และเห็นได้ชัดว่าการจัดการศึกษาให้ความสำคัญกับการศึกษาภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะภาษาอังกฤษเป็นอย่างมาก

บทที่ 5

การจัดการศึกษาภาษาต่างประเทศสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย พ.ศ. 2453-2475

ในช่วงระยะเวลา 22 ปีนี้เป็นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศไทยยังมีการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงดำเนินงานสืบทอดต่อจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้ทรงปรับปรุงบ้านเมืองครั้งใหญ่ สามารถรักษากันเมืองให้พ้นจากการแผ่อิทธิพลเข้าครอบครองของชาติมหาอำนาจทางตะวันตกได้ โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสมัย และความต้องการของชาติบ้านเมือง และทันต่อเหตุการณ์

5.1 สภาพการศึกษาโดยทั่วไป

ในการจัดการศึกษาได้วางรากฐานไว้มากแล้ว ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนั้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงเป็นการจัดการศึกษาที่ต่อเนื่องจากสมัยเดิม และมีการเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงบางอย่างเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพบ้านเมือง เช่น การจัดชั้นการศึกษาใหม่ การตราพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ เป็นต้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

5.1.1 การจัดชั้นการศึกษา

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การศึกษามีจุดมุ่งหมายเพื่อฝึกคนเข้ารับราชการ ทำให้เกิดปัญหาคือ คนมุ่งแต่จะเรียนวิชาสามัญเพื่อที่จะเข้ารับราชการ เป็นเสมียน ทำให้คนล้นงาน ความรู้ด้านวิชาชีพไม่เป็นที่นิยม ในสมัยนี้จึงพยายามส่งเสริมให้ราษฎรมีความรู้ประกอบอาชีพอื่นๆ โดยควรแก้ทัศนคติของคนแทนที่จะรับราชการเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ยังมีนโยบายการจัดการศึกษาเบื้องต้นภาคบังคับแก่ราษฎรและนโยบายการจัดการศึกษาเพื่อการศึกษาขั้นสูง ในปี พ.ศ. 2456 ได้เกิดรูปโครงการศึกษา พ.ศ. 2456 เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายดังกล่าวข้างต้น รูปแบบการจัดการศึกษาในโครงการ พ.ศ. 2456 มีลักษณะดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 4 แสดงการจัดการศึกษาในโครงการศึกษา พ.ศ.2456

ระดับการศึกษา	ประถมศึกษา	มัธยมศึกษา			อุดมศึกษา
สามัญศึกษา		มัธยมต้น ภาษาอังกฤษ	มัธยมศึกษาตอนกลาง อังกฤษ ฝรั่งเศส/เยอรมัน	มัธยมศึกษาตอนปลาย อังกฤษ ฝรั่งเศส/เยอรมัน	
วิสามัญศึกษา	วิชาชีพ				ชั้นต่ำ ชั้นสูง

ระยะเวลาที่เรียน (ปีที่)	1	2	3			1	2	3	4	5	6	7	8	
				(4)	(5)									
อายุ	8	9	10	(11)	(12)	11	12	13	14	15	16	17	18	

(สรุปจาก: ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ, 2507:225-235)

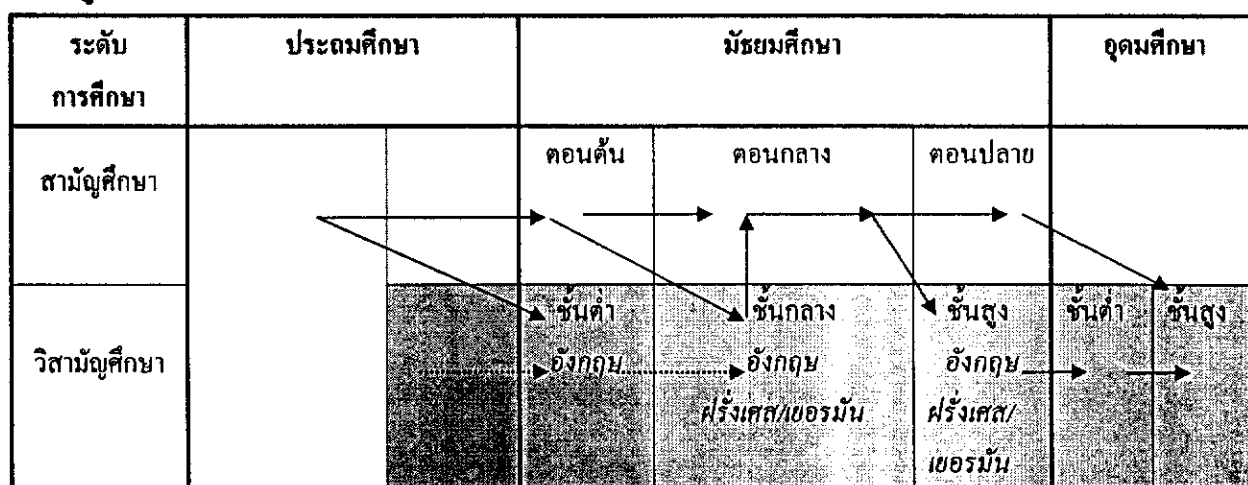
จากแผนภูมิข้างต้นจะเห็นว่าโครงการศึกษา พ.ศ. 2456 แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ประเภท คือ

สามัญศึกษา เป็นความรู้สามัญซึ่งทุกคนควรรู้ เช่น วิชาหนังสือ เลข จรรยา

วิสามัญศึกษา เป็นความรู้พิเศษซึ่งผู้เลือกเรียนเฉพาะถึงเฉพาะอย่าง เช่น วิชาแพทย์ วิชาช่างโดยจัดลำดับการศึกษาออกเป็น 3 ระดับ คือ ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ซึ่งระดับประถมศึกษาจัดเป็นการศึกษาภาคบังคับ ที่ราษฎรทุกคนต้องเรียนในชั้นประถมศึกษาอย่างน้อย 5 ปี คือ เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ในวิชาสามัญศึกษา และเรียนต่อในชั้นประถมปีที่ 4-5 ในวิชาวิสามัญศึกษา (วิชาชีพ) ก็จะถือว่าผู้นั้นจบการศึกษาภาคบังคับทั้งในวิชาสามัญศึกษาและวิชาวิสามัญศึกษา หรือหากต้องการเรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษาและอุดมศึกษาซึ่งเป็นการศึกษาภาคพิเศษที่ทุกคนไม่จำเป็นต้องเรียน เป็นวิชาความรู้ที่ไม่บังคับ สุดแล้วแต่ผู้ใดมีทุนทรัพย์และสติปัญญาที่จะเล่าเรียนได้เพียงใด และรักเรียนในทางใดก็เลือกเรียนได้เพียงใด และรักเรียนในทางใดก็เลือกเรียนได้ ก็ให้เรียนต่อได้เมื่อจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และเมื่อจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 แล้ว จะเรียนต่อไปถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 8 ซึ่งจะถือว่าผู้นั้นจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตามหลักสูตร 2456 หรือจะเข้าเรียนในวิชาวิสามัญชั้นต่ำก็ได้ แล้วผ่านไปสู่วิชาวิสามัญชั้นสูงหรือเข้ามหาวิทยาลัยต่อไป

จากโครงการศึกษา 2456 นั้นจะเห็นว่า ในวิชาวิสามัญศึกษานั้นจะมีแต่ระดับประถมศึกษาและอุดมศึกษา ส่วนระดับมัศึกษานั้นไม่มี ดังนั้นในปี พ.ศ. 2458 จึงได้เพิ่มวิชาวิสามัญศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาขึ้น ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 5 แสดงการจัดการศึกษาในโครงการศึกษา พ.ศ.2458

ระยะเวลาที่เรียน (ปีที่)				4	5										
	1	2	3			1	2	3	4	5	6	7	8		
อายุ (หญิง)	8	9	10			11	12	13	14	15	16	17	18		
อายุ (ชาย)	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20		

(สรุปจาก: ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ, 2507:235-244)

จากแผนภูมิข้างต้น จะเห็นว่าโครงการศึกษา 2458 เพิ่มการศึกษาระดับมัธยมวิสามัญศึกษาเข้ามา โดยแบ่งเป็น ชั้นต่ำ ชั้นกลาง และชั้นสูง โดยมีการเลื่อนลำดับชั้นคือ นักเรียนชายเมื่อจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 แล้ว สามารถเข้าเรียนต่อในระดับมัธยมวิสามัญชั้นต่ำได้ จากนั้นก็เรียนต่อในระดับมัธยมวิสามัญชั้นกลาง หรือระดับมัธยมสามัญตอนกลางได้ หากต้องการเรียนต่อในระดับสูงขึ้นไปอีกก็สามารถเรียนต่อได้ตามลำดับของลูกศรในแผนภูมิ ส่วนนักเรียนหญิงเมื่อจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 สามารถเรียนต่อในระดับมัธยมสามัญตอนต้นหรือระดับมัธยมวิสามัญชั้นต่ำได้เลย (ดูแผนภูมิที่ 5) จะเห็นได้ว่า การเลื่อนลำดับชั้นของนักเรียนชายและนักเรียนหญิงจะแตกต่างกันเพียงนักเรียนชายต้องเรียนจบประถมศึกษาปีที่ 5 ส่วนนักเรียนหญิงจบเพียงแค่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 เท่านั้นก็สามารถศึกษาต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษาทั้งสามัญและวิสามัญได้เลย

ในปี พ.ศ. 2459 มีการดำเนินการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาขึ้นเป็นครั้งแรก โดยจัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นเป็นแห่งแรกในประเทศไทยคือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ต่อมาในปี พ.ศ. 2464 ได้มีโครงการศึกษา พ.ศ.2464 เป็นฉบับที่ดัดแปลงมาจากโครงการศึกษา พ.ศ. 2456 และ พ.ศ. 2458 ลักษณะการจัดการศึกษา ลำดับชั้นการศึกษา หรือการแบ่งประเภทของการศึกษามีลักษณะเดียวกับโครงการศึกษา พ.ศ. 2458 เพียงแต่ได้เปลี่ยนชื่อของลำดับชั้นการศึกษาในระดับอุดมศึกษาจากชั้นต่ำ เป็น ชั้นประกาศนียบัตร และชั้นสูงเป็น ชั้นปริญญา (ดูแผนภูมิที่ 6)

แผนภูมิที่ 6 แสดงการจัดการศึกษาในโครงการศึกษา พ.ศ.2464

ระดับการศึกษา	ประถมศึกษา	มัธยมศึกษา			อุดมศึกษา
สามัญศึกษา		ตอนต้น อังกฤษ	ตอนกลาง อังกฤษ ฝรั่งเศส/เยอรมัน/จีน	ตอนปลาย อังกฤษ ฝรั่งเศส/ เยอรมัน/ จีน	
วิสามัญศึกษา		ชั้นต่ำ อังกฤษ	ชั้นกลาง อังกฤษ ฝรั่งเศส/เยอรมัน	ชั้นสูง อังกฤษ ฝรั่งเศส/ เยอรมัน	ชั้น ประกาศนียบัตร ปริญญา อังกฤษ ฝรั่งเศส/ เยอรมัน

ระยะเวลาที่เรียน (ปีที่)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
อายุ (หญิง)	8	9	10			11	12	13	14	15	16	17	18							
อายุ (ชาย)	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20							

(สรุปจาก: ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ, 2507:278-287)

ใน ปี พ.ศ. 2471 ซึ่งอยู่ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กระทรวงธรรมการเห็นว่าควรมีการปรับปรุงหลักสูตร จึงได้แก้ไขหลักสูตรมัธยมปลาย โดยแบ่งหลักสูตรมัธยมตอนปลายออกเป็น 3 แผนก คือ

1. แผนกกลาง เรียนวิชาสามัญทั่วไปเหมือนหลักสูตรเดิม
2. แผนกภาษา เรียนหนักทางภาษาต่างประเทศ
3. แผนกวิทยาศาสตร์ เรียนหนักทางวิทยาศาสตร์

การแบ่งหลักสูตรมัธยมตอนปลายเป็นแผนกดังกล่าวนี้ ก็เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนที่มีอุปนิสัยและความสามารถต่างกันได้เลือกเรียนตามแต่จะเห็นว่าอะไรจะเป็นประโยชน์แก่ตนในภายหน้า และเป็นการเตรียมเพื่อเรียนต่อในชั้นอุดมศึกษา และได้กำหนดวิชาภาษาไทยไว้เป็นวิชาบังคับทุกแผนก เพื่อให้เข้าใจศึกษาภาษาและวัฒนธรรมของชาติ

5.1.2 การตราพระราชบัญญัติ

ดวงเดือน พิศาลบุตร (ม.ป.ป.:107) ได้กล่าวถึงการตราพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. 2461 ว่าการตราพระราชบัญญัติเพื่อเป็นการวางระเบียบการปกครองโรงเรียนราษฎร์ทั่วราชอาณาจักร โรงเรียนราษฎร์ทุกแห่งจะต้องจดทะเบียนและอยู่ในความดูแลของเจ้าหน้าที่ พระราชบัญญัติมีข้อความแบ่งออกเป็น 5 ลักษณะ คือ

1. การตั้งและปิดโรงเรียน
2. การครอบงำโรงเรียนราษฎร์
3. การปิดเลิกโรงเรียน
4. โรงเรียนอนุบาล
5. วิธีพิจารณาและลงโทษ

ตามพระราชบัญญัตินี้ ลักษณะที่ 2 การครอบงำโรงเรียนราษฎร์ มาตรา 14 กล่าวได้ว่า ผู้จัดการโรงเรียนราษฎร์จะต้องจัดสอนนักเรียน ดังนี้

“ก.ให้อ่านเขียนและเข้าใจภาษาไทยได้โดยแคล่วคล่องพอสมควร

ข. ให้ได้ศึกษาหน้าที่พลเมืองที่ดี ปลูกฝังความจงรักภักดีในกรุงสยาม และความรู้แห่งภูมิประเทศ รวมทั้งพงศาวดาร ตำนานเมืองและภูมิศาสตร์ด้วยเป็นอย่างน้อย แต่เสนอบดีกระทรวงธรรมการจะยกเว้นการบังคับให้สอนวิชาเช่นนี้ ให้แก่ โรงเรียนใดโรงเรียนหนึ่งซึ่งเป็นโรงเรียนมิได้สอนวิชาสามัญทั่วไป หากเป็นโรงเรียนตั้งขึ้นด้วยความมุ่งหมายเฉพาะจะสอนภาษาต่างประเทศภาษาใดภาษาหนึ่ง ถ้ามุ่งเฉพาะศิลปศาสตร์อย่างใดอย่างหนึ่ง”

ในสมัยรัชกาล 6 มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 เพื่อเป็นการขยายการศึกษาให้แพร่หลายทั้งราชอาณาจักรอย่างจริงจัง สาระสำคัญคือบังคับให้เด็กทุกคนที่อายุตั้งแต่ 7 ปี บริบูรณ์เรียนหนังสืออยู่ในโรงเรียนจนอายุ 14 ปีบริบูรณ์ โดยไม่เสียค่าเล่าเรียน อายุอาจจะเขยิบเป็น 8 ปี หรือ 9 ปี หรือไม่เกิน 10 ปีได้ ถ้ามีความจำเป็นเฉพาะท้องถิ่น เช่น ครูไม่พอ ทางไปโรงเรียนกันดาร เป็นต้น เวลาเรียนของเด็กในปีหนึ่งต้องไม่น้อยกว่า 320 เวลา หรือ 800 ชั่วโมง เพื่อผู้ปกครองจะได้อาศัยแรงเด็กบางถ้าจำเป็น เด็กที่ได้รับการยกเว้นก็มีบ้าง เช่น บกพร่องในส่วนกำลังกาย หรือความคิด หรือเป็นโรคติดต่อ อยู่ห่างจากโรงเรียนกว่า 3200 เมตร หรือไม่สามารถไปให้ถึงโรงเรียนได้ด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งอันไม่มีทางจะหลีกเลี่ยงได้ การเรียนอยู่ในโรงเรียนนั้น ไม่กำหนดว่าจะต้องเป็นโรงเรียนรัฐบาล หรือโรงเรียนประชาบาล หรือโรงเรียนราษฎร์

5.2 สภาพการเรียนรู้การสอนภาษาต่างประเทศ

5.2.1 ภาษาต่างประเทศที่กำหนดไว้ในหลักสูตร

ในปี พ.ศ.2456 มีโครงการศึกษาใหม่ จึงยกเลิกการศึกษาแบบประถมพิเศษ มัธยมพิเศษส่วนประถมธรรมดาเปลี่ยนเป็นมัธยมตอนต้น มัธยมเดิม เปลี่ยนเป็นมัธยมตอนกลาง และมัธยมสูงเปลี่ยนเป็นมัธยมตอนปลาย หลักสูตรที่ออกใหม่ตามโครงการศึกษานี้กำหนดให้สอนภาษาอังกฤษ ตั้งแต่มัธยมตอนต้น ซึ่งเทียบเท่ากับประถมศึกษาเดิม แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของภาษาอังกฤษมากขึ้นอีก แต่การสอนไม่บังคับตายตัวรวมไว้กับภาษาไทย โดยกำหนดไว้ว่าการเรียนภาษาอังกฤษ จะมีเวลามากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับครูว่ามีความชำนาญในการสอนภาษาอังกฤษมากหรือน้อย ถ้าสอนวิชาภาษาอังกฤษมากก็สามารถลดชั่วโมงสอนวิชาภาษาไทยและวิชาอื่นๆ ตามสมควรลงบ้างเล็กน้อย ในมัธยมตอนกลางนั้น ยังคงใช้วัตถุประสงค์และรายการสอนของประโยชน์มัธยมเดิมมาใช้ แต่เปลี่ยนข้อความบ้างเล็กน้อย (ดูแผนภูมิที่ 4)

นอกจากวิชาภาษาอังกฤษแล้ว ยังกำหนดให้มีการสอนวิชาภาษาฝรั่งเศสหรือภาษาเยอรมันที่ใช้สอนในชั้นมัธยมสูงเดิมมากำหนดให้เรียนในชั้นมัธยมตอนกลางด้วย (ดูแผนภูมิที่ 4) แต่กำหนดรายการสอนง่ายกว่า และกำหนดให้เรียนเฉพาะนักเรียนชายเท่านั้น ส่วนนักเรียนมัธยมตอนกลางหญิงไม่ต้องเรียน สำหรับชั้นมัธยมตอนปลายนั้นใช้หลักสูตรภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศสหรือภาษาเยอรมันที่เคยใช้อยู่ในมัธยมสูงเดิมนั่นเอง หมายความว่า การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรในครั้งนี้ก็ยังคงพยายามรักษามาตรฐานระดับสูงไว้ตามเดิม แต่นำเอาภาษาต่างประเทศไปใช้สอนในระดับที่ต่ำกว่าเดิมระดับหนึ่ง

ต่อมาในปี พ.ศ.2464 มีโครงการศึกษาใหม่อีก จึงมีการกำหนดหลักสูตรใหม่ แต่ในส่วนภาษาต่างประเทศนั้นคงเหมือนที่กล่าวมาแล้วคือ มัธยมตอนต้นให้เรียนภาษาอังกฤษเป็นวิชาบังคับเพิ่มขึ้น สำหรับมัธยมตอนกลางและตอนปลายให้เรียนภาษาฝรั่งเศสหรือภาษาเยอรมัน และให้เลือกภาษาจีนแทนภาษาฝรั่งเศสหรือภาษาเยอรมันได้ทั้งในตอนมัธยมตอนกลางและตอนปลาย (ดูแผนภูมิที่ 6) รายการสอนในหลักสูตรไม่ได้เขียนใหม่ ยังคงใช้รายการเดิมมาใช้เป็นหลักสูตรต่างประเทศ

ปี พ.ศ.2471 มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขเฉพาะมัธยมตอนปลาย โดยแบ่งออกเป็น 3 แผนก หลักสูตรฉบับนี้ตัดภาษาจีนออกไป ซึ่งระบุไว้ในหลักสูตรว่า ในกาลข้างหน้ากระทรวงธรรมการจะได้ดำริตั้งหลักสูตรภาษาจีนให้มีฐานะเท่าเทียมกับภาษาต่างประเทศอื่นๆ แต่ในระหว่าง พ.ศ.2471 ยังไม่เปิดหลักสูตรนี้ การเรียนภาษาต่างประเทศคือ ภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส หรือภาษาเยอรมันเปลี่ยนไปจากเดิม ซึ่งทุกคนต้องเรียนเหมือนกัน แต่ตามหลักสูตรฉบับนี้มีการเรียนมากน้อยแตกต่างกันไปตามแผนก มีการกำหนดเป็นอย่างเอกและอย่างโทโดยแผนกกลางและและแผนกวิทยาศาสตร์เลือกเรียนเพียงภาษาเดียวอย่างโท ส่วนแผนกภาษานั้นต้องเรียน 2 ภาษา อย่างเอกภาษาหนึ่ง และอย่างโทอีกภาษาหนึ่ง ทั้ง 3 ภาษานี้มีฐานะเท่าเทียมกันจะเลือกเรียนภาษาใดก็ได้

อารีรัตน์ น้ำเพชร (2530:86-87) ได้กล่าวถึงเนื้อหาวิชาภาษาอังกฤษที่เรียนอย่างเอก ดังนี้

1. อ่าน ต้องอ่านหนังสือ 2 เล่ม หนังสือเหล่านี้โรงเรียนเลือกใช้ได้จากบัญชีหนังสือที่กำหนดไว้ในหลักสูตร

2. เขียนและแปล

ก. ให้สามารถเขียนตามคำบอกจากหนังสืออ่านและจากหนังสือกวีนิพนธ์ที่ได้เรียนแล้ว
ได้คล่องแคล่วและถูกต้อง กับแปลเป็นภาษาไทยที่ใช้ได้

ข. ให้สามารถเขียนตามคำบอกจากหนังสือภาษาอังกฤษที่ใช้อยู่ปัจจุบัน ซึ่งยังไม่เคยได้
เรียนกัน และแปลเป็นภาษาไทยที่ใช้ได้

3. ไวยากรณ์

3.1 ถูตามหลักไวยากรณ์ของเนสฟิลด์ (Nesfield's Grammar)

ก. การแปรรูปแห่งศัพท์ เช่น อุปสรรค (Prefix) และวิภัติ หรือปัจจัย (Suffix)
และแต่งประโยค

ข. แก่สิ่งที่ผิดซึ่งเด็กไทยมักผิดพลาดบ่อยๆ

ค. สามารถเปลี่ยนกรรตุวาท (Active Voice) เป็นกรรมวาท (Passive Voice)
และเปลี่ยนกรรมวาทเป็นกรรตุวาท

ง. สามารถเปลี่ยนเลขใน (Direct Speech) เป็นเลขนอก (Indirect Speech) และ
เลขนอกเป็นเลขใน

3.2 สัมพันธ์และกระจายอย่างง่าย ๆ เพื่อช่วยแต่งประโยคให้ถูกต้องเท่านั้น

สำหรับการสอนไวยากรณ์นั้น เพื่อจะให้เรียนรู้ภาษาอังกฤษดีขึ้นเท่านั้น ไม่ได้สอนให้รู้หลัก
ไวยากรณ์เป็นสำคัญ

4. แต่ง

ก. สามารถแต่งอนัตถประโยคและสังกรประโยคได้ถูกต้อง

ข. สามารถอ่านเรื่องสั้นๆ แล้วแต่งเรื่องนั้นได้ถูกต้อง

ค. สามารถใช้เครื่องหมายวรรคตอนได้ถูกต้อง

ง. สามารถแต่งเรื่องต่างๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และเรื่องเกี่ยวกับ
ความรู้ทั่วไป

จ. สามารถย่อเรื่องสั้นๆ จากหนังสืออ่าน

ฉ. สามารถถอดคำประพันธ์ (Paraphrase) จากบทกลอน

ช. สามารถเขียนจดหมายส่วนตัว การงานและราชการ

ซ. สามารถสนทนาและได้ตอบเรื่องง่ายๆ

5. วรรณคดี

- ก. ต้องเรียนบทร้อยแก้วหนึ่งเล่ม
- ข. เรียนความเรียง (Essay) ที่นับว่าดีหนึ่งเรื่อง
- ค. ต้องท่องบทกลอนให้จำได้เท่าที่กำหนดให้
- ง. สามารถถอดคำประพันธ์ในบทกลอนนั้น

ส่วนเนื้อหาวิชาภาษาอังกฤษที่เรียนอย่างไทนั้น เรียนเหมือนกับอย่างเอก แต่ให้ยกเว้นการเรียนวรรณคดีเท่านั้น

5.2.2 ภาษาต่างประเทศที่ไม่ได้กำหนดไว้ในหลักสูตร

ภาษาจีนเป็นภาษาต่างประเทศที่ไม่ได้กำหนดไว้ในหลักสูตร แต่มีการเรียนการสอนในระยะนี้ ซึ่งพิชัย รัตนพล (2512:44-45) กล่าวถึงการสอนภาษาจีนว่า เกิดขึ้นจากการร่วมมือจัดตั้งโรงเรียนของชาวจีนในเมืองไทย หลังจากที่โรงเรียนฮั่วเอี้ยนซึ่งตั้งขึ้นในพ.ศ. 2451 ได้เลิกกันไปไม่นาน โดยบรรดาสมาคมภาษาพูดต่างๆ ของชาวจีนได้ก่อตั้งเป็นสมาคมซึ่ง ในสมัยนั้นมีจำนวน 5 กลุ่มภาษาพูดด้วยกันคือ แต้จิ๋ว ไหหล่า ฮกเกี้ยน กวางตุ้ง และแคะ ได้ร่วมมือกันจัดตั้งโรงเรียนจีนขึ้นใหม่มีชื่อว่า โรงเรียนซินหมิน ซึ่งมีความหมายว่าโรงเรียนของชาวจีนยุคใหม่ โรงเรียนแห่งนี้บริหารโดยชาวจีนแต้จิ๋ว ใช้ภาษาแต้จิ๋วสอน ตลอดจนครูผู้สอนและนักเรียนส่วนใหญ่ก็เป็นชาวจีนแต้จิ๋ว ในเวลาต่อมาชาวจีนกลุ่มภาษาพูดอื่นๆ ซึ่งได้มีส่วนร่วมในการจัดตั้งโรงเรียนซินหมินไม่พอใจและได้แยกตัวออกไปจัดตั้งโรงเรียนจีนเพื่อสอนด้วยภาษาของตนขึ้นบ้างตามลำดับต่อไปนี้

พ.ศ. 2456 สมาคมจีนแคะ	จัดตั้งโรงเรียนจินเตอะ
พ.ศ. 2457 สมาคมจีนกวางตุ้ง	จัดตั้งโรงเรียนเม่งตัก
พ.ศ. 2458 พวกจีนฮกเกี้ยน	จัดตั้งโรงเรียนป้วยจ้วน
พ.ศ. 2465 พวกจีนไหหล่า	จัดตั้งโรงเรียนยุกหมิน (หรือยุกหมิน)

นอกจากโรงเรียนที่สร้างขึ้นโดยสมาคมจีนแล้ว ยังมีโรงเรียนที่เป็นของเอกชน ดังนั้นโรงเรียนจีนในยุคนี้จึงมี 2 ประเภทคือ โรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นโดยสมาคมและโรงเรียนที่จัดตั้งโดยกลุ่มเอกชนชาวจีน จากหลักฐานของกระทรวงศึกษาธิการไม่ปรากฏจำนวนที่แน่ชัดของโรงเรียนจีนทั้งสองประเภท ในระยะสั้นทางราชการยังมิได้มีการควบคุมและให้มีการจดทะเบียนขึ้นอย่างจริงจัง แต่ตามหลักฐานของนายริชาร์ด เจ คอฟลิน (Richard J. Coughlin, 1960: อ้างถึงใน พิชัย รัตนพล, 2512:46) ได้อ้างว่า ในปี พ.ศ.2463 มีโรงเรียนจีนในประเทศไทยทั้งหมด 30 โรงเรียน เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาทั้งหมด

โรงเรียนสอนภาษาจีนเหล่านี้ต่างดำเนินการสอนเสมือนหนึ่งโรงเรียนในประเทศจีน โดยมากมีนักปฏิวัติจากเมืองจีนเข้ามาแทรกซึมดำเนินการอยู่เกือบทุกโรงเรียน และดำเนินการเพื่อเป้าหมายทางการเมืองเป็นสำคัญ มิได้สนใจสอนภาษาไทย ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย แต่ประการใดเลย ต่อมากระทรวงธรรมการจึงต้องตราพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์เพื่อความมั่นคงปลอดภัยของประเทศ และเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของโรงเรียนราษฎร์โดยทั่วไป เมื่อ พ.ศ.2461

นอกจากภาษาจีนที่มีการเรียนการสอนแล้ว ยังมีการสอนภาษาอาหรับ ภาษามลายูในโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม เช่น โรงเรียนสอนศาสนาอิสลามของนายเอ.อี. นานา ที่ตำบลตึกแดง จังหวัดธนบุรี (อินทราชาศิริ, 2540:85)

5.3 ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ

การเรียนการสอนภาษาต่างประเทศในช่วง พ.ศ.2453-2475 นี้เกิดจากปัจจัยที่คล้ายคลึงกับปัจจัยที่ทำให้เกิดการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งได้แก่ ปัจจัยด้านความต้องการพัฒนาประเทศให้เป็นอารยประเทศ ปัจจัยด้านศาสนา ปัจจัยด้านการติดต่อและการค้าขายกับต่างประเทศ และปัจจัยด้านการเมือง

1) ปัจจัยด้านความต้องการพัฒนาประเทศให้เป็นแบบอารยประเทศ

ความต้องการพัฒนาประเทศให้เป็นแบบอารยประเทศเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศในระยะนี้ เนื่องจากการที่ประเทศไทยจะสามารถพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้า สิ่งสำคัญคือการรู้ภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาของประเทศที่เป็นประเทศมหาอำนาจ และมีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการต่างๆ อันได้แก่ ภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส และภาษาเยอรมัน จึงทำให้ภาษาเหล่านี้ถูกบรรจุอยู่ในหลักสูตรมัธยมศึกษา ไม่ว่าจะเป็นมัธยมต้น มัธยมตอนกลาง และมัธยมตอนปลาย

2) ปัจจัยด้านการเมือง

การกำหนดนโยบายการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศในระยะนี้มีความสัมพันธ์กับความมั่นคงของประเทศ เห็นได้จากกรณีการสอนภาษาจีน แม้ว่ารัฐบาลจะทราบดีว่า โรงเรียนจีนนอกจากจะจัดตั้งขึ้นเพื่อให้นักศึกษาแล้ว ยังถูกใช้เป็นเครื่องมือในการอบรมเผยแพร่อลัทธิทางการเมืองด้วย แต่รัฐบาลจำเป็นต้องยินยอมให้มีการจัดตั้งโรงเรียนจีน การห้ามมิให้จัดตั้งโรงเรียนจีนนั้นเป็นสิ่งที่ไม่สมควร เนื่องจากเกรงว่านานาประเทศจะดำเนินได้ว่าไม่ให้เสรีภาพในการศึกษา โดยเฉพาะประเทศจีนเป็นประเทศใหญ่ และมีชาวจีนอยู่ทั่วไปในประเทศต่างๆ ซึ่งรัฐบาลต้องคำนึงถึงเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ นอกจากนี้ชาวจีนในประเทศไทยยังมีบทบาททางเศรษฐกิจอย่างมากและกำลังเริ่มมีบทบาททางการเมืองมากขึ้น ถ้ารัฐบาลใช้อำนาจที่เด็ดขาดกับชาวจีน อาจทำให้ชาวจีนในประเทศไทยไม่พอใจและอาจจะเป็นผลร้ายต่อประเทศไทยได้

3) ปัจจัยด้านการค้าขาย

ไทยมีการติดต่อกับชาวต่างชาติมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นชนชาติตะวันตกหรือชนชาติตะวันออก โดยเฉพาะกับประเทศจีน ซึ่งมีชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานและประกอบอาชีพในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก

4) ปัจจัยด้านศาสนา

ปัจจัยด้านศาสนาทำให้เกิดการเรียนการสอนภาษาบาลีสันสกฤต เพื่อประโยชน์ในการศึกษาพุทธศาสนา ภาษาอาหรับ ภาษามลายู เพื่อประโยชน์ในการศึกษาศาสนาอิสลาม

5.4 การกำหนดนโยบายการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ

การกำหนดนโยบายการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศในช่วงพ.ศ.2453 – 2475 นี้ หลักสูตรยังคงกำหนดให้เรียนภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน เช่นเดียวกับในสมัยรัชกาลที่ 5 ส่วนภาษาบาลี สันสกฤต ละติน มลายู ซึ่งเคยกำหนดให้เรียนในหลักสูตรสมัยรัชกาลที่ 5 ตัดออกไป แต่อย่างไรก็ตาม ภาษาเหล่านี้ก็ยังคงมีการเรียนการสอนในวัดและโรงเรียนสอนศาสนา ในระยะนี้ภาษาที่เพิ่มเข้ามาในหลักสูตรคือ ภาษาจีน ซึ่งนอกจากจะมีการกำหนดให้เรียนในหลักสูตรแล้ว ยังมีการจัดสอนโดยโรงเรียนจีนของเอกชนที่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก โรงเรียนจีนเหล่านี้ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ซึ่งทำให้รัฐบาลต้องหามาตรการควบคุม นโยบายการเรียนการสอนภาษาต่างๆในสมัยนี้ ดังรายละเอียดที่กล่าวถึงในเอกสารประกอบการประชุมคณะรัฐมนตรีเรื่อง การกำหนดนโยบายการสอนภาษาต่างประเทศและโรงเรียนสอนภาษาจีนเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน (ม.ป.ป.:4-6) ดังนี้

1. นโยบายเกี่ยวกับการควบคุมโรงเรียนจีนก่อนมีพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ ตามข้อวินิจฉัยของกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงวินิจฉัยสั่งการในเรื่องการควบคุมโรงเรียนขึ้นที่จังหวัดภูเก็ต สมัยต้นรัชกาลที่ 6 ปีพ.ศ.2455 ซึ่งมีชาวจีนจัดตั้งโรงเรียนจีนขึ้น พระยารัษฎานุประดิษฐ์ สมุหเทศาภิบาลเมืองภูเก็ต มีความเห็นว่า การที่พวกชาวจีนขอจัดตั้งโรงเรียนสอนภาษาจีนได้แพร่หลายนั้น อาจเป็นอุบายของคณะปฏิวัติจีน (พวกจีนก็กมินตั๋ง) จะมาปลุกปั่นยุยงชาวจีนโพ้นทะเลให้เลื่อมใสในคติเก๊กเหม็ง คือ ความนิยมความเป็นสาธารณรัฐ (Republic) และเกิดความเกลียดชังประเทศไทยขึ้น ถ้าพวกชาวจีนในประเทศไทยรู้เท่าไม่ถึงการณ์เห็นแต่ประโยชน์ในการศึกษาเล่าเรียนของบุตรก็จะพากันเลื่อมใส ซึ่งจะเกิดผลร้ายแก่ประเทศไทยและถ้าทางราชการใช้อำนาจปราบปรามห้ามมิให้ชาวจีนจัดตั้งโรงเรียน ก็เกรงว่าชาวจีนจะพากันโกรธแค้นเกลียดชังรัฐบาลได้

ข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่าทางราชการในสมัยนั้นได้เล็งเห็นถึงปัญหาของการศึกษาภาษาจีนแล้ว เพราะการศึกษาภาษาจีนไม่ได้จัดขึ้นเพื่อประโยชน์ในด้านการศึกษาเท่านั้น สถานที่สอนภาษาจีนหรือโรงเรียนจีนยังถูกใช้เป็นเครื่องมือในทางการเมืองด้วย และลักษณะที่โรงเรียนจีนถูกใช้เพื่อประโยชน์ทางการเมืองนี้ ยังเป็นเรื่องที่มีความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงต่อทางการรัฐบาลไทยอีกด้วย สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงวินิจฉัยด้วยความรอบคอบพอสรุปได้ดังนี้

1) การที่จะห้ามมิให้ตั้งโรงเรียนจีนนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ควร เพราะจะทำให้นานาชาติตำหนิได้ เพราะเรื่องการศึกษาที่ทั่วโลกถือว่าเป็นสิ่งดีงาม และรัฐบาลอังกฤษยังยอมให้มีโรงเรียนจีนในสิงคโปร์และปีนังโดยไม่รังเกียจ

2) การห้ามมิให้ตั้งโรงเรียนจีนนั้น อาจจะทำให้ชาวจีนเกิดการไม่พอใจและอาจจะเกิดความไม่สงบเรียบร้อยขึ้นได้

3) จากเหตุผลของข้อ 1) และข้อ 2) ข้างต้น ทำให้ต้องยินยอมให้มีการจัดตั้งโรงเรียนจีน และวิธีการที่สมควรจะให้รัฐบาลเข้ารับอุปการะโรงเรียนจีนและเอาการอุปการะนี้เป็นเครื่องมือเข้าควบคุม โรงเรียนจีนเหล่านั้นเสีย

ดังนั้น เมื่อรัฐบาลไทยต้องยินยอมให้จัดตั้งโรงเรียนจีนขึ้น สมเด็จพระยาราชราชนุภาพจึงได้ทรงวางหลักการหรือมาตรการสำหรับการควบคุมโรงเรียนจีนขึ้น โดยยึดแนวนโยบายใช้การอุปการะเป็นเครื่องมือในการควบคุมดังนี้คือ

1) รับโรงเรียนจีนให้มาของจดทะเบียนเหมือนกับโรงเรียนราษฎร์อื่นๆ ที่รัฐบาลจัดตั้งขึ้น หรืออนุญาตให้ผู้อื่นตั้ง

2) การปกครองโรงเรียนจีนนั้น ได้พวกรรมการโรงเรียนและพวกพ่อค้าชาวจีนออกเงินค่าใช้จ่ายให้โรงเรียน คณะกรรมการที่จัดขึ้นนี้ได้รับหน้าที่จัดการโรงเรียนและรับธุระในการที่จะติดต่อกับรัฐบาล สำหรับครูบาอาจารย์ให้อยู่ในบังคับบัญชาของกรรมการนั้น

3) การที่โรงเรียนจีนมาจัดตั้งขึ้นในเมืองไทย จึงห้ามมิให้สอนหรือใช้หนังสือเรียนซึ่งจะทำความเสื่อมเสียแก่ประเทศไทย ข้อนี้แสดงให้เห็นว่า นอกจากทางราชการจะให้มีการควบคุมกิจการโรงเรียนแล้ว ทางราชการยังได้วางหลักการควบคุมวิธีการสอนการใช้ตำราหนังสือเรียน โดยมีให้ทางโรงเรียนสอนหรือใช้ตำราเรียนที่เป็นภัยต่อชาติ คือ มิให้นำลัทธิการเมืองเข้ามาสอน หรือสอนให้เด็กจีนเกลียดชังคนไทยหรือรัฐบาลไทย

4) การรับเด็กนักเรียนต้องรับทั้งเด็กลูกหลานจีนและเด็กไทยเข้าเรียนเหมือนกัน และการสอนจะต้องสอนทั้งภาษาไทยและภาษาจีนแก่นักเรียนเหมือนกันหมดทั้งนักเรียนไทยและจีน

การวางแนวทางการควบคุมโรงเรียนที่กล่าวนี้แล้ว ยังปรากฏหลักฐานว่า ได้มีการควบคุมในเรื่องชั่วโมงการสอนสำหรับภาษาจีนและภาษาไทยด้วยโดยกรมธรรมการ ในสมัยนั้นได้กำหนดให้โรงเรียนแต่ละแห่งนั้นสอนภาษาจีนได้วันละ 1 ชั่วโมง และสอนภาษาไทยวันละ 4 ชั่วโมง

การวางมาตรการควบคุมโรงเรียนจีนและโรงเรียนที่เอกชนจัดตั้งขึ้นอย่างจริงจัง ได้เริ่มขึ้นในปี 2461 ในรัชสมัยรัชกาลที่ 6 โดยการตราพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ฉบับแรกขึ้น ซึ่งเป็นกฎหมายที่เริ่มต้นศักราชใหม่แห่งการควบคุมโรงเรียนราษฎร์ รวมทั้งโรงเรียนจีนอย่างจริงจังตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน ดังจะกล่าวในรายละเอียดต่อไป

2. การให้ความสำคัญกับการสอนภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะภาษาอังกฤษมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะเห็นได้จากโครงการศึกษา พ.ศ.2456 ซึ่งกำหนดให้สอนภาษาอังกฤษตั้งแต่มัธยมตอนต้น ซึ่งเทียบเท่าประถมศึกษาเดิม เช่นเดียวกับภาษาฝรั่งเศสและภาษาเยอรมันซึ่งสอนในชั้นมัธยมสูงเดิมลงไปกำหนดให้เรียนในชั้นมัธยมกลางด้วย

3. การประกาศใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ (ฉบับแรก) พ.ศ.2461 เนื่องจากโรงเรียนจีนมีการขยายตัวมากขึ้น และมีการดำเนินการเพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองดังได้กล่าวแล้วข้างต้น รัฐบาลจึงจำเป็นต้องหามาตรการในการควบคุม โดยได้ตราพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ฉบับแรกขึ้นเมื่อวันที่ 5

มิถุนายน พ.ศ.2461 และเริ่มมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2461 เจตจำนงของพระราชบัญญัติฉบับนี้
ปรากฏอยู่ในพระราชปรารภของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีความว่า

“มีพระราชโองการในพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรัสเหนือเกล้าให้ประกาศให้ทราบทั่วกันว่า บัดนี้
เป็นการสมควรจะจัดวางทางการปกครองโรงเรียนราษฎร์ทั่วพระราชอาณาจักรและ
ชำระร้อยละของ บทกฎหมาย ข้อบังคับสำหรับโรงเรียนราษฎร์นั้นวางลงไว้ให้เป็น
ระเบียบ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯโปรดกระหม่อมให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้
สืบไป”

(ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 31 หน้า 110 อ้างถึงในพิชัย รัตนพล, 2512:63)

เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนฉบับนั้นนอกจากเพื่อจะวางระบบและปรับปรุง
กิจการโรงเรียนของเอกชนโดยทั่วไปให้เข้าอยู่ในมาตรฐาน ยังเพื่อประโยชน์ในการควบคุมโรงเรียนจีน ดังจะ
เห็นได้จากเอกสารของกรมวิสามัญศึกษา “เรื่องประวัติโรงเรียนจีน” มีความว่า

“...การออกพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ฉบับนั้น ... ยังเป็นการกระตุ้นเตือนใจให้
โรงเรียนจีนทั่วไปได้สำนึกอีกโสดหนึ่งด้วยว่า การจัดการศึกษาในประเทศไทยนั้น จะ
จัดตามแบบอย่างในประเทศจีนล้วนๆ หรือจัดไปตามใจชอบฯลฯ ไม่ได้ จะต้อง
คำนึงถึงความเหมาะสมสำหรับเด็กที่เติบโตขึ้นในประเทศไทย ความปลอดภัยของ
สังคม ความเรียบร้อยในด้านการปกครองและความสงบภายในประเทศด้วย”

(กรมวิสามัญศึกษา, 2500 อ้างถึงใน พิชัย รัตนพล, 2512:64)

ในเวลานั้นชาวจีนส่วนใหญ่ตื่นตัวในชาตินิยมของตนเพราะผลมาจากการที่พวกผู้แทนของคณะ
ปฏิวัติในเมืองจีนได้เข้ามาเผยแพร่ในสมัยปฏิวัติของ ดร.ซุนยัตเซ็น ทางฝ่ายชาวไทยและรัฐบาลไทยก็เริ่มต้นตัว
ในด้านชาตินิยมของไทยขึ้นเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
นั้น พระองค์ทรงนิพนธ์บทความและเรื่องราวที่แสดงความรู้สึกตื่นตัวในเรื่องของชาตินิยมของไทย เช่น เรื่อง
“ชีวแห่งบูรพาทิศ” ได้ทรงเปรียบเทียบลักษณะของชาวจีนกับยิวไว้ เรื่อง “เมืองไทยจึงตื่นเกิด” ปลุกใจให้คน
ไทยรู้จักช่วยเหลือตนเอง โดยไม่หวังพึ่งชาวจีน และหนังสือเชิงปลุกใจให้คนไทยเกิดความรักชาติ เช่น ปลุกใจ
เสือป่า สยามานุสสติ เป็นต้น (ยุพเรศ มลิแกน, 2510 อ้างถึงในพิชัย รัตนพล, 2512:65) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความ
ตื่นตัวในชาตินิยมของไทยและรู้สึกว่าชาวจีนในประเทศไทยเป็นผู้สร้างปัญหาต่างๆ ในสังคมไทย และยังแสดง
ให้เห็นอีกว่าแต่เดิมนั้นไทยเราด้อนรับชาวจีนที่มาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอย่างเห็นใจและฉันทมิตร แต่ในสมัย
นี้ความรู้สึกดังกล่าวเปลี่ยนไป ความคิดที่จะให้อิสระอย่างไม่มีขอบเขตแก่ชาวจีนดังที่แล้วมาในอดีตจึงเป็นไปได้
ไม่ได้อีกดังนั้นความจำเป็นของการควบคุมต่างๆ เกี่ยวกับชาวจีนในประเทศไทยเช่นเรื่องการศึกษาจึงเกิดขึ้น

การประกาศใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์และบทบัญญัติที่ตราไว้ในพระราชบัญญัติฉบับนี้นอกจากทางราชการจะได้ปรับปรุง วางระเบียบ การดำเนินงานของโรงเรียนราษฎร์โดยทั่วไปแล้ว พระราชบัญญัตินี้ยังเป็นเครื่องมือในการควบคุมโรงเรียนจีนด้วย ทำให้ทางราชการสามารถใช้เป็นหลักการอ้างอิงได้อย่างมีเหตุผลตลอดมาเมื่อทางฝ่ายโรงเรียนจีนมีข้อโต้แย้งว่ารัฐบาลควบคุมโรงเรียนจีนมากเกินไป ทางฝ่ายรัฐบาลก็อ้างได้เสมอว่าการควบคุมโรงเรียนราษฎร์โดยพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์นั้นกำหนดมาตรการเป็นการทั่วไปที่จะควบคุมโรงเรียนราษฎร์ทุกโรงเรียน มิได้มีเจตนาที่จะควบคุมหรือจำกัดสิทธิโรงเรียนใดโรงเรียนหนึ่งและทางราชการมีอำนาจจะให้สิทธิพิเศษนั้นแก่โรงเรียนจีนได้ ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่ามาตรการควบคุมโรงเรียนจีนของทางราชการโดยพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ได้มีมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2561 และยังใช้จนถึงปัจจุบัน แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขบ้างเล็กน้อย แต่หลักการสำคัญมิได้เปลี่ยนแปลง

การใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์นี้แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลไทยในรัชกาลที่ 6 ได้เริ่มคำนึงถึงการใช้โรงเรียนจีนเพื่อให้เกิดการผสมผสานกลมกลืนขึ้นเป็นครั้งแรก ดังจะเห็นจากการที่โรงเรียนราษฎร์จะต้องจัดสอนให้นักเรียนอ่านเขียนและเข้าใจภาษาไทยได้คล่องแคล่วและต้องให้นักเรียนศึกษาหน้าที่พลเมืองที่ดี ปลูกฝังความจงรักภักดีต่อประเทศชาติ และมีความรู้ในภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ของชาติด้วยเพราะว่าเยาวชนของชาติซึ่งเกิดมาในราชอาณาจักรนั้นไม่ว่าจะเกิดจากบิดามารดาเป็นคนสัญชาติใดรวมทั้งลูกหลานจีนที่เกิดมาในประเทศไทยรัฐบาลไทยถือว่าเด็กเหล่านี้เป็นคนไทยโดยสัญชาติตามพระราชบัญญัติสัญชาติ 2456

การประกาศใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์นี้ นอกจากจะใช้เพื่อควบคุมโรงเรียนจีนแล้ว ยังใช้ควบคุมโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งทำการสอนภาษาอาหรับและภาษามลายูอีกด้วย

4. การประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พุทธศักราช 2464 หลังจากประกาศใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ 2461 แล้ว ต่อมาในปี พ.ศ.2464 ทางกระทรวงศึกษาธิการได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาขึ้นเป็นครั้งแรก โดยสาระสำคัญคือ กำหนดให้เด็กที่มีอายุ 7-14 ปี ต้องเข้าศึกษาอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษา ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ถ้าว่าโรงเรียนประถมศึกษานี้หมายความว่าโรงเรียนต่อไปนี้

- ก. โรงเรียนรัฐบาล หมายความว่าโรงเรียนประถมศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการตั้งและดำรงอยู่ด้วยเงินงบประมาณกระทรวงศึกษาธิการ
- ข. โรงเรียนประชาบาล หมายความว่าโรงเรียนประถมศึกษาที่ประชาชนอำเภอหนึ่งหรือตำบลหนึ่งตั้งและดำรงอยู่ด้วยทุนทรัพย์ของประชาชน แต่อยู่ในความดูแลของกระทรวงศึกษาธิการ
- ค. โรงเรียนราษฎร์ หมายความว่าโรงเรียนประถมศึกษาที่บุคคลเดียวหรือหลายคนรวมกันตั้งและดำรงอยู่ภายใต้การควบคุมแห่งพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์

พระราชบัญญัติประถมศึกษากำหนดให้โรงเรียนประถมศึกษาเหล่านี้ต้องสอนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการซึ่งกำหนดให้สอนเป็นวิชาภาษาไทยและวิชาที่สอนด้วยภาษาไทยทั้งหมด หรือหลักสูตรอื่นที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเห็นว่าเทียบเท่ากับหลักสูตรประถมศึกษาได้นั้นจะต้องมาขออนุญาตเป็นรายๆ ไป ได้แก่ การใช้หลักสูตรที่มีวิชาภาษาต่างประเทศเพิ่มเติมจากวิชาภาษาไทย และวิชาที่สอนเป็นภาษาไทย

โรงเรียนราษฎร์รวมทั้งโรงเรียนจีนที่รับเด็กนักเรียนซึ่งมีอายุในเกณฑ์บังคับคือ 4-14 ปี จะต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติ คือจะต้องเรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 และต้องจัดสอนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการหรือหลักสูตรที่ขออนุญาต ถ้าโรงเรียนราษฎร์ใดรับเด็กในเกณฑ์บังคับตามพระราชบัญญัติ ไม่ปฏิบัติตามกระทรวงศึกษาธิการก็จะไม่ถือว่าเด็กนั้นได้เรียนตามกฎหมายซึ่งจะต้องผิดกฎหมาย การเรียนในชั้นประถมศึกษาบังคับนี้ เมื่อจบการศึกษาแล้วทางโรงเรียนจะออกประกาศนียบัตรประโยคประถมศึกษาให้ ถ้าเด็กคนใดไม่ได้เรียนในโรงเรียนประถมศึกษาก็จะไม่ได้ประกาศนียบัตร ซึ่งนอกจากจะมีความผิดแล้ว เด็กยังไม่สามารถเข้าเรียนต่อในการศึกษาระดับสูงขึ้นไปได้อีกด้วย ผลของการที่ทางราชการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษานี้ อาจจะเนื่องจากการบังคับใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ฉบับแรกนั้นไม่ค่อยได้ผล เพราะยังมีโรงเรียนจีนบางแห่งฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย ดังนั้นรัฐบาลจึงออกพระราชบัญญัติประถมศึกษาภาคบังคับมาใหม่ ซึ่งจะมีเจตนาโดยตรงที่จะควบคุมโรงเรียนจีนหรือไม่นั้นก็ตาม แต่ผลที่เกิดขึ้นจากพระราชบัญญัตินี้เท่ากับเป็นการควบคุมโรงเรียนจีนยิ่งขึ้นเพราะต้องทำให้โรงเรียนจีนเพิ่มการสอนภาษาไทยตามหลักสูตรใหม่ดังจะเห็นได้จากการที่กฎหมายฉบับนี้ มีผลต่อชั่วโมงการสอนภาษาไทยสัปดาห์ละ 3 ชั่วโมง ที่ระบุไว้ในกฎหมายที่ออกตามพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ ซึ่งเท่ากับเป็นการยกเลิกระเบียบเก่าให้หันมาใช้ระเบียบใหม่ โดยต้องสอนภาษาไทยมากยิ่งขึ้นเพื่อกระทรวงศึกษาธิการจะได้รองรับ จึงเท่ากับบังคับโรงเรียนจีนทางอ้อมให้หันมาสอนภาษาไทยอย่างเต็มเกณฑ์และลดชั่วโมงสอนภาษาจีนให้น้อยลง มิฉะนั้นกระทรวงศึกษาธิการจะไม่รับรองมีผลทำให้เป็นโรงเรียนเถื่อน ซึ่งเด็กที่เรียนแล้วก็ไม่สามารถเข้าเรียนต่อในชั้นสูงได้ แต่อย่างไรก็ยังไม่เป็นการบังคับจนเกินไป เพราะโรงเรียนจีนคงมีสิทธิจะสอนตามหลักสูตรใหม่หรือไม่ก็ได้ เพียงแต่ถ้าไม่สอนตามหลักสูตรใหม่กฎหมายจะไม่ยอมรับรอง

การประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษานี้ เป็นการช่วยส่งเสริมให้การควบคุมโรงเรียนจีนตามพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ 2461 มีความรัดกุมมากยิ่งขึ้น โดยโรงเรียนจีนที่ประสงค์จะจัดสอนชั้นประถมศึกษาและต้องการให้นักเรียนได้รับประกาศนียบัตรถูกต้องเพื่อศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นไปแล้ว โรงเรียนเหล่านี้จะต้องขอจดทะเบียนต่อทางราชการและอยู่ภายใต้การควบคุมตามพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ.2461

5. ในโครงการศึกษา พ.ศ.2464 ให้เลือกภาษาจีนแทนภาษาฝรั่งเศสหรือภาษาเยอรมันได้ทั้งในมัธยมศึกษาตอนกลางและตอนปลาย แต่เมื่อมีการแก้ไขหลักสูตรในปี พ.ศ.2471 ได้ตัดภาษาจีนออกไปแต่ได้ระบุไว้ว่าจะเปิดหลักสูตรภาษาจีนให้มีฐานะเท่าเทียมกับภาษาต่างประเทศอื่นๆ ในภายหน้า

6. การใช้นโยบายผ่อนปรนกับชาวจีน ในปี พ.ศ.2470 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินีได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมโรงเรียนจีนในจังหวัดพระนคร 4 แห่ง คือ โรงเรียนชกหมื่น โรงเรียนเหม่งคัก โรงเรียนป้วยเอง และโรงเรียนจินเต็ก ในโอกาสนี้ได้พระราชทานพระบรมราโชวาทแก่บรรดาเจ้าหน้าที่และนักเรียนจีนทั้ง 4 โรงเรียนโดยมาร่วมฟังพระบรมราโชวาทที่โรงเรียนจินเต็ก ในวันสุดท้ายแห่งการเสด็จเยี่ยม พระราชดำรัสของพระองค์แก่ลูกหลานจีนที่เป็นนักเรียนตอนหนึ่งมีความว่า

“...ในโรงเรียนของท่านย่อมสั่งสอนให้รักประเทศจีนอันเป็นบ้านเกิดเมืองมารดา ข้อนี้อย่อมเป็นธรรมดาและของควร แต่นอกจากที่จะสอนให้รักประเทศจีน ข้าพเจ้ายังหวังว่าท่านจะสอนให้รักเมืองไทยด้วย ...”

ข้อความในพระราชดำรัสตอนนี้อาจจะพิจารณาได้ว่ามีลักษณะที่ขัดกับนโยบายของรัฐบาลในสมัยก่อน เพราะในพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ 2461 ระบุว่าโรงเรียนราษฎร์ต้องสอนให้นักเรียนมีความจงรักภักดีต่อชาติไทย และอีกประการหนึ่งพระราชบัญญัติสัญชาติ 2456 ได้มีบทบัญญัติยอมรับให้ลูกหลานจีนที่เกิดในประเทศไทยได้รับสัญชาติไทยแล้ว ดังนั้นพระราชดำรัสนี้จึงอาจพิจารณาได้ว่า รัฐบาลได้ยอมรับความจริงที่ว่าทำให้สัญชาติแก่ลูกหลานจีนที่เกิดในราชอาณาจักรได้มีฐานะเป็นคนไทยนั้นเป็นเพียงสิทธิตามกฎหมาย แต่ในทางพฤตินัยแล้วลูกหลานจีนเหล่านั้นยังมิได้สำนึกว่าตนเป็นคนไทย แต่ยังมีความรู้สึกเป็นจีนตามบรรพบุรุษอยู่ (พิชัย รัตนพล, 2512:78) นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องแสดงให้เห็นลักษณะการปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาลในสมัยนั้นเป็นนโยบายผ่อนปรนกับชาวจีน ในเวลานั้นชาวจีนในประเทศไทยกำลังสนใจในเรื่องชาตินิยมอย่างมาก พระองค์ทรงเห็นว่าถ้ารัฐบาลใช้วิธีการเข้มงวดแล้วอาจจะเกิดผลร้ายมากกว่าผลดี ดังนั้นพระองค์จึงใช้วิธีการที่นุ่มนวล กล่าวพระบรมราโชวาทแก่บรรดานักเรียนจีนและเจ้าของโรงเรียนจีนในลักษณะเป็นการเอาใจ เพื่อสร้างความรู้สึที่ดี และผ่อนคลายความตึงเครียดของสถานการณ์ในเรื่องความเข้าใจผิดในหมู่ชาวจีนในขณะนั้น

อาจกล่าวได้ว่าช่วงระยะเวลาี้การกำหนดนโยบายการสอนภาษาต่างประเทศมีความชัดเจนมากขึ้น เห็นได้จากการประกาศพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์และพระราชบัญญัติประถมศึกษา ทั้งนี้เนื่องจากรัฐบาลเล็งเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการสอนภาษาต่างประเทศบางภาษา แต่อย่างไรก็ดีการดำเนินนโยบายเป็นการดำเนินการที่มีลักษณะประนีประนอมมากกว่าเป็นการบังคับ

บทที่ 6

การจัดการศึกษาภาษาต่างประเทศตั้งแต่ พ.ศ. 2475 – พ.ศ. 2503

ในการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มาสู่ระบอบประชาธิปไตยใน พ.ศ. 2475 ได้ส่งผลกระทบต่อด้านการเมือง การบริหารเศรษฐกิจ สังคม และทางการศึกษาของชาติ โดยเฉพาะในด้านการศึกษา คณะราษฎรผู้เปลี่ยนแปลงการปกครองกำหนดให้หลักการศึกษา เป็นหลักหนึ่งในหลัก 6 ประการ ที่จะบริหารกิจการบ้านเมือง โดยกำหนดไว้ว่า “จะต้องให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร” (วิโรจน์ สารรัตนะ, 2536: 2) เพื่อประโยชน์ในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย และมีเจตนาที่จะพัฒนาการศึกษาของชาติให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น

6.1 สภาพการศึกษาโดยทั่วไป

ช่วงระหว่าง พ.ศ.2475 – พ.ศ. 2503 ได้มีประกาศใช้รัฐธรรมนูญทั้งฉบับถาวร ฉบับชั่วคราว และฉบับแก้ไข จำนวน 15 ฉบับ มีรัฐบาลเข้ามาบริหารราชการแผ่นดิน 30 ชุด มีผู้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ 16 ท่าน ซึ่งมีผลกระทบต่อการกำหนดนโยบายและการดำเนินงานด้านการศึกษาอยู่มาก แต่ก็ไม่ทำให้การปรับปรุงระบบการศึกษาของชาติหยุดชะงักไป และในยุคนี้เป็นยุค ที่เชื่อมโยงในการจัดการศึกษาของไทยในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชกับระบอบประชาธิปไตย แนวนโยบายที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาในยุคนี้อาจแบ่งได้เป็น 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 ช่วงระหว่าง พ.ศ.2475 – พ.ศ.2485 เป็นช่วง 10 ปีแรกของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง นโยบายการศึกษาจะเป็นการขยายการศึกษาระดับประถมศึกษาออกไปให้มากยิ่งขึ้น และให้ความสำคัญมากกว่าระดับอื่น ส่วนในระดับมัธยมศึกษา อาชีวศึกษา และอุดมศึกษานั้น เป็นการขยายด้านปริมาณและปรับปรุงคุณภาพ

ระยะที่ 2 ช่วงระหว่าง พ.ศ.2485 – พ.ศ.2493 ในช่วงนี้ประเทศอยู่ในภาวะสงคราม นโยบายการบริหารราชการแผ่นดินจึงเน้นหนักในด้านการทหาร และการป้องกันประเทศ ส่วนในด้านการศึกษา จึงไม่ค่อยชัดเจนนัก เมื่อสิ้นสุดสงครามในปี พ.ศ. 2488 รัฐบาลได้ปรับปรุงการศึกษาของชาติหลายประการ นโยบายในการจัดการศึกษาได้เด่นชัดขึ้นทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับปริมาณและคุณภาพในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา การศึกษาผู้ใหญ่ อาชีวศึกษา และอุดมศึกษา โดยรัฐบาลต้องเอาใจใส่และทำนุบำรุงการศึกษาของชาติทุกระดับ

ระยะที่ 3 ช่วงระหว่าง พ.ศ.2493 – พ.ศ.2503 มีรัฐบาลเข้ามาบริหารราชการแผ่นดิน 7 ชุด เป็นช่วงหนึ่งที่มีความสำคัญ ช่วงการศึกษาของชาติเป็นช่วงที่มีการปรับปรุงและพัฒนาการศึกษาให้เจริญก้าวหน้าในทุกด้านและทุกระดับที่ปรากฏเด่นชัดที่สุด เช่น รัฐบาลจะส่งเสริมการศึกษาในทาง

ปริมาณและคุณภาพ จะวางรากฐานเพื่อให้ประชาชนมีพื้นฐานความรู้สูงขึ้น และมีความสามารถที่จะประกอบอาชีพได้ดี พร้อมจะส่งเสริมให้ประชาชนมีวัฒนธรรมและศีลธรรมอันดีงาม ด้วยการอาศัยการศาสนาและการศึกษาเป็นหลักแผนการศึกษาชาติที่มีการประกาศใช้ในช่วง พ.ศ.2475 – ถึง พ.ศ.2502 มี 3 ฉบับ คือ แผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2475 แผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2479 และ แผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2494

แผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2475 แบ่งประถมศึกษาออกเป็น 6 ชั้น ประกอบด้วยสายสามัญ 4 ชั้น และวิสามัญศึกษา 2 ชั้น นักเรียนที่เรียนจบประโยคสามัญศึกษาแล้วสามารถไปเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาได้เลย แต่ถ้าไม่สำเร็จต้องกลับมาเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 เพื่อเป็นวิชาชีพต่อไป

ในระดับมัธยมศึกษาแบ่งเป็นตอนต้นและตอนปลาย แต่ละตอนมี 4 ชั้น คือ เรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 4 ปี และมัธยมศึกษาตอนปลาย 4 ปี สำหรับสายสามัญเมื่อจบครบปลายแล้วให้เข้าศึกษาในระดับอุดมศึกษาต่อไป (อารีรัตน์ น้ำเพชร, 2530:97)

แผนภูมิที่ 7 แผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2475

ระดับการศึกษา	อาชีพขั้นต้น		อาชีพขั้นกลาง				อาชีพขั้นยอด
	ประถมศึกษา		มัธยมศึกษา				อุดมศึกษา
สามัญศึกษา	ประถมสามัญ		มัธยมต้นสามัญ ภาษาต่างประเทศที่ 1	มัธยมปลายสามัญ ภาษาต่างประเทศที่ 1 ภาษาต่างประเทศที่ 2			มหาวิทยาลัย/วิทยาลัย อังกฤษ จีน/ฝรั่งเศส/เยอรมัน/ บาลี/สันสกฤต ฯลฯ
วิสามัญศึกษา		ประถมวิสามัญ		มัธยมวิสามัญ จีน			

ระยะเวลาที่เรียน	1	2	3	4			1	2	3	4					1	2	3	4
					(5)	(6)					5	6	7	8				
อายุ	7	8	9	10	11	12	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22

(สรุปจาก: ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ, 2507:308-319)

แผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2479 ได้มีการปรับปรุงแผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2475 เนื่องจากเห็นว่านักเรียนต้องเสียเวลาเรียนในสายสามัญนานเกินสมควร คือ 12 ปี และต้องไปเข้าเรียนต่อในสายวิสามัญอีก ดังนั้นแผนการศึกษาชาตินี้จึงได้จัดแบ่งสายสามัญศึกษาใหม่ กล่าวคือ ชั้นประถมศึกษา 4 ชั้น ชั้นมัธยมศึกษาให้เรียน 6 ปี แบ่งเป็นมัธยมตอนต้น 3 ปี มัธยมปลาย 3 ปี ชั้นเตรียมอุดมศึกษา 2 ปี สำหรับผู้ที่ประสงค์จะศึกษาต่อจากชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เป็นการเตรียมตรงตามประเภทที่จะออกเรียนต่อไปใน

ระดับอุดมศึกษา ส่วนสายอาชีวศึกษาแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ขั้นต้นรับจากผู้จบการศึกษาระดับประถม ขั้นกลางรับจากผู้จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา และขั้นสูงรับจากผู้จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปลายดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 8 แผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2479

ระดับการศึกษา	มูลศึกษา	ประถมศึกษา	มัธยมศึกษา		เตรียมอุดมศึกษา	อุดมศึกษา
สามัญศึกษา	มูลศึกษา	ประถมศึกษา	มัธยมต้น อังกฤษ	มัธยมปลาย ภาษาต่างประเทศที่ 2 จีน	ปีที่ 1-2 อังกฤษ, บาลี, ฝรั่งเศส, จีน	อุดมศึกษา อังกฤษ, จีน, ฝรั่งเศส, เยอรมัน, บาลี, สันสกฤต ฯลฯ
อาชีวศึกษา			อาชีวศึกษา ขั้นต้น จีน	อาชีวศึกษา ขั้นกลาง จีน	อาชีวศึกษา ขั้นสูง จีน	

เวลา	1	2	3	1	2	3	4	1	2	3	4	5	6	1	2	
อายุ	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	

(สรุปจาก: ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ, 2507:341-346)

ต่อมาในปี พ.ศ.2490 นายเดือน บุนนาค ซึ่งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในสมัยนั้นได้มีการดำริที่จะเปลี่ยนแปลงแผนการศึกษาชาติใหม่ โดยถือว่าการให้การศึกษาเยาวชนเป็นรากฐานของความเจริญของประเทศชาติ (รอง ศยามานนท์ และคณะ, 2507:361) แผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2494 แบ่งการศึกษาออกเป็น 5 ขั้น คือ

1. การศึกษาขั้นอนุบาล เป็นการศึกษาก่อนการศึกษาบังคับ
2. ขั้นประถมศึกษา เป็นการศึกษาวิชาซึ่งเป็นพื้นฐานความรู้เบื้องต้นแบ่งการสอนออกเป็น 4 ขั้นคือ ประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงประถมศึกษาปีที่ 4
3. ขั้นมัธยมศึกษา แบ่งออกเป็น 3 สายคือ 1) มัธยมศึกษาสามัญศึกษา เป็นการศึกษาวิชาสามัญต่อจากชั้นประถมศึกษา มีเวลาเรียน 3 ปี 2) มัธยมวิสามัญศึกษา เป็นการศึกษาวิชาที่เป็นพื้นฐานความรู้สำหรับศึกษาต่อในชั้นเตรียมอุดมศึกษาหรืออาชีวศึกษา 3) มัธยมอาชีวศึกษา เป็นการศึกษาวิชาเฉพาะซึ่งเป็นพื้นฐานความรู้สำหรับการประกอบอาชีพ แบ่งออกเป็นมัธยมอาชีวศึกษาตอนต้นและมัธยมอาชีวศึกษาตอนปลาย กำหนดให้เรียนแต่ละตอนไม่เกิน 3 ปี

4. ชั้นเตรียมอุดมศึกษาและอาชีวศึกษาชั้นสูง เป็นการศึกษาวิชาที่เป็นพื้นฐานความรู้สำหรับไปศึกษาในชั้นอุดมศึกษา มหาวิทยาลัย ใช้เวลาเรียน 2 ปี
5. ชั้นอุดมศึกษาและมหาวิทยาลัย เป็นการศึกษาวิชาการชั้นสูง
แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 สรุปได้ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 9 แผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2494

ระดับการศึกษา	การศึกษาขั้นอนุบาล	ประถมศึกษา	มัธยมศึกษา		เตรียมอุดม	อุดมศึกษา
สามัญศึกษา	อนุบาล	ประถมศึกษา (อังกฤษ/จีน)	มัธยมสามัญศึกษา	มัธยมวิสามัญ ตอนปลาย	เตรียมอุดม อังกฤษ, บาลี, ฝรั่งเศส, จีน, ญี่ปุ่น	อุดมศึกษา อังกฤษ, จีน, ฝรั่งเศส, เยอรมัน, บาลี, สันสกฤต ฯลฯ
วิสามัญศึกษา			มัธยมวิสามัญ ตอนต้น จีน			
อาชีวศึกษา			มัธยมอาชีวศึกษา ตอนต้น จีน	มัธยม อาชีวศึกษา ตอนปลาย จีน	อาชีว ศึกษาชั้นสูง จีน	

เวลา	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	5	6	1	2	1	2	3	4
อายุ	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23

(สรุปจาก: ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ, 2507:358-370)

6.2 สภาพการเรียนรู้การสอนภาษาต่างประเทศ

1) ภาษาอังกฤษ

หลักสูตร พ.ศ.2480 อนุญาตให้สอนภาษาต่างประเทศได้สัปดาห์ละไม่เกิน 5.30 ชั่วโมง ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้สอนภาษาจีนและภาษาอังกฤษได้ ปกติแล้วเด็กนักเรียนในโรงเรียนราษฎรส่วนมากได้เริ่มเรียนภาษาอังกฤษตั้งแต่ชั้นประถมศึกษา จึงทำให้การสอนภาษาอังกฤษในชั้นมัธยมตอนต้น ซึ่งเป็นวิชาบังคับนั้น ไม่ใช่เป็นการเริ่มต้นอย่างแท้จริงเช่นที่เคยเป็นอยู่เดิม หลักสูตร พ.ศ.2480 ซึ่งเป็นหลักสูตรใหม่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองนี้มีการกำหนดให้เรียนภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นภาษาต่างประเทศที่หนึ่งในชั้นเรียนมัธยมตอนต้น และเรียนภาษาต่างประเทศภาษาที่สอง ตั้งแต่มัธยมตอนปลาย โดยมี

รายการสอนภาษาอังกฤษสำหรับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลายกำหนดไว้ให้อย่างชัดเจน เป็นหลักสูตรที่เขียนขึ้นใหม่ไม่ได้อิงหลักสูตรเก่าดังเช่นที่เคยทำมา กันมาแต่เดิม (อารีรัตน์ น้ำเพชร, 2530:96)

ในส่วนชั้นเตรียมอุดมศึกษาหลักสูตร พ.ศ.2491 ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 แผนก คือ แผนกอักษรศาสตร์ และแผนกวิทยาศาสตร์ กำหนดให้ทุกคนต้องเรียนภาษาอังกฤษ (อารีรัตน์ น้ำเพชร, 2530:97)

2) ภาษามลายู อาหรับ

ดังที่ทราบแล้วว่าภาษาอาหรับ มลายู เป็นภาษาที่มีความสัมพันธ์กับศาสนาอิสลาม มานิจ ชุมสาย (2498, 141) ได้กล่าวถึงการศึกษาของคนไทยที่นับถือศาสนาอิสลามที่อยู่ในบริเวณ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล ว่า ราษฎรนิยมส่งบุตรหลานให้ไปเรียนกับครูผู้สอนศาสนา เรียกว่า หะยี ซึ่งอยู่ตามปอเนาะ โดยมีการเรียนภาษามลายู มีการอ่านพระคัมภีร์โกรอาน (อัลกุรอาน)

การสอนตามโรงเรียนปอเนาะในช่วงระยะนี้อาจกล่าวได้ว่า มี 2 แบบ คือ แบบเก่าสอนอ่านคัมภีร์ โกรอาน (อัลกุรอาน) และอธิบายความหมายเท่านั้น และแบบใหม่มีการสอนภาษาอาหรับ อ่านเขียนและ ไวยากรณ์เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ปอเนาะบางแห่งยังมีการปลูกใจเรื่องชาตินิยมด้วย ซึ่งรัฐบาลมีความจำเป็นต้องมีการควบคุมการเรียนการสอนในปอเนาะ ดังจะได้กล่าวต่อไปในนโยบายการเรียนการสอน ภาษาดังประเทศในขณะนี้

3) ภาษาจีน

โรงเรียนจีนในสมัยนี้มีการขยายตัวมากขึ้น โดยมีการเพิ่มขึ้นทั้งในด้านจำนวนและระดับการสอน ที่สูงขึ้นกล่าวคือ ในด้านระดับการสอนที่สูงขึ้นนั้นเห็นได้จากการที่มีการเปิดสอนในชั้นมัธยมขึ้นในหลาย โรงเรียน เช่น โรงเรียนช่งชิต, โรงเรียนยอกหมินของสมาคมไหหลำ และโรงเรียนเผยอิงของสมาคมแต้จิ๋ว เป็นต้น (พิชัย รัตนพล, 2512:82) นอกจากนี้ยังมีการเปิดชั้นเรียนในระดับอาชีวะ ทั้งในด้านโรงเรียน ฝึกหัดครูและโรงเรียนพาณิชย์การ ในด้านจำนวนโรงเรียนจีนในสมัยนี้เพิ่มขึ้นมาก อันจะเห็นได้จากในปี พ.ศ.2468 มีโรงเรียนจีนอยู่เพียง 48 แห่ง ในปี พ.ศ.2471 ได้เพิ่มขึ้นเป็น 188 แห่ง การที่โรงเรียนจีนขยายตัว ได้อย่างรวดเร็วนี้ก็เนื่องมาจากสมาคมจีนเป็นองค์กรที่เข้มแข็งในด้านการเงิน จึงสามารถที่จะปรับปรุง กิจกรรมงานของโรงเรียนของตนให้ก้าวหน้าไปได้มาก

4) ภาษาญี่ปุ่น

ภาษาดังประเทศที่มีการเรียนการสอนอีกภาษาหนึ่งในช่วงนี้ คือ ภาษาญี่ปุ่น เนื่องจากในช่วง สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลญี่ปุ่นเข้ามามีบทบาทในด้านต่างๆ รวมถึงการจัดตั้งสถาบันวัฒนธรรม ญี่ปุ่นและจัดสอนภาษาญี่ปุ่นขึ้น และในปี พ.ศ.2485 โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัยเริ่มสอนภาษาญี่ปุ่น นักเรียนมีกำหนดการเรียนภาษาญี่ปุ่นสัปดาห์ละ 4 ชั่วโมง (วรวิติ จิรา สมบัติ, 2547: 1)

5) ภาษาต่างประเทศอื่นๆ

หลักสูตร พ.ศ.2491 ในชั้นเตรียมอุดมศึกษา นอกจากภาษาอังกฤษซึ่งทุกคนต้องเรียนแล้ว แผนกอักษรศาสตร์จะต้องเลือกเรียนภาษาต่างประเทศอีก 1 ภาษา โดยภาษาที่ให้เลือกมีดังต่อไปนี้ ภาษาบาลี ภาษาฝรั่งเศส หรือภาษาจีน ภาษาบาลีซึ่งหายไปจากหลักสูตรตั้งแต่ปี พ.ศ.2452 ได้กลับมาในหลักสูตรฉบับนี้อีก ภาษาเยอรมันซึ่งเคยเข้ามาคู่กับภาษาฝรั่งเศสในปี พ.ศ.2452 เป็นต้นมานั้นถูกตัดไป ส่วนภาษาจีนซึ่งเคยได้รับอนุญาตให้เรียนแทนภาษาฝรั่งเศสหรือภาษาเยอรมันตั้งแต่ปี พ.ศ. 2464 จนถึง พ.ศ.2471 แล้วหยุดไปเกือบ 20 ปี นั้นได้กลับเข้ามาอีก (กระทรวงศึกษาธิการ, 2504 อ้างถึงใน อารีรัตน์ น้ำเพชร, 2530:97) ส่วนในระดับอุดมศึกษามีการสอนภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส และเยอรมัน

นอกจากนี้เมื่อ พ.ศ.2483 ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังมีการเปิดสอนภาษาฝรั่งเศสและภาษาเยอรมัน ในแผนกกลางคืน ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ภุชญา สินไชย, 2525:75)

6.3 ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ

ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศในช่วง พ.ศ.2475 – พ.ศ.2503 ยังคงเป็นปัจจัยเดียวกันกับปัจจัยที่ทำให้เกิดการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศในสมัยก่อนหน้า อันได้แก่ ปัจจัยด้านศาสนา ปัจจัยด้านการค้าขาย ปัจจัยด้านความต้องการพัฒนาประเทศให้เป็นแบบอารยประเทศ และปัจจัยด้านการเมือง ซึ่งปัจจัยด้านการเมืองรวมถึงปัจจัยด้านผู้นำในขณะนี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดนโยบายการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศในช่วงนี้ อันจะเห็นได้จากการเรียนการสอนภาษาจีนและภาษาญี่ปุ่น ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนนโยบายตามปัจจัยทั้งสองปัจจัยนี้อย่างชัดเจน ดังจะกล่าวถึงรายละเอียดต่อไปในข้อ 6.4

6.4 การกำหนดนโยบายการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ

1. มีการกำหนดนโยบายการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศลงในหลักสูตรอย่างชัดเจน เช่น ในแผนการศึกษาฉบับ พ.ศ.2475 มีสาระสำคัญที่เกี่ยวกับการศึกษาภาษาต่างประเทศ คือ ผู้สำเร็จการศึกษาชั้นอุดมศึกษาจะต้องรู้ภาษาต่างประเทศอย่างน้อย 2 ภาษา ให้เริ่มเรียนภาษาต่างประเทศที่ 1 ตั้งแต่มัธยมต้น และให้เรียนภาษาต่างประเทศที่ 2 ตั้งแต่มัธยมปลาย จะเป็นภาษาในปัจจุบัน เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน จีนหรือภาษาโบราณ เช่น บาลี สันสกฤต ก็ได้ (ดวงเดือน พิศาลบุตร, 2517:70) นอกจากนี้ ผู้มีอัธยาศัยเพียงเรียนจบชั้นวิสามัญศึกษาแห่งมัธยมต้น ท่านว่าควรเลือกเรียนภาษาจีน (รอง ศยามานนท์และคณะ, 2507:316) จากแผนการศึกษาฉบับ พ.ศ.2475 นี้จะเห็นได้ว่าภาษาต่างประเทศทุกภาษามีความเท่าเทียมกัน แต่ในทางปฏิบัติภาษาต่างประเทศที่มีความสำคัญมากที่สุดคือ ภาษาอังกฤษ กล่าวคือ ในช่วงระยะนี้ภาษาอังกฤษได้รับการบรรจุในหลักสูตรแทบทุกฉบับและระดับชั้น ดังจะเห็นได้จากในหลักสูตรฉบับ พ.ศ.2480 และฉบับ

พ.ศ.2491 ให้เลือกเรียนวิชาภาษาอังกฤษในระดับประถมศึกษา และตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ.2498 ประเภท ข. ได้กำหนดให้เรียนภาษาอังกฤษ เพื่อสนองความต้องการของท้องถิ่น หรือของชุมชนเพียงเพื่อให้มีความรู้ถ้อยคำและข้อความสนทนาง่าย ๆ สำหรับในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นนั้น มุ่งเพื่อให้รู้ภาษาต่างประเทศเพื่อเป็นรากฐานสำหรับเรียนเพิ่มเติม และเพื่อช่วยการศึกษาวิชาอื่นๆ ในส่วนมัธยมศึกษาตอนปลายนั้นนอกจากให้รู้ภาษาต่างประเทศเพื่อเป็นรากฐานสำหรับเรียนเพิ่มเติมและเพื่อการศึกษาวิชาอื่นๆ แล้ว ยังมุ่งเพื่อให้ประโยชน์ในธุรกิจธรรมดาที่ต้องใช้ภาษาต่างประเทศอีกด้วย (อารีรัตน์ น้ำเพชร, 2530:98 – 99)

ในหลักสูตรเตรียมอุดมศึกษา พ.ศ.2491 ทุกคนต้องเรียนภาษาอังกฤษ และผู้ที่เรียนในแผนกอักษรศาสตร์ จะต้องเลือกเรียนภาษาต่างประเทศอีก 1 ภาษา จากภาษาต่อไปนี้ ได้แก่ ภาษาบาลี ภาษาฝรั่งเศส หรือภาษาจีน

2. รัฐบาลมีนโยบายเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปได้ศึกษาภาษาต่างประเทศ ดังที่กฤษณา สินไชย (2525:75) กล่าวไว้ว่า ใน พ.ศ.2483 จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้พิจารณาเห็นว่าผู้ที่ประสงค์จะเรียนวิชาต่างๆ ในยามว่าง เพื่อจะได้เพิ่มพูนความรู้ของตน จึงมีคำสั่งให้ตั้งแผนกกลางคืนขึ้นในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประเภทวิชาที่จะเปิดสอนได้แก่ วิชาช่างต่างๆ คณิตศาสตร์ ฟิสิกส์ เคมี ชีววิทยา การบำรุงสัตว์ การหนังสือพิมพ์ และวิชาภาษา ต่างประเทศ ได้แก่ ภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส เยอรมัน โดยคุณสมบัติของผู้สมัครเรียนภาษานั้น ไม่กำหนดวุฒิเดิมของผู้สมัคร ซึ่งต่างจากคุณสมบัติของผู้สมัครในวิชาอื่นๆ ที่จะต้องมีวุฒิสอบไล่ได้ชั้นมัธยมปีที่ 6 ของกระทรวงศึกษาธิการหรือเทียบเท่า อย่างไรก็ดี แม้ว่าจะมีผู้สมัครเรียนในแผนกกลางคืนนี้เป็นจำนวนมาก แต่เนื่องจากภาวะสงครามทำให้การสอนหยุดชะงัก และมีคำสั่งให้ปิดการสอนในที่สุด จะเห็นได้ว่าภาษาที่เปิดสอนนี้เป็นภาษาของประเทศมหาอำนาจในขณะนั้น และเป็นประเทศที่มีความเจริญก้าวหน้าในด้านต่างๆ ดังนั้นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเรียนรู้ภาษาต่างๆ เหล่านี้จึงน่าจะเป็นประโยชน์ต่อประเทศไทย

3. การกำหนดนโยบายการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศในช่วงนี้มีความสัมพันธ์กับความมั่นคงของประเทศอย่างชัดเจน กล่าวคือ ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นดำเนินนโยบายอำนาจในเอเชียบูรพา รัฐบาลไทยซึ่งมี จอมพลแปลก พิบูลสงคราม เป็นผู้นำตระหนักถึงแสนยานุภาพของกองทัพญี่ปุ่นในขณะนั้น จึงยินยอมให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่านประเทศไทยและลงนามในสนธิสัญญาพันธมิตรกับญี่ปุ่นเมื่อ พ.ศ.2483 รัฐบาลญี่ปุ่นจึงเข้ามามีบทบาททางทหาร การเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ไทยยอมให้รัฐบาลญี่ปุ่นจัดตั้งสถาบันวัฒนธรรมญี่ปุ่น (The Japanese Cultural Institute) ในปี พ.ศ.2485 โดยสถาบันนี้มีหน้าที่หลักคือ สอนภาษาญี่ปุ่น (แถมสุข นუნนท์, 2518 อ้างถึงใน วรวิทย์ จิราสมบัติ, 2537:136) และในปีเดียวกันนี้เองมีการเปิดสอนภาษาญี่ปุ่นในโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยดังได้กล่าวถึงแล้วในข้อ 6.3 สภาพการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ

นอกจากการสอนภาษาญี่ปุ่น ซึ่งเป็นผลจากนโยบายทางการเมืองแล้ว การสอนภาษาจีนในช่วงเวลานี้ยังได้รับผลกระทบด้วยเช่นกัน กล่าวคือ การที่รัฐบาลไทยให้การสนับสนุนญี่ปุ่น ซึ่งมีกรณีพิพาทอยู่กับจีน ประกอบกับรัฐบาลที่ทำหน้าที่ปกครองประเทศในขณะนี้ เป็นรัฐบาลที่มีนโยบายชาตินิยมรุนแรง จึงดำเนินการเพื่อจำกัดสิทธิของจีนด้วยมาตรการต่างๆ รวมทั้งการควบคุมโรงเรียนจีน ซึ่งบางแห่งกระทำการอันมิชอบด้วยกฎหมายรวมทั้งสอนลัทธิทางการเมือง นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนจำนวนมากที่ฝ่าฝืนระเบียบของทางราชการ เช่น การใช้หลักสูตร แบบเรียนซึ่งไม่ได้รับอนุญาตจากทางราชการ เป็นต้น การควบคุมโรงเรียนจีนระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงเป็นไปอย่างเข้มงวด กล่าวคือ กระทรวงศึกษาธิการดำเนินการกวดขันโรงเรียนจีนให้ปฏิบัติตามพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์อย่างเข้มงวด หากมีการฝ่าฝืนก็มีคำสั่งให้ปิดโรงเรียน ซึ่งปรากฏว่าในช่วงเวลาดังกล่าวโรงเรียนจีนถูกสั่งปิดและล้มเลิกไปเองจนไม่มีโรงเรียนจีนเหลืออยู่เลย

4. การประกาศใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ฉบับใหม่ในปี พ.ศ.2479 โดยยกเลิกพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ฉบับเดิม (พ.ศ.2461) เพื่อให้เหมาะสมแก่กาลสมัย สาระสำคัญของบทกำหนดการควบคุมโรงเรียนราษฎร์ฉบับใหม่บางบทยังคงไว้ตามพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ฉบับแรก เช่น (ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 54 อ้างถึงใน พิชัย รัตนพล, 2512:88)

- (1) ผู้จัดการและครูใหญ่ของโรงเรียนราษฎร์จะต้องจัดการสอนนักเรียนให้อ่านเขียนเข้าใจภาษาไทยได้โดยคล่องแคล่วพอสมควร
- (2) ให้นักเรียนได้ศึกษาหน้าที่พลเมืองดี ปลุกฝังความจงรักภักดีต่อประเทศชาติและให้เด็กมีความรู้ในวิชาภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เป็นอย่างน้อย
- (3) การสอนต้องสอนเป็นภาษาไทย สำหรับวิชาใดที่โรงเรียนจะสอนเป็นภาษาอื่นนั้น จะต้องขออนุญาตจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการก่อน

การประกาศใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ และกวดขันให้โรงเรียนราษฎร์ดำเนินการตามพระราชบัญญัติอย่างเคร่งครัดนี้เอง มีผลโดยตรงต่อโรงเรียนจีน ซึ่งใช้เป็นสถานที่อบรมลัทธิทางการเมืองและมุ่งปลุกฝังให้ชาวจีนมีความสำนึกในความเป็นจีน ทำให้โรงเรียนที่ฝ่าฝืนระเบียบถูกสั่งปิดไปเป็นจำนวนมาก

5. นโยบายภาษาต่างประเทศที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนในช่วงระยะนี้ คือ ภาษาจีน ทั้งนี้เนื่องมาจากปัจจัยด้านการเมืองดังได้กล่าวแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่านโยบายการควบคุมโรงเรียนจีนในช่วงสมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ.2475) จนถึงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลดำเนินการควบคุมโรงเรียนจีนอย่างเข้มงวด กล่าวคือ ในปี พ.ศ.2475 ประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจะระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตยโดยบุคคลที่เรียกตัวเองว่า คณะราษฎรพยายามหาวิธีการสร้างความจงรักภักดีของประชาชนที่เดิมมีอยู่ต่อองค์พระมหากษัตริย์เพียงแห่งเดียว ให้เกิดมี

ความรู้สึกจงรักภักดีต่อชาติขึ้น ดังนั้นการสร้างความรู้รักภักดีนิยมในหมู่ประชาชน จึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะรวบรวมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่ประชาชน และสร้างความจงรักภักดีให้มีขึ้นต่อชาติ แต่เนื่องจากโรงเรียนจีนซึ่งเป็นสถานที่อบรมให้ชาวจีนซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยที่แตกแยกจากสังคมไทย รัฐบาลสมัยนั้นได้แถลงนโยบายที่จะส่งเสริมการศึกษาของชาติให้ประชาชนได้รับการศึกษา สามารถอ่านออกเขียนได้ให้เพิ่มขึ้นถึง 50% ภายในระยะเวลา 10 ปี ดังนั้นโรงเรียนจีนซึ่งเน้นการสอนภาษาต่างประเทศยิ่งกว่าภาษาไทย จึงขัดแย้งต่อนโยบายของรัฐบาลที่ทำการปฏิบัติในขณะนั้น ดังนั้นทางราชการจึงควบคุมโรงเรียนจีนอย่างเข้มงวดกวดขัน สรุปได้ดังนี้

1) ในปี พ.ศ.2476 ทางราชการได้ออกกฎจำกัดเวลาการสอนภาษาจีนได้ไม่เกินสัปดาห์ละ 6 ชั่วโมงในจำนวนการสอนทั้งสิ้น 28 ชั่วโมงในหนึ่งสัปดาห์ และถือว่าภาษาจีนเป็นเพียงภาษาต่างประเทศ ส่วนภาษาไทยเป็นวิชาหลัก วิชาที่สอนทุกวิชาต้องได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

2) ทางราชการได้ควบคุมเรื่องการใช้หนังสือเรียน ได้มีการประกาศห้ามนำหนังสือที่เกี่ยวกับชาตินิยม การเมืองเข้ามาเผยแพร่ หรือสอนเด็กนักเรียนโดยในปี 2475 ทางราชการได้ประกาศรายชื่อหนังสือจีนที่ทางราชการห้ามทั้งสิ้น 50 เล่ม

พิชัย รัตนพล (2512:100) กล่าวว่า การควบคุมโรงเรียนอย่างเข้มงวดที่กล่าวข้างต้นมีการเปลี่ยนแปลงสภาพหลังสงครามโลกครั้งที่สองยุติลง อันเป็นผลจากการที่ประเทศจีนเป็นฝ่ายชนะสงคราม ชาวจีนที่อยู่ในประเทศไทยมีความตื่นตัวและฮึกเหิม โดยรู้สึกตนว่าเป็นพลเมืองของประเทศมหาอำนาจ และเข้าใจผิดว่าไม่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายของประเทศไทย ดังนั้น บรรดาโรงเรียนจีนที่ทางราชการสั่งปิดในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองจึงได้กลับมาเปิดดำเนินการสอนใหม่ ทั้งในส่วนกลางและภูมิภาค และทำการสอนโดยไม่ปฏิบัติตามระเบียบของทางราชการ แต่การควบคุมโรงเรียนจีนในยุคนี้ กระทรวงศึกษาธิการจำเป็นต้องใช้วิธีการผ่อนปรน ไม่ดำเนินการควบคุมโรงเรียนจีนอย่างเข้มงวดเช่นที่ผ่านมา ทั้งนี้เนื่องจากไทยเคยร่วมมือเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น ซึ่งเป็นคู่สงครามกับประเทศจีน และประเทศไทยได้ปฏิบัติต่อชาวจีนในระยะสงครามไม่สู้ดีนักจนโรงเรียนจีนในสมัยระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ถูกปิดทั้งหมด ดังนั้นย่อมทำให้ทางราชการไม่กล้าปฏิบัติการควบคุมโรงเรียนจีนอย่างเข้มงวด แต่ต้องหันมาใช้วิธีการผ่อนปรน อะลุ่มอล่วย ดังจะเห็นได้จากข้อความที่ทางกองโรงเรียนราษฎร์ กรมวิสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการได้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับโรงเรียนจีนในขณะนั้นไว้ดังนี้ (กรมวิสามัญศึกษา อ้างถึงใน พิชัย รัตนพล, 2512:98; กองโรงเรียนนโยบายพิเศษ, มปป.:11-13)

(1) ในขณะนี้ (23 พฤศจิกายน 2489) มีโรงเรียนราษฎร์ที่สอนภาษาจีน ซึ่งได้รับอนุญาตให้ตั้งรวม 38 โรงเรียน และปรากฏว่ากระทรวงศึกษาธิการกำลังได้รับเรื่องชาวจีนขออนุญาตตั้งโรงเรียนราษฎร์เพื่อสอนภาษาจีนเรื่อยๆ และเป็นจำนวนมาก ซึ่งกระทรวงได้พยายามช่วยเหลือและให้ความสะดวกเป็นอย่างดีอยู่แล้ว

(2) กระทรวงศึกษาธิการขอยืนยันว่า ไม่มีนโยบายที่จะกีดกันโรงเรียนจีน แต่โรงเรียนราษฎร์ในประเทศไทยทุกโรงเรียนไม่ว่าจะเป็นของคนไทย คนจีน หรือคนต่างด้าวอื่นๆ ย่อมต้องปฏิบัติ

ตามพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์เช่นเดียวกัน และโดยเฉพาะหนังสือที่ใช้ในโรงเรียนจะต้องได้รับอนุมัติจากกระทรวงศึกษาธิการก่อน

(3) ตามพระราชบัญญัติประถมศึกษาเด็กทุกคนที่มีอายุย่างเข้าปีที่ 8 ต้องเรียนอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษาจนมีอายุย่างเข้าปีที่ 15 เว้นแต่มีความรู้สอบไล่ได้ประโยคประถมศึกษาตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ ฉะนั้น เด็กที่อยู่ในเกณฑ์บังคับตามพระราชบัญญัติประถมศึกษานี้จึงจำเป็นต้องเข้าเรียนโรงเรียนประถมศึกษา ซึ่งได้แก่โรงเรียนรัฐบาล โรงเรียนประชาบาล โรงเรียนเทศบาล หรือโรงเรียนราษฎร์ที่ได้รับอนุญาตให้รับเด็กในเกณฑ์บังคับ

เด็กในเกณฑ์บังคับจะเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาใดๆ ก็ได้ และไม่เคยมีการบังคับให้เด็กจีนออกจากโรงเรียนจีนเพื่อมาเข้าเล่าเรียนในโรงเรียนไทย

(4) โรงเรียนรัฐบาล โรงเรียนประชาบาล และโรงเรียนเทศบาล ที่เป็นโรงเรียนประถมศึกษาไม่มีการสอนภาษาต่างประเทศในชั้นประถมศึกษา แต่โรงเรียนราษฎร์ที่เป็นโรงเรียนประถมศึกษาไม่ว่าจะเป็นของคนไทย คนจีน หรือคนต่างด้าวอื่นๆ อาจขอสอนภาษาต่างประเทศในชั้นประถมศึกษาได้ไม่เกินสัปดาห์ละ 5 ชั่วโมง 30 นาที โดยใช้หลักสูตรเทียบ ส่วนโรงเรียนที่รับเด็กพ้นเกณฑ์บังคับอาจสอนภาษาต่างประเทศได้เต็มที่ โดยขอผ่อนผันได้ไม่ต้องสอนวิชาบังคับและขอผ่อนผันไม่ต้องสอนภาษาไทย ตามพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์

(5) กระทรวงศึกษาธิการ ได้วางแผนปฏิบัติเรื่องการขออนุญาตตั้งโรงเรียนราษฎร์เพื่อสอนภาษาจีนไว้แล้ว

(6) กระทรวงศึกษาธิการ ได้อนุมัติให้โรงเรียนราษฎร์จัดการสอนภาษาจีนแทนภาษาอังกฤษในชั้นมัธยมศึกษาได้

(7) กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดให้ภาษาจีนเป็นวิชาเลือกสำหรับชั้นเตรียมอุดมศึกษาแผนกอักษรศาสตร์

(8) ในขณะนี้ปรากฏว่า ชาวจีนบางพวกได้พยายามฝ่าฝืนพระราชบัญญัติประถมศึกษา และพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ เช่น ไม่ส่งเด็กเข้าเรียนตามพระราชบัญญัติประถมศึกษาหรือจัดตั้งโรงเรียนโดยไม่ได้รับอนุญาตตามทางการ เป็นต้น การกระทำเช่นนี้ย่อมมีโทษตามที่กฎหมายกำหนดบังคับไว้ แต่เพื่อเห็นแก่สัมพันธไมตรีอันดีระหว่างไทยกับจีน กระทรวงศึกษาธิการ จึงได้ให้เจ้าหน้าที่ดำเนินการโดยวิธีระงับข้อพิพาทก่อน กล่าวคือให้เจ้าหน้าที่ว่ากล่าวตักเตือนและให้จัดการเสียให้เป็นการถูกต้อง เมื่อยังขัดขืนหรือไม่มีทางจะว่ากล่าวตักเตือนให้เป็นผลสำเร็จได้โดยดี ก็อาจจำเป็นต้องใช้อำนาจทางกฎหมาย

(9) ในระหว่างที่พวกชาวจีนพยายามปฏิบัติตามกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาดังกล่าวแล้ว เรื่องยุ่งยากต่างๆ ก็จะหมดไปหรือลดน้อยลง

จากบันทึกของกองโรงเรียนราษฎร์ดังกล่าวข้างต้น นอกจากจะเห็นได้ว่าการควบคุมโรงเรียนจีนในยุคนี้นั้นมีลักษณะต้องใช้วิธีการระงับข้อพิพาทและผ่อนปรนอย่างมากแล้วนั้น ทางราชการในสมัยนี้ยังได้เปิด

โอกาสการสอนภาษาจีนเพิ่มขึ้น โดยอนุญาตให้โรงเรียนที่มีได้สอนเด็กนักเรียนที่มีอายุอยู่ในเกณฑ์บังคับ คือ 7-14 ปี สามารถสอนภาษาจีนได้อย่างเต็มที่โดยขอผ่อนผัน ไม่ต้องสอนภาษาไทยตามพระราชบัญญัติ โรงเรียนราษฎร์เลยก็ได้ นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้มีการเรียนวิชาภาษาจีนแทนภาษาอังกฤษในโรงเรียน ราษฎร์ระดับชั้นมัธยมศึกษา และได้ใช้ภาษาจีนเป็นวิชาเลือกในชั้นเตรียมอุดมศึกษา แผนกอักษรศาสตร์ อีกด้วย

ปัจจัยทางด้านการเมืองที่ส่งผลต่อนโยบายการควบคุมโรงเรียนจีนในระบอบนั้นอีกประการหนึ่ง คือ รัฐบาลไทยในสมัยนั้นต้องยินยอมผ่อนผันในเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องอัตราเวลาเรียนและคุณวุฒิครู ก็เนื่องมาจากการที่ประเทศไทยต้องการเสถียรภาพสนับสนุนจากประเทศจีนเพื่อสมัครเข้าเป็นสมาชิกองค์การ สหประชาชาติ ไทยจึงต้องยินยอมรับรองและสถาปนาสัมพันธภาพทางการทูตกับประเทศจีน และจากการ ที่ประเทศจีนได้เข้ามาตั้งสถานทูตขึ้นนี้เอง จึงเป็นผลให้สถานทูตจีนได้ดำเนินการเป็นผู้รักษาผลประโยชน์ เรียกร้องสิทธิในการจัดการศึกษาภาษาจีนจากรัฐบาลไทย (พิชัย รัตนพล, 2512:110)

นโยบายเกี่ยวกับการสอนภาษาจีนมีการเปลี่ยนแปลงอีกครั้งใน พ.ศ.2491 เนื่องจาก จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นผู้นำที่ดำเนินนโยบายชาตินิยมอย่างสูง ได้กลับเข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งใน ระหว่าง พ.ศ.2491-2499 รัฐบาลมีมาตรการต่างๆ เพื่อกีดกันชาวจีน รวมทั้งการกำหนดนโยบายและ มาตรการต่างๆ ต่อการศึกษาภาษาจีนอย่างเข้มงวด ได้แก่การกำหนดจำนวนโรงเรียนที่จะพึงมีได้ในแต่ละ จังหวัด การควบคุมครูจีนโดยกำหนดคุณวุฒิของครูจีนว่าต้องมีความรู้เทียบเท่าไม่ต่ำกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 การควบคุมจำนวนครูจีนในแต่ละโรงเรียน การตรวจสอบประวัติครูจีน การกำหนดให้ครูใหญ่ของ โรงเรียนจีนต้องเป็นคนไทย การตรวจตราโรงเรียนจีน การควบคุมหลักสูตรและอัตราเวลาเรียน การ ควบคุมหนังสือแบบเรียนภาษาจีนและอุปกรณ์การสอน การควบคุมโดยวิธีให้เงินอุดหนุนแก่โรงเรียนจีน

6. นโยบายการควบคุมการศึกษาในปอเนาะ ซึ่งมีการสอนภาษามลายูและภาษาอาหรับ ทั้งนี้ เพื่อให้มีมาตรฐานเดียวกัน กล่าวคือ หลังจากที่รัฐบาลได้ส่งคณะกรรมการพิเศษ เมื่อ พ.ศ.2498 ไปตรวจดู เหตุการณ์ในท้องถิ่นจึงได้เตรียมแผนการศึกษาใหม่สำหรับสี่จังหวัดในภาคใต้ และก็ได้ใช้ปฏิบัติเริ่มแต่ พ.ศ.2490 ทุกโรงเรียนได้เริ่มสอนภาษามลายูและสอนศาสนาอิสลาม และได้จัดพิมพ์แบบเรียนภาษามลายู โดยใช้ตัวอักษรอาหรับขึ้น 4 เล่ม แจกให้นักเรียน ศาสนาอิสลามนั้นได้รับความคุ้มครองจากรัฐตาม กฎหมายที่ประกาศใช้เมื่อ พ.ศ.2488 รัฐเป็นอัครศาสนูปถัมภก และได้ตั้งวิทยาลัยอิสลามขึ้นในกรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ.2493 มีหลักสูตร 5 ปีหลังจากการสอบประโยคมัธยมศึกษา การเรียนและการกินอยู่ไม่คิดมูลค่า โรงเรียนสอนวิชาการศาสนา ภาษาอาหรับ ภาษาต่างประเทศ และความรู้รอบตัว ผู้เรียนสำเร็จได้รับ ประกาศนียบัตร และมีการสอบแข่งขันให้ทุนเดินทางไปกรุงเมกกะ โดยรัฐบาลเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายให้ทุก อย่าง (มานิจ ชุมสาย, 2498:142)

จะเห็นได้ว่านโยบายการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศในช่วงนี้ เป็นผลจากปัจจัยทางการเมืองทั้งภายในและภายนอกประเทศเป็นหลัก ดังนั้นเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเกิดขึ้น การกำหนดนโยบายการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศจึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

บทที่ 7

การจัดการศึกษาภาษาต่างประเทศของไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2503 จนถึงปัจจุบัน

7.1 สภาพการศึกษาโดยทั่วไป

การศึกษาในระหว่างปี พ.ศ.2503 – พ.ศ.2520 เป็นการพัฒนการศึกษาทั้งทางด้านปริมาณและคุณภาพ กระทรวงศึกษาธิการได้ผลักดันให้มีการประกาศใช้แบบแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2503 และปรับปรุงหลักสูตรระดับการศึกษา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาที่สำคัญ คือ ในปี พ.ศ.2506 มีการขยายการศึกษาภาคบังคับเป็น 7 ปี ต่อมาใน พ.ศ.2509 ได้มีการโอนการศึกษาประชาบาลไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด ในส่วนภาคเอกชนหันมาให้ความสนใจในการจัดการพัฒนาระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษาแทนการจัดการศึกษาในระดับประถมมากขึ้น ในระหว่างปี พ.ศ.2503-2520 ได้มีการประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2503 ซึ่งในการจัดการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการได้ถือเอาแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2503 เป็นแผนแม่บท โดยกำหนดแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504 – 2509) แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ.2510 – 2514) และแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2515 – 2519)

ระบบการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2503 ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 10 แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2503

ระดับการศึกษา	การศึกษาก่อนประถมศึกษา (อนุบาล)	ประถมศึกษา		มัธยมศึกษา		อุดมศึกษา	
		ประถมศึกษาตอนต้น (จีน, ภาษาอังกฤษ)	ประถมศึกษาตอนปลาย อังกฤษ	มัธยมศึกษาตอนต้น อังกฤษ	มัธยมศึกษาตอนปลาย อังกฤษ ภาษาต่างประเทศที่ 2	ต่ำกว่าปริญญาตรี/ปริญญาตรี อังกฤษ, ฝรั่งเศส, จีน, ญี่ปุ่น, เยอรมัน ฯลฯ	สูงกว่าปริญญาตรี
		การศึกษาพิเศษ/การศึกษาสงเคราะห์					
		การศึกษานอกโรงเรียน					

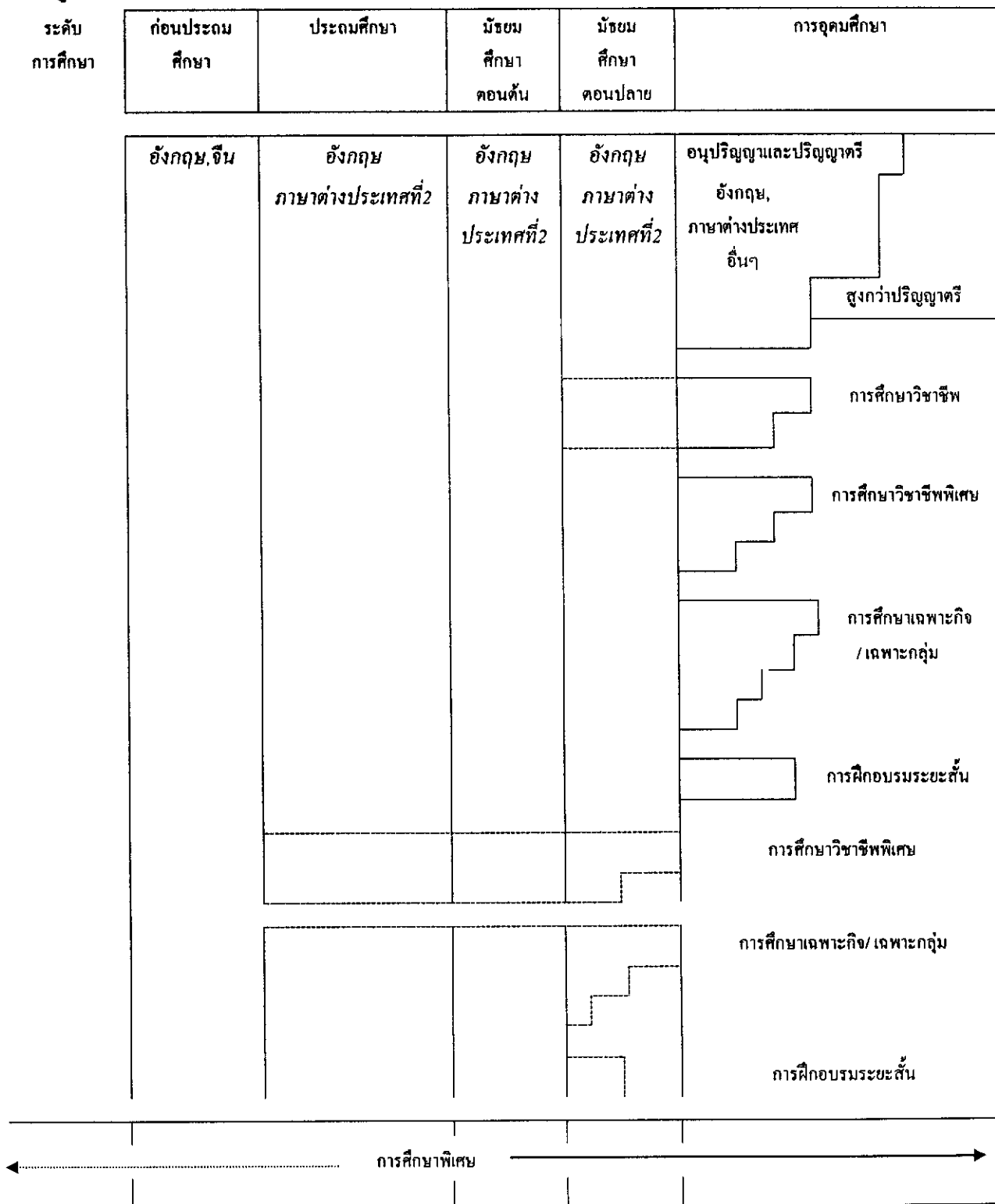
เวลา																	
อายุ	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	

(สรุปจาก: ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ, 2507:371-385)

ต่อมาใน พ.ศ.2520 สภาการศึกษาแห่งชาติมีความเห็นว่า แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2503 ไม่อาจสนองความต้องการอันจำเป็นของสังคมไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงจำเป็นต้องปรับปรุงแผนการศึกษาแห่งชาติให้สนองความต้องการและการเปลี่ยนแปลงของสังคม ดังนั้นจึงมีการประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2520 การจัดการศึกษาในขณะนี้เป็นการพัฒนาการศึกษาเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง โดยดำเนินการจัดการศึกษาตามแผนพัฒนา การศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 4 - 6 ดังนี้ แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520 - 2524) ได้มีการเปลี่ยนระบบการศึกษาจาก 4 : 3 : 2 (3) เป็น 6 : 3 : 3 และมีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรต่างๆ เพื่อให้เหมาะสม มีการขยายการศึกษาภาคบังคับ และระบบการศึกษาใหม่ แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525 - 2529) เป็นช่วงที่สภาวะทางเศรษฐกิจของประเทศตกต่ำ และการพัฒนาที่ไม่สมดุล คือ ผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาตกอยู่กับคนบางกลุ่มเท่านั้น ทำให้เกิดปัญหาการว่างงาน และความไม่เท่าเทียมกันในด้านโอกาสของคนในชนบท ดังนั้นในการจัดการศึกษาในช่วงนี้เป็นการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพและการขยายโอกาสทางการศึกษา ซึ่งเรื่องนี้ได้สืบเนื่องมาถึงช่วงของแผนพัฒนา การศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530 - 2534) ซึ่งเป็นการขยายโอกาสทางการศึกษาแก่กลุ่มคนในชนบทและผู้ด้อยโอกาส รวมถึงคนพิการในชนบท ที่อยู่ห่างไกล ด้วยการพัฒนาระบบบริหารการศึกษา และคุณภาพทางการศึกษา

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2520 ใช้มาจนกระทั่ง พ.ศ.2535 คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติพิจารณาเห็นว่า มีความจำเป็นต้องปรับปรุงแผนการศึกษาแห่งชาติเพื่อให้ระบบการศึกษาสามารถสนองตอบความต้องการและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วของสังคมไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพสามารถพัฒนาพลเมืองของประเทศให้มีคุณภาพและปรับปรุงตัวได้อย่างรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงต่างๆ สามารถสร้างสังคมไทยให้เจริญก้าวหน้า และสร้างความสมดุลในการพัฒนาประเทศ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ดังนั้นจึงมีการประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2535 ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 11 การจัดการศึกษาตามแนวระบบโรงเรียน พ.ศ.2535

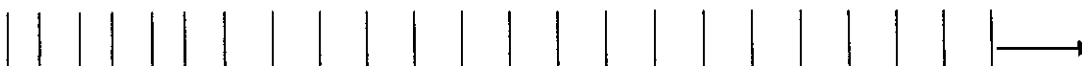

เข้าชั้นเรียนโดยประมาณ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	--

อายุโดยประมาณ

3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24

(ตัดแปลงจาก: แผนการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2535, 2536:17)

7.2 สภาพการเรียนรู้การสอนภาษาต่างประเทศ

การเปลี่ยนแปลงของสังคมทั้งภายในและภายนอกประเทศในด้านต่างๆ เป็นไปอย่างรวดเร็ว ประเทศไทยจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนเพื่อให้ทันต่อสถานการณ์ต่างๆ สิ่งหนึ่งที่จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาประเทศคือ การรู้ภาษาต่างประเทศของคนไทย ซึ่งประเทศไทยได้ตระหนักถึงความสำคัญของการรู้ภาษาต่างประเทศของคนไทยมานานแล้ว และยิ่งให้ความสำคัญมากขึ้นดังจะเห็นได้จาก ตั้งแต่พ.ศ. 2503 เป็นต้นมาการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศของไทยเป็นไปอย่างกว้างขวางกล่าวคือ จำนวนภาษาต่างประเทศที่มีการเรียนการสอนเพิ่มมากขึ้น ระดับชั้นการศึกษาที่สอนภาษาต่างประเทศมีทุกระดับชั้น สถาบันที่เปิดสอนภาษาต่างประเทศมีทั้งที่เป็นหน่วยงานของรัฐและเอกชนซึ่งเป็นคนไทยหรือชาวต่างชาติที่เข้ามาเปิดสถาบันสอนภาษาในประเทศไทย การจัดทำหลักสูตรภาษาต่างประเทศทั้งจากหน่วยงานของรัฐและเอกชน การเรียนการสอนผ่านสื่อต่างๆ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น

7.3 ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ

การที่มีการสอนภาษาต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น เกิดจากปัจจัยต่างๆ ซึ่งปัจจัยบางปัจจัยยังคงเป็นปัจจัยที่มีมาตั้งแต่อดีต และมีปัจจัยที่ทำให้เกิดการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศเพิ่มขึ้นในช่วงระยะเวลานี้ อันได้แก่ ปัจจัยด้านกระแสโลกาภิวัตน์ และปัจจัยด้านการแข่งขันในเวทีโลก ปัจจัยต่างๆ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ปัจจัยด้านการเมือง

นโยบายทางการเมืองเกี่ยวกับต่างประเทศของไทยในช่วง พ.ศ.2502 – พ.ศ. 2507 ซึ่งมีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์เป็นผู้นำ และต่อมาเป็นรัฐบาลของจอมพลถนอม กิตติขจร ระหว่าง พ.ศ.2507 – 2512 ยังคงเป็นนโยบายที่ต่อต้านคอมมิวนิสต์เช่นเดียวกับสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม และในช่วงนี้ได้เพิ่มความใกล้ชิดกับมหาอำนาจอเมริกา โดยหวังพึ่งสหรัฐอเมริกาว่าจะประกันความมั่นคงและต่อต้านการคุกคามของคอมมิวนิสต์ทั้งจากสาธารณรัฐประชาชนจีนและจากเวียดนามเหนือ ประเทศไทยได้กลายเป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิดที่สุดของสหรัฐอเมริกาในภูมิภาคนี้ ประเทศไทยได้สนับสนุนและเข้าร่วมในสงครามที่สหรัฐฯ กำลังดำเนินอยู่ในเวียดนามอย่างมาก โดยได้อนุญาตให้สหรัฐอเมริกาเข้ามาตั้งฐานทัพหลายแห่ง เช่นที่อุบลราชธานี อุตรดิตถ์ และที่อุ้มะเถา เป็นต้น ทหารอเมริกันในประเทศไทยได้เพิ่มขึ้นจาก 7,000 คน ในพ.ศ.2507 เป็น 45,000 คน ใน พ.ศ.2511 (จุลชีพ ชินวรรโณ, 2542:77) การเป็นพันธมิตรกับสหรัฐฯ ทำให้ได้รับการประกันทางทหาร และยังได้รับความช่วยเหลืออย่างมากทั้งทางทหารและเศรษฐกิจ แต่ต่อมานโยบายต่างประเทศของไทยตั้งแต่ พ.ศ.2513 มีการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากทศวรรษที่ 1970 เป็นทศวรรษที่มีการเปลี่ยนแปลงในสภาพแวดล้อมทางด้านระหว่างประเทศทั้งในระดับโลกและระดับภูมิภาค ประเทศไทยเป็นประเทศเล็กจึงจำเป็นต้องปรับนโยบายตามสถานการณ์ โดยประเทศไทยได้ลดความใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกากลางและหันไปสถาปนาความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีน ประเทศไทยสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีนในวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ.2518 ประเทศไทยหวังจะได้รับผลประโยชน์หลายประการทั้งการเมือง และ

เศรษฐกิจ ในทางการเมือง ประเทศไทยคาดหวังว่าจีนซึ่งขณะนั้นเป็นมิตรที่ใกล้ชิดของเวียดนามอาจมีบทบาทยับยั้งเวียดนามในกรณีที่เวียดนามคิดจะคุกคามความมั่นคงของไทยยิ่งไปกว่านั้นการเริ่มความสัมพันธ์กับจีนอาจส่งผลให้จีนลดการให้ความสนับสนุนต่อผู้ก่อการร้าย และพรรคคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย ส่วนทางด้านเศรษฐกิจไทยหวังจะซื้อน้ำมันดิบจากจีนในราคามิตรภาพเพื่อลดการสูญเสียเงินตราต่างประเทศจากการขึ้นราคาน้ำมันของกลุ่ม OPEC อีกทั้งยังหวังที่จะขายผลผลิตทางการเกษตร เช่น ถั่วเขียว น้ำตาลและยางพาราแก่จีนด้วย (จุลชีพ ชินวรรณ และคณะ, 2542:83)

ในด้านความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านนั้น ในช่วงทศวรรษที่ 1980 มีการพัฒนาความสัมพันธ์ไปในทางที่ดีขึ้น จากเดิมที่ไทยเคยมีปัญหากับกัมพูชา ลาว และเวียดนาม ต่อมาในสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้ดำเนิน “นโยบายแปรสนามรบในอินโดจีนให้เป็นตลาดการค้า” เพื่อหาทางให้สงครามที่มีอยู่ยุติโดยเร็ว และเพื่อโอกาสในการดำเนินธุรกิจและการค้ากับประเทศในกลุ่มนี้ นอกจากนี้นโยบายต่างประเทศของรัฐบาลชุดนี้ยังเน้นความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาคมากกว่าการให้ความสำคัญแก่มหาอำนาจเช่นที่เคยปฏิบัติในรัฐบาลชุดก่อนๆ

อาจกล่าวได้ว่าจากปัจจัยการเมืองที่ข้างต้นนี้มีผลต่อการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศและการกำหนดนโยบายในการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ อันเห็นได้ชัดเจนจาก ภาษาจีน กล่าวคือ ในช่วงที่ไทยเป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิดกับอเมริกาและมีการต่อต้านคอมมิวนิสต์ การสอนภาษาจีนถูกควบคุมอย่างเข้มงวดและต่อเนื่อง ตั้งแต่ช่วง พ.ศ.2503 – พ.ศ.2521 แต่อย่างไรก็ตามเมื่อจีนสามารถเข้าไปเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติใน พ.ศ.2514 และไทยได้สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนและไม่มีปัญหาในด้านลัทธิคอมมิวนิสต์ นโยบายการสอนภาษาจีนก็มีการผ่อนคลายในเรื่องต่างๆ มากขึ้น

2) ปัจจัยด้านผู้นำประเทศ

ปัจจัยด้านผู้นำประเทศสอดคล้องกับปัจจัยด้านการเมือง กล่าวคือ ตั้งแต่ พ.ศ.2501 ซึ่งมีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นผู้นำนั้น มีความหวาดระแวงและต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์มาก ผู้นำไทยวิตกว่าคอมมิวนิสต์จีนอาจขยายอิทธิพลเข้ามายังประเทศไทย และเป็นภัยคุกคามความมั่นคงได้ โดยผ่านพ่อค้าชาวจีนและครูสอนภาษาจีน ดังนั้นจึงได้เพิ่มความเข้มงวดในการควบคุมการเรียนการสอนภาษาจีน แต่ต่อมาเมื่อสถานการณ์ระหว่างประเทศเปลี่ยนแปลงในทศวรรษที่ 1970 สาธารณรัฐประชาชนจีนได้รับการยอมรับจากประชาคมโลก และได้เข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ ผู้นำไทยคือ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช จึงตัดสินใจสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน พลตรีชาติชาย ชุณหะวัณ ซึ่งเป็นรัฐมนตรีต่างประเทศของรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ก็เห็นว่าไทยควรเป็นมิตรกับจีน เพื่อให้เกิดการคานอำนาจกันและเคยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ผมมีความคิดเห็นมานานแล้ว อนาคตของเอเชียอาคเนย์นี้สามมหาอำนาจไม่พ้นคือ จีน อเมริกา รัสเซีย เพราะฉะนั้นทำอย่างไร เราจึงจะทำให้ประเทศของเรามีความปลอดภัย เอาตัวรอดให้ได้มันมีอยู่ 3 ขาหยั่ง เราต้องยืนให้คืออย่าให้ขาดข้างไหนมาก อย่าให้ข้างไหนมากเกินไป ผมพูดมาตั้งนานแล้วว่าอย่ากลัวจีนเลย ก็ไม่มีใครเชื่อ เพิ่งมาเข้าใจจีนกันตอนนี้”

(พลตรีชาติชาย ชุณหะวัณ, 2518 อ้างถึงใน จุลชีพ ชินวรรณ, 2542:83)

จะเห็นได้ว่าความแตกต่างทางด้านความคิดของผู้นำประเทศมีผลต่อนโยบายการต่างประเทศ ซึ่งจะมีความเชื่อมโยงหรือมีผลต่อการกำหนดนโยบายการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ

3) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ

ปัจจุบันปัญหาทางด้านลัทธิ อุดมการณ์ และอำนาจทางการเมืองระหว่างประเทศลดลง ปัจจัยด้านเศรษฐกิจกลายเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดนโยบายด้านต่างๆ ของประเทศ ซึ่งรวมถึงนโยบายการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศด้วย เช่น การเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่น ซึ่งก่อนหน้านี้คือในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดจากปัจจัยด้านการเมือง แต่ต่อมาเมื่อญี่ปุ่นกลายเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ และเป็นประเทศคู่ค้าอันดับ 1 ของไทย เราค้าขายกับประเทศญี่ปุ่นมากกว่าประเทศใดๆ ในโลก นอกจากนั้นแล้วประเทศที่มาลงทุนในไทยมากที่สุด คือ ประเทศญี่ปุ่นเกือบ 50% ของการลงทุนจากต่างชาติ เป็นการลงทุนจากญี่ปุ่น (ประภัสสร เทพชาตรี, 2542:244) ด้วยเหตุนี้คนไทยจึงหันมาสนใจเรียนภาษาญี่ปุ่นกันมากขึ้นโดยมีการเปิดสอนทั้งในหน่วยงานของรัฐบาล และสถาบันเอกชนต่างๆ การเรียนภาษาจีนก็เช่นกันเมื่อประเทศจีนประกาศเปิดประเทศ และมีแนวโน้มที่จะขยายธุรกิจการลงทุนในประเทศไทย ในขณะเดียวกันนักธุรกิจไทยเอง ก็มีความต้องการที่จะขยายตลาดในประเทศจีนมากขึ้น จึงทำให้ภาษาจีนได้รับความนิยมและมีการสอนอย่างแพร่หลาย

ตั้งแต่การประกาศนโยบาย “เปลี่ยนสนามรบเป็นตลาดการค้า” ของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นต้นมา ประเทศไทยให้ความสำคัญกับประเทศเพื่อนบ้านมากขึ้น โดยการสร้างเครือข่ายต่างๆ เพื่อให้ไทยเราสามารถที่จะเป็นศูนย์กลางทางด้านเศรษฐกิจในภูมิภาคให้ได้ ซึ่งภาษาจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ ดังนั้นจึงมีนโยบายให้จัดการเรียนการสอนภาษาประเทศเพื่อนบ้านภาษาต่างๆ ขึ้น

4) ปัจจัยด้านกระแสโลกาภิวัตน์

ความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศในช่วงปลายของคริสต์ศตวรรษที่ 20 ทำให้โลกเปลี่ยนเป็นโลกไร้พรมแดนหรือโลกาภิวัตน์ขึ้น ในยุคโลกาภิวัตน์นี้เป็นยุคของข้อมูลข่าวสารซึ่งมีแหล่งไหลเข้ามาเป็นจำนวนมาก สารสนเทศเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นภาษาอังกฤษ ดังนั้นการเรียนการสอนภาษาอังกฤษจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง การกำหนดนโยบายการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศในยุคนี้จึงมุ่งเน้นพัฒนาความรู้ภาษาอังกฤษของคนไทย และมีการวางเป้าหมายไว้ในอนาคตว่าจะให้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่ 2 ของประเทศให้ได้

5) ปัจจัยด้านการแข่งขันในเวทีโลก

จากสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน ประเทศไทยจำเป็นต้องพัฒนาตนเองในด้านต่างๆ เพื่อให้มีศักยภาพที่จะแข่งขันและร่วมมือกับชนชาติอื่นๆ ในเวทีโลก โดยจุดมุ่งหมายของประเทศไทยคือการเป็นศูนย์กลางทางด้านต่างๆ ของภูมิภาคทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเงิน การคมนาคมและการศึกษา การมีศักยภาพที่จะแข่งขันและร่วมมือกับชนชาติอื่นได้นั้นจำเป็นต้องปรับให้คนไทยรู้ทันความเจริญก้าวหน้าทาง

วิชาการด้านต่างๆ ของยุคโลกาภิวัตน์ และทันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจที่เป็นผลมาจากความก้าวหน้าทางวิชาการ (กรมวิชาการ, 2544:1)

ภาษาจะเป็นกุญแจสำคัญในการเรียนรู้ผ่านสื่อที่มีอยู่มากมายในยุคสารสนเทศ และภาษาจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการติดต่อสื่อสารเพื่อประโยชน์ในด้านต่างๆ ดังนั้นนโยบายการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศในปัจจุบันจึงสนับสนุนให้คนไทยเรียนภาษาต่างประเทศที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นภาษา อังกฤษ ภาษาจีน ภาษาญี่ปุ่น ภาษาประเทศเพื่อนบ้าน และภาษาอื่นๆ

6) ปัจจัยด้านศาสนา

ปัจจัยด้านศาสนาเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเรียนการสอนมาตั้งแต่อดีต ผู้ที่ต้องการศึกษาพระปริยัติธรรมจะต้องศึกษาภาษาบาลี นอกจากนี้ในโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามจะมีการสอนภาษาอาหรับและมาลายู

7.4 การกำหนดนโยบายการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ

การกำหนดนโยบายการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศตั้งแต่ พ.ศ.2503 จนถึงปัจจุบัน จะเห็นได้จากหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ มติคณะรัฐมนตรี นโยบายด้านภาษาของหน่วยงานต่างๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. กระทรวงศึกษาธิการได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ เนื่องจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในประเทศต่างๆ และในชีวิตประจำวันของคนไทยก็เกี่ยวข้องกับภาษาอังกฤษอยู่เสมอ กระทรวงศึกษาธิการจึงได้กำหนดให้เด็กไทยตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาตอนปลายขึ้นไปเรียนภาษาอังกฤษเป็นวิชาสามัญบังคับ ตามหลักสูตรประถมศึกษาพ.ศ. 2503

1.1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – ประถมศึกษาปีที่ 4 นักเรียนต้องเรียนวิชาต่างๆ รวมสัปดาห์ละ 25 ชั่วโมง ไม่มีการเรียนภาษาต่างประเทศในหลักสูตรแต่โรงเรียนอาจขออนุญาตสอนภาษาต่างประเทศนอกเวลาได้ไม่เกินสัปดาห์ละ 5 ชั่วโมง (ประถมศึกษาตอนต้น)

1.2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 – ประถมศึกษาปีที่ 7 นักเรียนต้องเรียนวิชาต่างๆ รวมสัปดาห์ละ 30 ชั่วโมง รวมทั้งภาษาอังกฤษ ซึ่งโรงเรียนจะเลือกสอนสัปดาห์ละ 3 หรือ 5 ชั่วโมงก็ได้ (ประถมศึกษาตอนปลาย)

ในทางปฏิบัติโรงเรียนเอกชนเพื่อสอนภาษาจีน มีการสอนวิชาภาษาจีนนอกหลักสูตรสัปดาห์ละ 5 – 10 ชั่วโมง ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – ประถมศึกษาปีที่ 4 ส่วนโรงเรียนเอกชนทั่วไป สอนภาษาอังกฤษนอกหลักสูตรสัปดาห์ละ 5 ชั่วโมง

2. คณะรัฐมนตรีมีมติ เมื่อวันที่ 28 ตุลาคม 2518 ว่า

2.1 การศึกษาระดับต้นจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ให้มีการสอนภาษาไทยแต่เพียงภาษาเดียวและตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ขึ้นไป ให้มีการสอนภาษาต่างประเทศโดยถือเป็นวิชาเลือกได้

2.2 ให้ถือว่าภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สอง ส่วนภาษาต่างประเทศอื่นๆ ถือเป็นภาษาที่สาม โดยเท่าเทียมกัน

2.3 เห็นชอบตามข้อเสนอของกระทรวงศึกษาธิการที่จะไม่อนุญาตให้มีการจัดตั้งโรงเรียนเอกชนเพื่อสอนภาษาจีนขึ้นใหม่ สำหรับโรงเรียนที่จัดตั้งอยู่แล้วถ้าจะขยายชั้นเรียนในระดับสูงกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ก็อนุญาตให้ขยายได้ แต่จะต้องเลิกสอนภาษาจีนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - ประถมศึกษาปีที่ 4 ปีละ 1 ชั้น

จากมติคณะรัฐมนตรีครั้งนี้ ปรากฏว่าโรงเรียนที่เคยสอนภาษาต่างประเทศอยู่แล้ว ก็หาได้ดำเนินการเลิกสอนไม่ และมีโรงเรียนเอกชนเพื่อสอนภาษาจีน เปิดสอนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 - ประถมศึกษาปีที่ 7 เพียง 2 โรงเรียนที่ขอย้ายและจะเลิกสอนภาษาจีนตามหลักการ (ข้อ 2.3) ดังกล่าว

3. คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาเกี่ยวกับนโยบายสอนภาษาอีกครั้งหนึ่ง และมีมติเมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2520 ว่า

3.1 ให้ยกเลิกการสอนภาษาต่างประเทศทุกภาษาในระดับประถมศึกษาเพื่อเป็นการส่งเสริมให้เยาวชนทุกเชื้อชาติเรียนรู้ภาษาไทยและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชาติ การยกเลิกการสอนภาษาต่างประเทศนี้จะส่งผลให้เป็นการยกเลิกการสอนภาษาจีนในโรงเรียนราษฎร์ เพื่อสอนภาษาจีนระดับประถมศึกษาไปโดยปริยาย ทั้งจะไม่ทำให้คนจีนและคนไทยเชื้อสายจีนในเมืองไทยเกิดความรู้สึกว่าเป็นการเลือกปฏิบัติ อันจะเป็นผลเสียทางด้านจิตวิทยา

3.2 การดำเนินการยกเลิกการสอนภาษาจีนในโรงเรียนราษฎร์เพื่อสอนภาษาจีนนั้น สมควรดำเนินการในขณะเดียวกันกับการใช้หลักสูตรใหม่ of กระทรวงศึกษาธิการเพื่อมิให้กระทบ กระเทือนต่อการดำเนินกิจการของโรงเรียนและครูผู้สอนมากเกินไป

3.3 ให้ใช้มาตรการตามพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันเพื่อดำเนินการให้โรงเรียนราษฎร์ เพื่อสอนภาษาจีนประเภทพิเศษ (กลางคืน) เลิกสัมไปจนหมดสิ้น โดยการตรวจตราสอดส่องโดยเคร่งครัดของเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ เมื่อปรากฏว่า ผ่าฝืนกฎหมายก็ลงโทษขั้นรุนแรงทันที

เมื่อได้มีการแถลงมติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับเรื่องนี้ต่อสื่อมวลชน ปรากฏว่าได้มีกรียาต่อต้านจากสื่อมวลชนและประชาชนจำนวนมากในเรื่องนี้ โดยเฉพาะที่ไม่ให้มีการสอนภาษาอังกฤษในระดับประถมศึกษา จนกระทั่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการขณะนั้น (นายภิญโญ สาร) ได้แถลงว่า จะอนุญาตให้โรงเรียนที่มีสภาพเหมาะสมสอนภาษาอังกฤษนอกหลักสูตรได้ เรื่องจึงได้บรรเทาลงไป

4. ได้มีพระบรมราชโองการประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2520 เมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2520 เปลี่ยนระบบการศึกษาจาก 4:3:3:2 เป็น 6:3:3 และกระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศให้ใช้หลักสูตรใหม่ในปีการศึกษา 2521 เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2520 ซึ่งเริ่มใช้ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และมัธยมศึกษาปีที่ 1 ไปปีละชั้นตั้งแต่การศึกษา 2521 เป็นต้นไป หลักสูตรในรับประถมศึกษามีตอนเดียว 6 ปี มีเวลาเรียนตามหลักสูตรสัปดาห์ละ 25 ชั่วโมง ไม่ได้กำหนดให้มีการสอนวิชาภาษาต่างประเทศเลย ส่วนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นนั้น กำหนดให้เรียนสัปดาห์ละ 35 คาบๆ ละ 50 นาที และให้นักเรียนเลือกเรียนภาษาอังกฤษหรือภาษาฝรั่งเศสได้ภาษาใดภาษาหนึ่งไม่เกินสัปดาห์ละ 6 คาบ

5. คณะรัฐมนตรีมีมติ เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม 2521 เห็นชอบด้วยตามนโยบายเกี่ยวกับการสอนภาษาต่างประเทศตามที่กระทรวงศึกษาธิการเสนอ กล่าวคือ กระทรวงศึกษาธิการได้เสนอนโยบายเรื่องนี้ว่า

เมื่อคำนึงถึงความมั่นคงของชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ความต้องการของประชาชน สภาพเศรษฐกิจของประเทศ รวมทั้งหลักการศึกษและความเหมาะสมในด้านต่างๆ แล้ว กระทรวงศึกษาธิการจึงได้กำหนดนโยบายการสอนภาษาต่างประเทศเสียใหม่ ดังนี้

5.1 ในหลักการในระดับประถมศึกษา ควรให้เด็กได้เรียนภาษาไทยและสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตให้ใช้การได้เป็นอย่างดี เพื่อที่จะได้มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และสามารถสื่อสารทำความเข้าใจติดต่อกันได้ ฉะนั้น ในหลักสูตรที่บังคับไว้สัปดาห์ละ 25 ชั่วโมง จึงไม่บรรจุภาษาต่างประเทศไว้ แต่อาจจะอนุญาตให้สอนภาษาต่างประเทศเพิ่มเติมจากหลักสูตรได้ตามความเหมาะสม

5.2 โดยเหตุที่ในประเทศไทยปัจจุบัน ภาษาอังกฤษได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของประชาชนโดยเฉพาะในเมืองมาพอสมควร ได้มีการสอนภาษาอังกฤษเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 หรือชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 มาเป็นเวลาช้านานแล้ว ประกอบกับภาษาอังกฤษเป็นภาษาสากลที่เสริมความรู้ทางวิชาการแก่ประชาชนในประเทศเป็นอันมาก นอกจากนั้นในการสอนตามหลักสูตร 2503 ก็ได้อนุญาตให้สอนนอกหลักสูตรมาแล้ว จึงเห็นสมควร

5.2.1 อนุญาตให้โรงเรียนราษฎร์ที่มีความต้องการ มีสภาพเหมาะสมสอนภาษาอังกฤษในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 4 นอกหลักสูตรได้ไม่เกินสัปดาห์ละ 5 ชั่วโมง

5.2.2 เพิ่มชั่วโมงในหลักสูตรประถมศึกษาปีที่ 5 – ประถมศึกษาปีที่ 6 อีกสัปดาห์ละ 5 ชั่วโมง เพื่อให้ได้ให้โรงเรียนของรัฐ ท้องถิ่นหรือโรงเรียนราษฎร์ที่ไม่ได้สอนภาษาอังกฤษมาก่อนเลือกสอนภาษาอังกฤษที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวันหรือสอนวิชาอาชีพที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตอย่างใดอย่างหนึ่งได้ตามสภาพและความเหมาะสมของท้องถิ่น ส่วนโรงเรียนราษฎร์ที่ได้รับอนุญาตให้สอนภาษาอังกฤษมาก่อนตามข้อ 5.2.1 ก็อาจขออนุญาตสอนภาษาอังกฤษให้สืบเนื่องกับที่เรียนมาแล้วได้

5.3 เฉพาะโรงเรียนราษฎร์ที่สอนภาษาต่างประเทศอื่น เช่น ฝรั่งเศส หรือจีนที่ได้รับอนุญาตมาก่อนแล้ว และสอนอยู่สัปดาห์ละ 5 หรือ 10 ชั่วโมง ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – ประถมศึกษาปีที่ 4 จะให้สอนหลักสูตรได้ไม่เกินสัปดาห์ละ 5 ชั่วโมง ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – ประถมศึกษาปีที่ 4 และจะไม่มี การอนุญาตให้เปิดสอนชั้นใหม่ในโรงเรียนอื่นๆ นอกจากที่เคยได้รับอนุญาตอยู่แล้ว หากจะอนุญาตใหม่จะอนุญาตเฉพาะวิชาภาษาอังกฤษเท่านั้น

5.4 ในระดับมัธยมศึกษา ภาษาต่างประเทศจะเป็นวิชาที่นักเรียนจะเลือกเรียนได้โดยจะอนุญาตให้นักเรียนเลือกเรียนได้หนึ่งภาษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยถือทุกภาษาเท่าเทียมกัน หากพร้อมจะสอนภาษาใดก็จะได้อนุญาตไป และเลือกเรียนได้สองภาษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ทั้งนี้ต้องเป็นไปตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการที่กำหนดไว้

5.5 ในระดับที่สูงกว่ามัธยมศึกษา ให้เลือกเรียนได้ตามข้อกำหนดของหลักสูตรในระดับหรือสาขาวิชานั้นๆ

5.6 สำหรับในโรงเรียนราษฎร์สอนภาษาหลักสูตรพิเศษ หรือสถาบันสอนภาษาต่างประเทศ จะยังไม่อนุญาตให้มีการตั้งโรงเรียนหรือสถาบันเพิ่มขึ้น ส่วนที่ได้รับอนุญาตให้จัดตั้งอยู่แล้ว ก็คงให้

ตารางที่ 2 (ต่อ) ตารางเปรียบเทียบแนวปฏิบัติในการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศในหลักสูตรตาม

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2503 และแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2520

แนวปฏิบัติตามหลักสูตรและแผนฯ 2503	แนวปฏิบัติตามหลักสูตรและแผนฯ 2520
ป.ปลาย - หลักสูตรบังคับ 30 ช.ม. / สัปดาห์ (ป. 5-7) - <u>กำหนดภาษาอังกฤษไว้ในหลักสูตร 3 หรือ 5 ช.ม. / สัปดาห์ สุดแต่ ร.ร. จะเลือกสอน</u>	ป. 5-6 - เพิ่ม ช.ม. ในหลักสูตรอีก 5 ช.ม. / สัปดาห์ เพื่อให้ ร.ร. ของรัฐ ของท้องถิ่น และร.ร.ราษฎร์ ที่มีได้สอนภาษาอังกฤษมาก่อน <u>เลือกสอนภาษาอังกฤษที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตตามความเหมาะสมของสภาพท้องถิ่น</u> - ร.ร.ราษฎร์ที่ได้รับอนุญาตให้สอนภาษาอังกฤษมาก่อนในระดับ ป.1-4 อาจขออนุญาตสอนภาษาอังกฤษที่สืบเนื่องได้
ม.ศ. ต้น - หลักสูตรบังคับ 30 ช.ม. / สัปดาห์ (ม.ศ. 1-3) - <u>กำหนดภาษาอังกฤษไว้ในหลักสูตร 4 หรือ 6 ช.ม. / สัปดาห์ สุดแต่ ร.ร. จะเลือกสอน</u>	ม. ต้น - <u>ให้นักเรียนเลือกเรียนได้หนึ่งภาษาโดยถือทุกภาษาเท่าเทียมกัน</u>
ม.ศ. ปลาย (ม.ศ. 4-5) - <u>ภาษาต่างประเทศเป็นวิชาเลือก</u>	ม. ปลาย - <u>ให้นักเรียนเลือกเรียนได้สองภาษาโดยถือทุกภาษาเท่าเทียมกัน</u>
หลักสูตรพิเศษ (ไม่มีนโยบายปรากฏไว้ชัดเจน)	หลักสูตรพิเศษ - ร.ร.ราษฎร์หลักสูตรพิเศษ และสถาบันภาษาที่เปิดสอนภาษาต่างประเทศอยู่แล้วก็ให้ดำเนินการต่อไปภายในขอบเขตแห่งกฎหมาย - กระทรวงศึกษาธิการจะส่งเสริมให้สถานศึกษาของรัฐเปิดสอนภาษาต่างประเทศได้ตามความต้องการและความจำเป็น และกระทรวงศึกษาธิการ พร้อมทั้งจะพิจารณาในแง่ความร่วมมือทางวิชาการจากแหล่งที่สมควร
อุดมศึกษา (ไม่มีนโยบายปรากฏไว้ชัดเจนเป็นไปตามหลักสูตรของแต่ละสถาบันการศึกษา)	อุดมศึกษา ให้นักศึกษาเลือกศึกษาได้ตามหลักสูตร

(ที่มา: สรุปคำบรรยายเรื่องนโยบายการศึกษาและนโยบายภาษาของชาติ ในเอกสารการประชุมทางวิชาการเรื่องแนวโน้มการวิจัยด้านการเรียนการสอนภาษา)

6. คณะรัฐมนตรีมีมติ เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2531 อีกครั้งหนึ่งเกี่ยวกับการขยายและจัดตั้งโรงเรียนสอนภาษาต่างประเทศ ดังนี้

6.1 ให้แก้ไขมติคณะรัฐมนตรีในเรื่องนี้ เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม 2521 เฉพาะข้อ 5.6 เป็นดังนี้

6.1.1 อนุญาตให้โรงเรียนเอกชนที่สอนภาษาต่างประเทศอยู่เดิมสามารถสอนภาษาต่างประเทศเพิ่มขึ้นได้รวม 4 ภาษา คือ ภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน และญี่ปุ่น

6.1.2 อนุญาตให้มีการจัดตั้งโรงเรียนเพื่อเปิดสอนภาษาต่างประเทศขึ้นใหม่ได้ โดยให้สอนได้เฉพาะ 4 ภาษาในข้อ 1.1

6.2 ให้กระทรวงศึกษาธิการเร่งรัดให้มีการสอนภาษาอื่นๆ ในสถาบันการศึกษาของรัฐบาลให้มากขึ้น นอกเหนือจากที่กำหนดไว้ในมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2521

6.3 ให้สภาความมั่นคงแห่งชาติ รับไปพิจารณาศึกษาความเหมาะสมในการพิจารณาอนุญาตให้สถาบันการศึกษาเอกชนเปิดสอนภาษาต่างประเทศอื่นๆ นอกจาก 4 ภาษาดังกล่าว รวมทั้งมาตรการควบคุมหากพึงต้องมีเพื่อเสนอความเห็นให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาต่อไป

7. กระทรวงศึกษาธิการ และในปีเดียวกันนี้ คณะรัฐมนตรีได้ประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2535 ซึ่งได้ระบุคุณสมบัติประการหนึ่งของบุคคลที่ได้รับการศึกษาคือ สามารถใช้ภาษาต่างประเทศเพื่อการติดต่อสื่อสารกับนานาประเทศได้ โดยกำหนดนโยบายภาษาไว้ในแนวนโยบายการศึกษาข้อ 10 ดังนี้

“10. ส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศที่เอื้อต่อการ

พัฒนาประเทศ อย่างกว้างขวางเพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้า การ

ติดต่อสื่อสารในด้านวิทยาการ การค้า ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และ

การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม”

8. กระทรวงศึกษาธิการกำหนดนโยบายการสอนภาษาต่างประเทศและโรงเรียนสอนภาษาจีนขึ้นใหม่ในปี พ.ศ.2535 เนื่องจากเห็นว่าปัจจุบันภาษาต่างประเทศมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ในการติดต่อสื่อสารกับชาวต่างประเทศที่เข้ามาลงทุนหรือท่องเที่ยวในประเทศไทย และปัจจุบันไม่มีปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงของชาติแล้ว จึงได้กำหนดนโยบายเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันขึ้นใหม่ ดังนี้

1. อนุญาตให้มีการจัดตั้งโรงเรียนหรือเปิดสอนภาษาต่างประเทศได้ทุกภาษา

2. อนุญาตให้เปิดสอนชั้นอนุบาลและชั้นที่สูงกว่าประถมศึกษาในโรงเรียนสอนภาษาจีนประเภทสามัญศึกษาได้ โดยให้โรงเรียนจัดประสบการณ์เตรียมความพร้อมตามแนวการจัดประสบการณ์ แผนการจัดประสบการณ์ คู่มือครู ตามหลักเกณฑ์ที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนกำหนด สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 – 6 ให้โรงเรียนเลือกสอนภาษาจีนเป็นวิชาในกลุ่มประสบการณ์พิเศษได้ และชั้นมัธยมศึกษาให้โรงเรียนเลือกสอนภาษาจีนเป็นวิชาเลือกเสรีได้

9. นโยบายด้านภาษาต่างประเทศของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ.2538

1. รัฐบาลจะสนับสนุนให้มีการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศอย่างกว้างขวางและมีคุณภาพ

2. จะจัดให้นักเรียนได้เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศที่ 1 ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาเป็นต้นไปทั้งนี้ให้เป็นไปตามหลักสูตรและแนวทางที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด

3. จะส่งเสริมให้นักเรียนได้เลือกเรียนภาษาต่างประเทศอื่นๆ เพิ่มเติมดังนี้ ระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษาตอนต้น เลือกเรียนเพิ่มเติมได้อีก 1 ภาษา ตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเลือกเรียนได้เสรี

4. ให้กระทรวงศึกษาธิการพัฒนาหลักสูตรเพื่อเป็นกรอบในการสอนภาษาต่างประเทศในระดับต่ำกว่าอุดมศึกษา สนับสนุนท้องถิ่นให้มีส่วนร่วมและปรับหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพสังคมและเศรษฐกิจในแต่ละพื้นที่และจัดทำแผนเร่งรัดพัฒนาคุณภาพในการจัดการเรียนการสอนในทุกระดับ ทั้งนี้ ให้มีการประเมินผล เพื่อเป็นข้อมูลในการปรับปรุงหลักสูตรและแนวทางการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

5. ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนให้ความร่วมมือในการส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ

6. สถานศึกษาใดมีความประสงค์จะจัดการเรียนการสอนที่แตกต่างไปจากหลักสูตร และแนวทางที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้ขออนุมัติต่อกระทรวงศึกษาธิการ

10. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ได้กำหนดสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรเป็น 8 กลุ่มสาระ โดยกลุ่มสาระภาษาต่างประเทศเป็นกลุ่มสาระที่ 8 และอยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่มีใช้กลุ่มหลัก แต่เป็นกลุ่มที่เสริมพื้นฐานความเป็นมนุษย์และสร้างศักยภาพในการคิดและการทำงานอย่างสร้างสรรค์ ในทุกช่วงชั้นกำหนดให้เรียนภาษาอังกฤษ โดยสถานศึกษาสามารถจัดเป็นสาระการเรียนรู้พื้นฐานที่ผู้เรียนทุกคนต้องเรียน และจัดเป็นสาระการเรียนรู้เพิ่มเติม ที่มีความลึกซึ้งและเพิ่มขึ้น หรือรายวิชาใหม่ให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนตามความถนัด ความสนใจ ความต้องการและความแตกต่างของแต่ละบุคคล ตั้งแต่ช่วงชั้นที่ 2 ขึ้นไป ส่วนภาษาต่างประเทศอื่นๆ เช่น ภาษาฝรั่งเศส เยอรมัน จีน ญี่ปุ่น และภาษาเพื่อนบ้าน เช่น ลาว เขมร พม่า ยาวี มาเลย์ ฯลฯ ให้อยู่ในดุลยพินิจของสถานศึกษา ที่จัดทำเป็นสาระการเรียนรู้เพิ่มเติมได้ตามความเหมาะสม

กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ ได้กำหนดสาระไว้ 4 สาระ คือ ภาษาเพื่อการสื่อสาร (Communications) ภาษาและวัฒนธรรม (Cultures) ภาษากับความสัมพันธ์กับกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น (Connections) ภาษาความสัมพันธ์กับชุมชนโลก (Communities) โดยสาระทั้ง 4 สาระ ควรได้นำไปสอนในทุกระดับชั้น ในลักษณะผสมผสาน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ภาษาทุกด้าน พัฒนาสมรรถภาพทางภาษา ในลักษณะที่ก้าวหน้าไปตามความต่อเนื่องของกระบวนการเรียนรู้ นำไปสู่ประสิทธิภาพในการเรียนภาษา

11. คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544:84-85) ได้กล่าวถึงนโยบายและมาตรการในการพัฒนาการเรียนการสอนภาษาในมหาวิทยาลัย พ.ศ.2535-2549 ของทบวงมหาวิทยาลัยว่ามีวัตถุประสงค์เพื่อให้บัณฑิตนักศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาทุกแห่งมีศักยภาพการใช้ภาษาต่างประเทศอย่างน้อย 1 ภาษา เพื่อแสวงหาความรู้เพิ่มเติมและติดต่อสื่อสารอย่างถูกต้อง เป้าหมายการพัฒนาการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศในระดับมหาวิทยาลัยนั้น กำหนดไว้ว่าให้นิสิต นักศึกษาในระดับปริญญาตรีมีศักยภาพในการใช้ภาษาอังกฤษในระดับที่สื่อสารได้ และมีโอกาสศึกษาภาษาต่างประเทศที่ 2 ในระดับที่สื่อสารได้ และให้สถาบันรับนิสิต นักเรียนศึกษา วิชาเอก-โท ระดับปริญญาตรี ในกลุ่มภาษาต่างประเทศตามลำดับสำคัญและเป้าหมายดังต่อไปนี้

1. ภาษาอังกฤษ ปรับจำนวนรับเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องตามศักยภาพของแต่ละแห่ง

โดยมีนักศึกษาเพิ่มเป็น 2 เท่าของปัจจุบันภายใน 10 ปี

2. ภาษาต่างประเทศเพื่อนบ้าน อาทิ ภาษาลาว เขมร เวียดนาม พม่า และมลายู
ขยายการรับเป็นภาษาละ 100 คน ภายใน 10 ปี

3. ภาษาจีน เกาหลี ญี่ปุ่น และภาษาตะวันออกอื่นๆ ปรับจำนวนรับนักศึกษา
เพิ่มขึ้น ตามศักยภาพและความต้องการที่ขยายตัว

4. ภาษาตะวันตก อาทิ ภาษาเยอรมัน ฝรั่งเศส อิตาลี สเปน รัสเซีย และ
ภาษาตะวันตกอื่นๆ ปรับจำนวนรับตามศักยภาพและความต้องการที่ขยายตัว

5. ภาษาอื่นๆ ปรับจำนวนตามศักยภาพและความต้องการในเชิงวิชาการของ
มหาวิทยาลัย/สถาบัน

6. มหาวิทยาลัย/สถาบันทุกแห่งมีสัดส่วนอาจารย์ต่อนักศึกษาเต็มเวลาในการสอน
ภาษาเป็น 1: 12

7. มหาวิทยาลัย/สถาบันทุกแห่งมีสัดส่วนคุณวุฒิอาจารย์วิชาภาษา ระดับปริญญา
เอก : โท : ตริ เท่ากับ 3.5 : 6.0 : 0.5

8. มหาวิทยาลัย/สถาบันสร้างกลไกความร่วมมือในรูปของกลุ่มสถาบัน (Consortia)
ในการสร้างศักยภาพทางวิชาการ และการใช้ประโยชน์สูงสุดจากทรัพยากรที่จำกัด

9. มหาวิทยาลัยมีศูนย์ภาษาที่นิสิตนักศึกษามาฝึกหัดด้วยตนเองเพื่อสร้างศักยภาพ
ทางภาษา โดยอาศัยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสาร

ทบวงมหาวิทยาลัยยังมีนโยบายในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศภาษาต่างๆ
การพัฒนาอาจารย์ การใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนการสอน การใช้ผู้เชี่ยวชาญต่างชาติอีกด้วย นอกจากนี้
ทบวงมหาวิทยาลัยได้ออกประกาศ เรื่อง นโยบายการจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษในสถาบันอุดมศึกษา
เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2544 ให้จัดทำแผนดำเนินการและปฏิบัติตามนโยบายดังกล่าวภายในเวลา 4 ปี ดังนี้

(1) ให้สถาบันอุดมศึกษาที่มีระบบการรับนิสิตนักศึกษาโดยตรง (ระบบโควตา) พิจารณา
ใช้คะแนนในการสอบวัดความรู้ภาษาอังกฤษของทบวงมหาวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่งในการพิจารณารับนิสิต
นักศึกษา เพื่อการพัฒนาทักษะการใช้ภาษาอังกฤษให้เหมาะสมเว้นแต่การรับเข้าเป็นนิสิตนักศึกษาใน
โครงการต่อเนื่อง ให้อยู่ในดุลพินิจของแต่ละสถาบันอุดมศึกษา

(2) สถาบันอุดมศึกษาควรพิจารณาจัดกลุ่มผู้เรียนตามความสามารถ โดยนำคะแนนในการ
สอบวัดความรู้ภาษาอังกฤษของทบวงมหาวิทยาลัย มาใช้เป็นแนวทางในการจัดกลุ่มผู้เรียนตามระดับความ
สามารถที่ได้กำหนดไว้เป็น 4 ระดับ ดังนี้

ระดับที่ 1 ต่ำกว่ามาตรฐานของการเรียนภาษาอังกฤษในมหาวิทยาลัย

ระดับที่ 2 ให้เข้าเรียนวิชาภาษาอังกฤษ 1

ระดับที่ 3 ให้เข้าเรียนวิชาภาษาอังกฤษ 2

ระดับที่ 4 ให้เข้าเรียนวิชาภาษาอังกฤษ 3

(3) ให้สถาบันอุดมศึกษาพิจารณาปรับปรุงระบบการเรียนภาษาอังกฤษของนักศึกษา โดย
เห็นควรกำหนดให้นิสิตนักศึกษาเรียนวิชาภาษาอังกฤษอย่างน้อย 12 หน่วยกิตขึ้นไป โดย 6 หน่วยกิตแรกให้

เป็นวิชาที่เน้นทักษะสัมพันธ์และทักษะการเรียนรู้ ส่วนจำนวนหน่วยกิตที่นอกเหนือจากนั้น จัดให้เป็นการเรียนรู้แบบ ESP (English for Specific Purposes) หรือ EAP (English for Academic Purposes) ทั้งนี้ให้ขึ้นอยู่กับความต้องการของแต่ละภาควิชา

(4) สถาบันอุดมศึกษาควรจัดให้นิสิตนักศึกษาทุกคนทำการทดสอบความรู้ภาษาอังกฤษตามแบบทดสอบมาตรฐานระดับอุดมศึกษาที่สถาบันจัดสร้างขึ้น หรือที่เห็นสมควรจะนำมาใช้เพื่อวัดสมรรถภาพทางภาษาอังกฤษ โดยการทดสอบดังกล่าวนี้ไม่ถือเป็นเงื่อนไขในการสำเร็จการศึกษาเพื่อรับปริญญาแต่ประการใด แต่ถือเป็นเพียงการวัดระดับความรู้ความสามารถทางภาษาอังกฤษของนิสิตนักศึกษาเท่านั้น

12. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสนับสนุนนโยบายภาษาอีกหน่วยงานหนึ่ง คือ สภาความมั่นคงแห่งชาติ ซึ่งได้เล็งเห็นถึงความจำเป็นในการรู้ภาษาต่างประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาค เพื่อเพิ่มความสัมพันธ์กับประเทศต่างๆ การรู้ภาษาประเทศเพื่อนบ้านอย่างลึกซึ้งจะช่วยขจัดปัญหาช่องว่างเรื่องภาษาและอุปสรรคในการติดต่อ โดยมีการจัดการประชุมส่วนราชการที่เกี่ยวข้องในปี พ.ศ.2537 เพื่อพิจารณาเรื่องการจัดให้มีสถาบันล่ามและผู้รู้ด้านภาษาต่างประเทศมากขึ้น มติที่ประชุมมอบหมายให้คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจัดทำโครงการฝึกอบรมล่ามภาษาประเทศเพื่อนบ้าน ประกอบด้วยโครงการระยะสั้นปี 2538 โครงการระยะกลางปี 2539 และโครงการระยะยาวปี 2540-2542

13. วิสัยทัศน์ด้านภาษาของนักวิชาการทหารและตำรวจ กลุ่มนักวิชาการทหารและตำรวจได้ร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์อนาคตประเทศไทย พุทธศักราช 2570 (มนตรี ศุภภาพร และคณะ, 2541) โดยได้เสนอแนวทางการใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สองในประเทศไทย เนื่องจากพิจารณาเห็นว่า ในยุคโลกาภิวัตน์และยุคของข้อมูลข่าวสาร ภาษาอังกฤษเป็นสื่อความเข้าใจของชาวโลกและมีบทบาทสำคัญสูงสุด จึงจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับคนไทยที่ต้องเร่งพัฒนาการเรียนรู้ให้สามารถใช้ภาษาอังกฤษได้ในระดับภาษาที่สองของไทย สังคมไทยจะต้องใช้ภาษาอังกฤษในการติดต่อสื่อสาร การศึกษาวิจัย การค้า ธุรกิจ อุตสาหกรรมบริการและการติดต่อราชการ เทียบเท่าประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สอง เช่น อิสราเอล สิงคโปร์ ฮองกง แอฟริกาใต้ เป็นต้น ระยะเวลาในการเร่งพัฒนานั้นจะให้ได้ผลโดยเร็วไม่เกิน 30 ปี คือ พ.ศ.2570 เมื่อถึงเวลานั้นประเทศไทยจะต้องเป็นผู้นำและเป็นศูนย์กลางการเงินการคลัง ศูนย์กลางการศึกษา ศูนย์ธุรกิจและสำนักงานกลาง องค์การระหว่างประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งในภูมิภาคของกลุ่มประเทศอาเซียน (ASEAN) จึงจำเป็นต้องประกาศให้โลกรู้ว่า ประเทศไทยได้เตรียมพร้อมแล้ว ภาษาอังกฤษจะได้รับการรับรองให้ใช้ในราชการได้

นักวิชาการกลุ่มนี้มีความเห็นว่าภาษาอังกฤษจะเป็นกุญแจสำคัญที่ไขสู่โลกแห่งข้อมูลข่าวสาร ผ่านทางด่วนข้อมูลข่าวสารอินเทอร์เน็ต ดาวเทียมสื่อสาร และเทคโนโลยีสื่อสารอื่นๆ ที่จะพัฒนาขึ้นในอนาคต ภาษาอังกฤษได้รับการพัฒนาจนเป็นภาษากลางขององค์การสหประชาชาติ และมีผู้ใช้ภาษาอังกฤษทั่วโลกกว่า 1,000 ล้านคน ภาษาอังกฤษจึงไม่ใช่ภาษาของชาวอังกฤษเท่านั้น แต่เป็นภาษาของชาวโลก การยอมรับภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สองของไทย จึงมิได้ทำให้ไทยต้องเสียศักดิ์ศรี หรือเป็นการบ่อนทำลายวัฒนธรรมและภาษาไทยแต่อย่างใด ภาษาไทยยังคงมีความสำคัญสูงสุดคู่คนไทยตลอดไปในฐานะภาษาประจำชาติ แต่คนไทยที่รู้ภาษาอังกฤษจะไม่ต้องตกเป็นผู้ใช้แรงงานด้อยคุณภาพอีกต่อไป

ประเทศไทยจัดระบบการเรียนการสอนและใช้ภาษาอังกฤษในระบบเป็นภาษาต่างประเทศ แต่หากจัดระบบการเรียนการสอนจนทำให้คนไทยสามารถใช้ภาษาอังกฤษอย่างคล่องแคล่วเพิ่มขึ้น ด้วยความมั่นใจและมีประสิทธิภาพ โดยมีชั่วโมงเรียนและใช้งานได้มากขึ้น ถึงขั้นใช้ในชีวิตประจำวันจนเป็นสังคมผู้ใช้ภาษาอังกฤษ ภาษาอังกฤษก็จะปรับระดับขึ้นมาเป็นภาษาที่สอง ผลที่จะได้รับคือคนไทยสามารถใช้ภาษาอังกฤษยกระดับภูมิปัญญาให้สูงขึ้นอีกระดับหนึ่ง และจะทำให้เป็นการง่ายขึ้นในการที่จะเป็นผู้ติดต่อประสานงานธุรกิจการค้าเอง โดยไม่ต้องผ่านคนกลางหรือประเทศกลาง ซึ่งเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากประเทศไทยเป็นจำนวนมาก

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาการเรียนรู้อังกฤษโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น ระบบคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต ระบบสื่อสารทางไกลผ่านดาวเทียม และห้องปฏิบัติการภาษานั้น อาจช่วยได้ส่วนหนึ่ง แต่ครูภาษาอังกฤษที่มีความรู้และมีคุณภาพนั้นสำคัญที่สุด เนื่องจากงานด้านผลิตคนให้ได้คุณภาพเป็นเรื่องละเอียดอ่อน ในการพัฒนาภาษาอังกฤษให้เป็นภาษาที่สองของชาตินั้น ถ้าสามารถดำเนินการได้ภายใน 30 ปี ตามแผน ก็จะเป็นการประหยัดเวลาและประหยัดเงินอย่างมหาศาลเมื่อเทียบกับฮ่องกง ซึ่งฮ่องกงใช้เวลาถึง 156 ปีจึงทำให้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สองได้

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการพัฒนาการใช้ภาษาอังกฤษ ได้แก่ ประชากรไทยจะมีคุณภาพ สามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารเพิ่มเติมจากภาษาอังกฤษ ทำให้รอบรู้และมีวิสัยทัศน์กว้างไกลยิ่งขึ้น ประชากรไทยจะได้มีคุณลักษณะผู้นำที่มีความเชื่อมั่นในตนเองสูงเพราะเป็นผู้รอบรู้ในข้อมูลข่าวสารเป็นภาษาอังกฤษ ช่วยยกระดับคุณภาพนักวิชาการ นายจ้าง ผู้ใช้แรงงานทั่วไป ทำให้ภาคผู้ใช้แรงงานมีรายได้ที่สูงขึ้น และประเทศมีฐานเศรษฐกิจมั่นคงขึ้น และสามารถแข่งขันทางธุรกิจ การค้าเสรี เสรีทางการเงิน และติดต่อประสานงานผู้ซื้อเองโดยไม่ต้องผ่านคนกลางหรือประเทศกลาง

(ที่มา: วิสัยทัศน์ อนาคตประเทศไทย พุทธศักราช 2570, 2541)

จากนโยบายต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศที่ประเทศไทยให้ความสำคัญเป็นอันดับหนึ่งมาโดยตลอด และปัจจุบันยังมีนโยบายที่จะทำให้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สองของประเทศให้ได้ จึงทำให้มีการจัดตั้งโรงเรียนนานาชาติซึ่งใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อกลางในการสอนมากขึ้น รวมทั้งมีการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อในการสอนมากขึ้นในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย ทั้งของรัฐและเอกชน อย่างไรก็ตามนอกจากภาษาอังกฤษแล้วปัจจุบันเราได้ให้ความสำคัญกับการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศที่หลากหลายมากขึ้น และกำหนดให้มีการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ ตั้งแต่ระดับต้นๆ

นอกจากการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศในระบบแล้ว ปัจจุบันยังมีการสอนภาษา ต่างประเทศ นอกกระบบ เช่น สถาบันสอนภาษาเอกชนของชาวไทยและชาวต่างประเทศ การอบรมภาษาของหน่วยงานต่างๆ การเรียนการสอนผ่านสถานีวิทยุโทรทัศน์ เป็นต้น

บทที่ 8

บทสรุป

การเรียนการสอนภาษาต่างประเทศของไทยมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย แต่ยังไม่มีการกำหนดนโยบายที่เป็นลายลักษณ์อักษร จนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ 5 จึงเริ่มมีการกำหนดนโยบายการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศขึ้น อย่างไรก็ตามถึงแม้จะยังไม่มีการกำหนดนโยบายอย่างชัดเจน แต่ก็สามารถวิเคราะห์ให้เห็นนโยบายเหล่านั้นได้ โดยการพิจารณาปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดให้เกิดการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศซึ่งปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ ได้แก่ ศาสนา การเมือง เศรษฐกิจ ผู้นำประเทศ และการแข่งขันในเวทีโลก

ปัจจัยที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ทำให้เกิดการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศตั้งแต่สมัยสุโขทัย คือ ปัจจัยด้านศาสนา ซึ่งทำให้เกิดการเรียนการสอนภาษาบาลี สันสกฤต และภาษาขอม ต่อมาในสมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปัจจัยด้านศาสนายังคงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ โดยในสมัยอยุธยานี้ นอกจากภาษาบาลี สันสกฤต และภาษาขอมแล้ว ยังพบว่ามีการสอนภาษาอาหรับ มลายู ในโรงเรียนปอเนาะ ซึ่งยังคงมีการสอนเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน และในสมัยอยุธยานี้เองมีการเข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนาของชาวตะวันตก เป็นผลทำให้เกิดการสอนภาษาของชาวตะวันตก เช่น ภาษาฝรั่งเศส นอกจากนี้ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ยังมีการสอนภาษาจีนขึ้นเพื่อประโยชน์ในการเผยแผ่คริสต์ศาสนาอีกด้วย

การให้ความสำคัญกับการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศของไทยปรากฏชัดเจนในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเกิดจากปัจจัยสำคัญ คือ การล่าอาณานิคมของประเทมหาอำนาจและการที่ผู้นำประเทศตระหนักถึงความจำเป็นในการรู้ภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะภาษาของชาวตะวันตกเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาประเทศและการรอดพ้นจากการตกเป็นเมืองอาณานิคมของชาติเหล่านั้น ดังนั้นต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การเรียนการสอนภาษาต่างประเทศจึงมีการกำหนดอยู่ในหลักสูตรอย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังมีการสนับสนุนให้เอกชนเปิดสอนภาษาต่างประเทศได้ ภาษาต่างประเทศที่เคยมีการสอนมาตั้งแต่อดีตก็ยังคงมีการสอนอยู่ แต่ได้ให้ความสำคัญกับภาษาอังกฤษเพิ่มมากขึ้น

ปัจจัยด้านการเมืองทั้งภายในและภายนอกประเทศก็เป็นปัจจัยสำคัญต่อการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศกล่าวคือ ภาษาต่างประเทศภาษาใดจะได้รับอนุญาตหรือได้รับการสนับสนุน ให้มีการเรียนการสอนได้จะต้องพิจารณาถึงประโยชน์ทางด้านการเมืองทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงในแต่ละสมัย การเมืองภายในประเทศ เช่น ความขัดแย้งหรือความไม่สงบที่อาจเกิดจากคนต่างชาติ ต่างศาสนาที่เข้ามาอาศัยในประเทศไทย จึงทำให้เกิดการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศที่เป็นภาษาของชนต่างชาติ ต่างศาสนาเหล่านั้น เช่น การอนุญาตให้มีการตั้งโรงเรียนสอนภาษาจีน การสอนภาษาอาหรับ มลายูในโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม เป็นต้น ส่วนการเมืองระหว่างประเทศ เช่น การล่าอาณานิคมของชาติมหาอำนาจตะวันตก ทำให้เกิดนโยบายที่จะให้คนไทยเรียนภาษาของประเทมหาอำนาจเหล่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาอังกฤษ หรือการหลีกเลี่ยงความขัดแย้งกับประเทมหาอำนาจ ทำให้เกิดนโยบายการเรียนการสอน

สอนภาษาต่างประเทศภาษาต่างๆ เช่น ภาษาญี่ปุ่น ภาษาจีน เพื่อจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการรักษาเสถียรภาพของประเทศ

ปัจจุบันนี้ปัจจัยที่นับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดคือกระแสโลกาภิวัตน์และการแข่งขันในเวทีโลก การรู้ภาษาต่างประเทศภาษาต่างๆ เป็นสิ่งจำเป็นมาก ดังนั้นการกำหนดนโยบายการสอนภาษาต่างประเทศจึงเป็นนโยบายที่เปิดโอกาสให้มีการสอนภาษาต่างประเทศอย่างกว้างขวางเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศและประชาชนในทุกๆ ด้าน

จากการศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศภาษาต่างๆ นั้นพบว่ามีความสอดคล้องกับสภาพสังคมไทยที่มีการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด กล่าวคือ สังคมไทยในช่วงแรกยังไม่มีวัฒนธรรมซับซ้อน การดำเนินชีวิตยึดศาสนาเป็นหลักพื้นฐาน ประชาชนมีความใกล้ชิดกับศาสนามาก ภาษาต่างประเทศที่เรียนก็ล้วนแต่เกี่ยวข้องกับศาสนาทั้งสิ้น ต่อมาเมื่อวิถีชีวิตของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงไป ความใกล้ชิดกับศาสนามีน้อยลง ภาษาต่างประเทศบางภาษาจึงลดบทบาทลง เช่น ภาษาบาลี สันสกฤต ซึ่งมีการเรียนการสอนมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย จนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 กำหนดในหลักสูตร พ.ศ.2438 เป็นภาษาบังคับซึ่งทุกคนต้องเรียน แต่ต่อมาถูกกำหนดให้เป็นวิชาเลือกในบางสมัย จนกระทั่งปัจจุบันในหลักสูตรชั้นพื้นฐาน 2544 ก็เป็นเพียงวิชาเลือกในกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ แต่อย่างไรก็ตามภาษาบางภาษาก็ยังคงมีการเรียนการสอนอันเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับปัจจัยด้านศาสนาอันได้แก่ ภาษาอาหรับ มลายู เนื่องจากสังคมของชาวมุสลิมถือหลักศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ดังนั้น ภาษาอาหรับ มลายูจึงยังคงมีการเรียนการสอนมาโดยตลอด ปัจจัยด้านศาสนาลดบทบาทลงเมื่อสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น ปัจจัยอื่นๆ อันเป็นผลจากความซับซ้อนของสภาพสังคมไม่ว่าจะเป็นสถานการณ์ทางการเมือง ความต้องการพัฒนาประเทศ การแข่งขันทางเศรษฐกิจ กระแสโลกาภิวัตน์ การแข่งขันในเวทีโลก ฯลฯ เข้ามาเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดนโยบายการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศของไทย

จะเห็นได้ว่าแนวคิดที่จะให้คนไทยเรียนภาษาต่างประเทศมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย แต่การให้ความสำคัญและการกำหนดให้เรียนภาษาใดบ้างในแต่ละสมัยนั้นแตกต่างกันไปตามความสัมพันธ์กับปัจจัยด้านต่างๆ อันได้กล่าวแล้ว การกำหนดนโยบายในการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศก็มีความชัดเจนมากขึ้นตามลำดับ อย่างไรก็ตามก็เห็นว่าภาษาต่างประเทศที่ประเทศไทยให้ความสำคัญมากเป็นอันดับหนึ่งมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนกระทั่งถึงปัจจุบันคือ ภาษาอังกฤษ โดยในแต่ละสมัยมีการปรับเปลี่ยนให้มีการสอนในระดับต่างๆ กัน ส่วนภาษาต่างประเทศอื่นๆ จะเห็นว่าแนวคิดหรือนโยบายที่แตกต่างกันไปในแต่ละสมัย

ภาษาไทย

กัลยาณี สิตสุวรรณ. 2535. “การเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นในประเทศไทย” ใน วารสารอักษรศาสตร์ ปีที่ 24 ฉบับที่ 1 (ม.ค. – มิ.ย. 2535), หน้า 145 - 156

กิจวัฒน์ ธนวิศาล. 2547. “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลือกเรียนภาษาจีนกลางของผู้เรียนในสถาบันวิทยสถาน แห่งวัฒนธรรมตะวันออก เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร”. สารนิพนธ์ กศ.ม., มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

คณะกรรมการจัดงานฉลองวันเฉลิมฉลองราชสมบัติครบรอบ 100 ปี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว. 2511. เอกสารเรื่องการจัดการศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร: กุรุสภา.

โคริน เฟื่องเกษม และคณะ (บรรณาธิการ). 2542. รวมงานเขียนและปาฐกถาเรื่องการต่างประเทศของ ไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน เล่มที่ 1 และเล่มที่ 2. กรุงเทพฯ: ธาราฉัตรการพิมพ์.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2535. กรุงเทพฯ: ฟีนิกซ์พับลิชชิง. _____ . 2544. นโยบายภาษาของชาติ (ร่าง).

_____ . 2545. แผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. 2545-2559) : ฉบับสรุป. กรุงเทพฯ: บริษัทพิมพ์ดี จำกัด

_____ . 2545. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2). พ.ศ.2545. กรุงเทพฯ: บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด

_____ . 2536. แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535. กรุงเทพฯ: อรรถผลการพิมพ์.

คณะกรรมการการศึกษาเอกชน, สำนักงาน. 2535. นโยบายการให้การอุดหนุนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา อิสลามภาคใต้ ของกระทรวงศึกษาธิการปีงบประมาณ 2535 – 2539. กระทรวงศึกษาธิการ.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. 2506. พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูลของ เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี เล่ม 1 – เล่ม 2. กรุงเทพฯ: กุรุสภา.

_____ . 2507. พระราชหัตถเลขาทรงสั่งราชการในรัชกาลที่ 5 และ 6 กับเรื่องประกอบ. ทรงพระกรุณา โปรดเกล้า ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์.

จุลชีพ ชินวโร. 2542. “นโยบายต่างประเทศของไทยในช่วงสงครามเย็น” ใน รวมงานเขียนและ ปาฐกถาเรื่องการต่างประเทศของไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน เล่ม 1. หน้า 72 – 99. โครินเฟื่องเกษม และคณะ, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: ธาราฉัตรการพิมพ์.

“ชนชั้นกลางไทยกว่า 40% เชื่อ ‘ภาษาญี่ปุ่น’ สิ่งจำเป็นที่ขาดไม่ได้สำหรับชีวิตการทำงาน.” มติชน. (เมษายน 2539):

“ชนชั้นกลางไทย 8.7% เชื่อ ภาษาฝรั่งเศส ภาษาแห่งอารยธรรมแดนน้ำหอมที่ยังทรงอิทธิพล”. มติชน. (29 เมษายน 2539):4

ข้าวสี, เดอ. 2473. หนังสือจดหมายเหตुरายวันของท่านบาทหลวง เดอ ข้าวสี. พระนคร: ไสภณพิพรรฒนากร.
ญาติ ไหวติ. “ความเป็นมาของการสอนการเรียนภาษาอังกฤษของไทย.” วิทยาสาร 29(1 มกราคม 2521):
40 – 41, 57.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระมหา. 2493. คติของฝรั่งเข้ามาเมืองไทย. พระนคร: โรงพิมพ์จักร

_____. 2517. ความทรงจำ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา.

_____. 2504. “ตำนานการที่ไทยเรียนภาษาอังกฤษ”. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา.

_____. 2504. สารานุกรมเด็ก เล่ม 3. พระนคร: องค์การคำคุรุสภา.

ดวงเดือน พิศาลบุตร. ม.ป.ป. ประวัติการศึกษา. ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

_____. 2517. ประวัติการศึกษา (ฉบับย่อ). กรุงเทพฯ: มงคลการพิมพ์.

ถนน อานามวัฒน์ และคณะ. 2528. ประวัติศาสตร์ไทยยุคก่อนประวัติไทยถึงสิ้นอยุธยา. พิมพ์ครั้งที่ 3.

กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ทวนิด รุทธาร. 2529. “พัฒนาการของการสอนภาษาอังกฤษในระดับมัธยมศึกษา”. วิทยานิพนธ์
ครุศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธิดา บุญธรรม. 2547. การสอนฝรั่งเศสในประเทศไทย. เอกสารการประชุมสัมมนาและเสนอผลงานวิจัย
9-10 ธันวาคม คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นพวรรณ กุลคณห์. 2526. “ปัญหาและความต้องการความช่วยเหลือการสอนภาษาจีนในโรงเรียนราษฎร์
เพื่อสอนภาษาจีน”. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.

นิตยา กาญจนวรรณ. “มองไทยใหม่: จากอังกฤษถึงไทยยุค”. มติชน. (9 ตุลาคม 2343): 61

บุญเรือง ชื่นสุวิมล. 2530. การวางแผนภาษา. กรุงเทพฯ: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 62. “เรื่องทูตฝรั่งเศสยัรตนโกสินทร์.” พระนคร: ศิลปาคร, 2506.

ประพิน มโนมัยพิบูลย์. 2547. การสอนภาษาจีนในประเทศไทย. เอกสารการประชุมสัมมนาและเสนอ
ผลงานวิจัย 9-10 ธันวาคม คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประภัสสร เทพชาตรี. 2542. “นโยบายต่างประเทศยุคไอ เอ็ม เอฟ” ใน รวมงานเขียนและปาฐกถาเรื่องการ
ต่างประเทศของไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน เล่ม 2. หน้า 237 – 250. โคริน เพื่องเกษม และคณะ,
บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: ธาราจักรการพิมพ์.

ปิยนาด บุญนาค. 2547. นโยบายการปกครองของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ.
2475 – 2516). พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปิยะบุตร. “เผยเหตุ ศร. สั่งยกเลิก “English Mini Program”. มติชน. (7 มิ.ย. 47): 31

พนัส หันนาคินทร์. 2521. การศึกษาของไทย. กรุงเทพฯ: บริษัทสำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด

พลาคัย สิริธัญกิจ. 2526. พระบาทสมเด็จพระเจ้าหลวง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ Good Morning.

- พิชัย รัตนพล. 2512. “วิวัฒนาการการควบคุมโรงเรียนจีน”. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- พิพาตา ยังเจริญ และ สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา. 2529. การศึกษาและผลกระทบต่อสังคม ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325 – 2398). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เพ็ญศรี คึก. 2542. การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย. กรุงเทพฯ: บริษัทเท็กซ์ แอนด์เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด.
- ไพฑูรย์ สีนลารัตน์. 2546. สาขาวิชาที่เปิดสอนระดับอุดมศึกษา พัฒนาการในรอบ 200 ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325 – 2525). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ศูนย์ตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546. “ภาษาอังกฤษเชื้ออาหาร 20 บาท ก็ลาดได้” โพสต์ทูเดย์. (21 สิงหาคม 2546).
- มนตรี สุภาพร และคณะ. 2541. วิสัยทัศน์อนาคตประเทศไทย พุทธศักราช 2570. กรุงเทพฯ : มูลนิธิเอกชนพัฒนาภูมิภาค.
- มาดยา อิงคนารณ, ทวี ทองสว่าง และวัฒนา รอดสำอาจ. 2529. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยโบราณ-กรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์
- มานิจ ชุมสาย. 2498. ประวัติการศึกษาภาคบังคับในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : กองการสัมพันธ์ต่างประเทศ กระทรวงศึกษาธิการ.
- บุพร แสงทักษิณ. 2546. ยิงยศพระปิยะมหาราชเรื่อง โลกซ้องสดุดี. กรุงเทพฯ : ชุรสภา.
- รอง ศยามานนท์ และคณะ. 2507. ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 – 2507. พระนคร : โรงพิมพ์ครุสภา, พิมพ์ ระลึกในงานครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง.
- “โรงเรียนสอนภาษาจีนเปิดได้ถึง ป.6 แล้ว เงินอุดหนุนเอกชน ไม่น่ากลับมามี ครม.”. มติชน.
- ลินจี หะวานนท์. 2526. การศึกษากับสังคมไทยก่อนสมัยปฏิรูปการศึกษา: วิเคราะห์จากศิลาจารึกหลักที่ 1 และกฎหมายตรา 3 ดวง. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วงเดือน นาราสัจจ์. 2519. “การดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยต่อมหาอำนาจตะวันตกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2367 – 2394).” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรวิทย์ จิราสมบัติ. 2537. “ประวัติการศึกษาภาษาญี่ปุ่นในระดับมหาวิทยาลัยในประเทศไทย”. ใน วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 20 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2537), หน้า 136-149.
- _____. 2547. การสอนภาษาญี่ปุ่นในประเทศไทย. เอกสารประชุมสัมมนาและเสนอผลงานวิจัย 9 – 10 ธันวาคม คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรุณี โอสธารมย์. 2524. การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ. 2411 – 2475. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วุฒิชัย มูลศิลป์. 2516. การปฏิรูปการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 5. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

วิชาการ, กรม. 2544. เอกสารการประชุมการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อการสอน.

กรุงเทพฯ: ศูนย์พัฒนาหลักสูตร.

_____. 2527. แนวพระราชดำริแก้รัชกาล. กรุงเทพฯ: อรุณสภานาครี.

วิโรจน์ สารัตนะ. 2536. นโยบายด้านการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 51. กรุงเทพฯ: ทิพย์วิสุทธิ.

ศิลปากร, กรม. 2527. จารึกสมัยสุโขทัย. (พิมพ์เนื่องในโอกาสฉลอง 700 ปี ลายสือไทย). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

ศึกษาธิการ, กระทรวง. 2535. 100ปี กระทรวงศึกษาธิการ. (พิมพ์เป็นที่ระลึกวันคล้ายวันสถาปนาครบรอบ 100 ปี กระทรวงศึกษาธิการ). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.

_____. 2544. การจัดการสาระการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544.

_____. 2526. แนวพระราชดำริแก้รัชกาล. กรุงเทพฯ: อรุณสภานาครี.

_____. ม.ป.ป. กองโรงเรียนนโยบายพิเศษ สำนักงานคณะกรรมการศึกษาเอกชน, เอกสารประกอบระเบียบวาระ 3.4: เอกสารประกอบการประชุมคณะรัฐมนตรี เรื่อง การกำหนดนโยบายการสอนภาษาต่างประเทศและโรงเรียนสอนภาษาจีนเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน.

_____. ม.ป.ป. แผนยุทธศาสตร์ระดับความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษของประชากรไทยเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ (พ.ศ. 2549 – 2553) เพื่อเสนอคณะรัฐมนตรี. สำนักงานปลัดกระทรวง.

สนเทศทางการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. ม.ป.ป. รวมมติคณะรัฐมนตรีด้านการศึกษา พ.ศ. 2534-2537.

กรุงเทพฯ: ศูนย์ประสานงานและปฏิบัติการของระบบสารสนเทศเพื่อการศึกษา, สำนักนายกรัฐมนตรี.

“สอนภาษาอังกฤษ ป.1 สะดุด เสนอ สปช. ปรับแผนการสอน”. วัฏจักร. (9 ธค.39): 14

“สถาบันสอนภาษาเพื่อลูกค้าเครือข่ายรองรับตลาด”. ผู้จัดการรายวัน. (10 มีนาคม 2547).

“สายใยแห่งวัฒนธรรมจีนเส้นที่ 3”. ผู้จัดการรายสัปดาห์. (24 พ.ย. 2547):

สงวน อึ้ง. 2504. สัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศ. พระนคร: โรงพิมพ์อักษรบริการ.

ลีปพนธ์ เกตุทัต. 2525. “สรุปคำบรรยาย เรื่อง นโยบายการศึกษาและนโยบายภาษาของชาติ” ใน เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ เรื่อง แนวโน้มของการวิจัยด้านการเรียนการสอนภาษา. หน่วยประสานงานวิชาการระดับชาติ สถาบันภาษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สุดาพร ลักษณ์นิภาวิน. 1988. “ทัศนะหนึ่งเกี่ยวกับวิธีสอนภาษา”. ใน Thoughts. กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. ม.ป.ป. “แนวทางการจัดทำ Proficiency – based curriculum” ใน รวมแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนภาษาอังกฤษสำหรับกลุ่มเป้าหมายนอกโรงเรียน. กรุงเทพฯ: กองพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน กรมการศึกษานอกโรงเรียน.

- สุวิชัย โกศลยะวัฒน์. 2547. “แนวทางการพัฒนาโรงเรียนนโยบายพิเศษในจังหวัดชลบุรี: กรณีศึกษาเฉพาะโรงเรียนสอนภาษาจีน” ใน วารสารศึกษาศาสตร์ ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (พฤศจิกายน – มีนาคม 2547) หน้า 77 – 95.
- สุวรรณ กู้สุจริต. 2533. โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในทศวรรษหน้า. รายงานการวิจัยสำนักงานศึกษาธิการเขต เขตการศึกษา 2 จังหวัดยะลา.
- เสาวนีย์ พันัสสรณ์. 2535. “เหตุจูงใจในการเข้าเรียนภาษาของผู้เรียนในโรงเรียนสอนภาษาต่างประเทศภาคเอกชน ในกรุงเทพมหานคร”. ปริญญาณิพนธ์ กศ.ม., มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- อริรัตน์ น้ำเพชร. 2530. การศึกษาพัฒนาการของหลักสูตรภาษาอังกฤษระดับประถมศึกษา ตั้งแต่พุทธศักราช 2435 – 2528. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อินทิรา ชาสีร์. 2540. รายงานการวิจัยชุดวิธีคิดของคนไทย เรื่อง วิธีคิดของผู้นำไทยต่อความเป็นคนไทย ในสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 7: ศึกษากรณีนโยบายของรัฐเกี่ยวกับการเรียนภาษาไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

ภาษาอังกฤษ

- Aksonkool, Namtip. 1985. *An historical study of language planning*. Singapore: Champion office Supplies Pte Ltd.
- Brudhiprabha, Prapart. 1994. *Towards Thai Sociolinguistics : Perspectives in Language Planning*. Bangkok: Pundit Books.
- _____. 1998. *The Language Question in Thai Society*. Bangkok: Pundit Books.
- L. Thongkum, Theraphan. 2003. “The positions of Non – Thai Languages in Thailand”. Paper presented at the Workshop on Language, Nation and Development in Southeast Asia, 26 – 27 November 2003.
- Skinner ; G. William. 1962. *Chinese Society in Thailand : Analytical History*. New York : Cornell University Press.
- Wongsothorn, Achara, and others. 1996. *National Profiles of Language Education*. Bangkok: Chulalongkorn University Language Institute.